

Landsmøtet i AKP(m-l) 1980 PRINSIPP-PROGRAMMET under debatt

**Demokrati, frihet og
diktatur under sosialismen**

**Partiteori, demokratisk
sentralisme**

Sosialistisk økonomi

INNHold

Forord fra den forberedende programkomiteen	2
Del I: Om partiteori. Innledning av Pål Steigan	3
Debatt	6
Del II: Demokratiet under sosialismen.	
Innledning av Sjur Martinsen	11
Debatt	16
Del III: Demokratisk sentralisme, noen spørsmål	
Innledning av Frank Madsen	21
Debatt	23
Del IV: Verdiloven under sosialismen.	
Innledning av Lars Sundsten	29
Noen tanker om økonomien under sosialismen.	
Innledning av Bjørn Fjeld	35
Debatt	40
Når er arbeidskrafta vare?	
Kommentar av Sigurd Allern	46

Forord fra den forberedende programkomiteen

Etter oppdrag fra den forberedende programkomiteen i AKP(m-l) blei det arrangert et seminar i oktober 79. Formålet med seminaret var å drøfte enkelte teoretiske spørsmål og problemer som blei oppfatta som viktige og som det for tida er debatt omkring.

Av de spørsmåla som var oppe til debatt på seminaret, kan vi nevne: Hvordan må AKP(m-l) arbeide i Norge i dag? Fungerer den demokratiske sentralismen i AKP(m-l) på en riktig måte? Kan sosialismen bestå med fulle demokratiske friheter for opposisjon? Er det arbeidsløshet under sosialismen? Hvordan skal vi klare å skille mellom sosialisme og kapitalisme? Hva slags kommentarer har vi til den økonomiske utviklinga i Kina?

Innledningene og et redigert utdrag fra diskusjonen blir nå offentliggjort. Sjøl om emnevalget er sterkt begrensa, tror vi at dette materialet er vel egna til å stimulere arbeidet med å lage et nytt og bedre prinsipp-program for AKP(m-l).

Dette heftet er laga på grunnlag av referater. Leserne må derfor ikke laste deltakerne, men redaksjonen for klossete formuleringer eller eventuelle logiske svikt i resonnementer.

*Den forberedende programkomiteen
november 79.*

DEL I

OM PARTITEORI Innledning av Pål Steigan

Foto: Klassekampen.

Partiteori er et svært omfattende tema. Jeg er derfor nødt til å foreta ei rekke avgrensninger. Videre har jeg dessverre ikke hatt muligheter til å arbeide særlig lenge med denne innledningen. Jeg vil derfor ta opp enkelte ting innfor dette emnet, nærmest som noen strøttanker, for å få diskusjonen i gang.

Valgkampen 1979

Jeg vil starte med å trekke fram noen erfaringer fra den valgkampen vi nettopp har bak oss. Jeg oppfatter den som et viktig eksperiment.

En svært viktig erfaring fra denne valgkampen, er politikkenes betydning for det vi gjør. Vi har gjennomført ei rekke valgkamper, men jeg synes at denne siste skiller seg kvalitativt fra de tidligere.

Det gjør den først og fremst fordi vi utarbeida en riktig politikk. Den var ikke først og fremst vellykka fordi vi satte inn mer krefter enn tidligere, for det blei ikke gjort.

Den var ikke først og fremst vellykka fordi partiet fungerte så velsmurt, for det gjorde det ikke. Den var vellykka fordi den definerte oppgava ganske klart, utforma en politikk og en taktikk på bakgrunn av det og fant fram måter å få fram politikken på.

Partiet hadde organisatoriske vansker. Dersom vi skal se på partiet som en maskin, så var det en maskin som for øyeblikket var plaga av veldig mye friksjon, støv og skitt i maskineriet og som av den grunn ikke kunne yte sitt beste. Sett på denne måte fungerte partiet faktisk mer velsmurt i 1977. Likevel blei valgkampen i -79 vesentlig bedre. Tida vår var knapp. Vi starta opp i april-mai for alvor. På dette tidspunktet hadde knapt noen i partiet diskutert valget. Andre oppgaver, f.eks. dagsavis krevde sitt.

Det viktigste svaret vi hadde, var en konkret dagsaktuell RV-politikk. (Det er egentlig dette kapittel 5 i prinsippprogrammet dreier seg om, at vi er nødt til, som det står i punkt c, å kjempe for reformer og mot reformismen.) Det har ikke vært klart i partiet at vi skal være aktive for å kjempe for reformer. Det blei slått veldig klart fast gjennom årets RV-program. Vi tok forpliktende standpunkter. Vi tok stilling til svært mange saker som vi tidligere ikke hadde tatt stilling til.

Det handlingsprogrammet som vi har mangla i partiet siden vi forkasta det gamle, fikk med en gang sin stedfortreder i form av et RV-program. Dette er viktig, for dersom ikke partiet kan legge fram et svar på de brennende spørsmåla som folk står overfor, kan det heller ikke skjerpe misnøyen med det kapitalistiske systemet, bevisstgjøre folk osv.

Det nytter ikke bare å si at vi er mot det parlamentariske systemet, reformer fører ikke fram osv.

Vi er nødt til å ta stilling til saker folk er opp-tatt av og vise gjennom kampen for dem ås-sen systemet fungerer.

Videre laga vi lokale analyser ut fra en tilsvarende modell i flere kommuner. Vi la opp en taktikk overfor de viktigste partiene i valgkampen, i motsetning til tidligere hvor vi bare la opp en taktikk i forhold til SV og NKP: Nå la vi opp en taktikk overfor Høyre og Arbeiderpartiet. Ut fra denne politikken trente vi folk og vi fant medier til å få denne politikken fram. Det mest vellykka eksemplet på dette er vel møtene for soldatene og på skolene. Vi slo også gjennom i

lokal-prensa enkelte steder.

Det viktigste organisatoriske arbeidet som blei gjort var oppsøking. Møllergata skole valgkrets i Oslo fikk 7,7 prosent av stemmene på denne måten. Sânt arbeid blei gjort over hele landet, men det var oppsøking på grunnlag av en *politikk*. Det var ikke bare organisering, men organisering utfra at vi visste noe, mente noe og hadde noe å gå ut til folk med. Dette er et ganske viktig skille. Det er igjen noe som viser at politikken er det avgjørende.

Det beste eksemplet vårt i denne valgkampen er Odda. Det er lett å kanonisere Odda når de plutselig får 7,3 prosent av stemmene, mens landsgjennomsnittet vårt er 0,8. Men er det sånn at Odda er suverene? Slett ikke. Er det umulig å overgå Odda? Slett ikke. Odda hadde og har organisatoriske problemer.

Det hadde blitt laga en god, konkret og offensiv lokal-politikk. Det blei også satsa bevisst og planmessig for å oppnå resultater. Det blei f.eks. stilt som mål at to folk skulle inn i det nye kommunestyret. De hadde gode lokale saker å arbeide for, saker som vi i lang tid hadde blitt forbundet med. De hadde også mye å vise til og en god taktikk overfor de andre partiene. Vidar Våde sa f.eks. at de aldri hadde forsøkt å skjelle ut DNA allment, men alltid i forbindelse med en sak. Det har betydd ganske mye for respekten. Det som skjedde var ikke mindre enn et skred for RV på grunnlag av en riktig politikk.

Jeg trur at politikkenes betydning blir kraftig undervurdert i partiet. Det blir f.eks. arbeidet som om det var et stort skille mellom organisatorisk og politisk arbeid. Jeg mener at forutsetninga for å få til et godt organisatorisk arbeid, er en riktig politikk.

Dersom vi ikke har en riktig politikk, hjelper det ikke med den beste organisasjon. En får ikke noe ut av husbesøk, en får ikke noe ut av massearbeid dersom en ikke har riktige paroler å gå ut med.

Samenes sultestreik

Dette har vist seg veldig dramatisk de siste dagene hvor samenes aksjon har vært i stand til å skape svært mange vansker for regjeringa. Nå skal jeg ikke undervurdere det organisatoriske arbeidet som er blitt gjort på forhånd, men ved å sette fingeren akkurat på det ømme punktet som samespørsmålet er, klarte de sultestreikende samene å bringe dette spørsmålet i fokus på en helt annen måte enn tidligere. De klarte å få støtte fra biskoper, borgerlige politikere osv. På den måten fikk de borgerskapets egne rekker til å riste. Ikke noe annet argument, ikke laksen, ikke tørrlegging av grunnvann osv. kunne fått denne saka til å få sånn framgang. Samesaka er det helt sentrale og ved at de brakte det fram, og den måten de gjorde det på, førte til at de oppnådde politiske resultater. Derfor er det grunnlag for ettertanke.

Media-spørsmålet

Vi har mye å lære av kameratene i Kampuchea f.eks. fra deres militærpolitiske linje, illegalitet under frigjøringskampen osv. Men Norge er ikke Kampuchea, heller ikke Nicaragua eller Kina. Hersker-teknikkene i Norge er mye mer utvikla. Vi har ikke studert dette nøye nok. I den tredje verden er herskerteikkene først og fremst skyting, fengsling osv. I Norge er de mye mer nyansert og utvikla. Media står svært sentralt her. Vi har undervurdert de forskjellige mediens betydning. Vi er nødt til å komme oss inn i media, det er helt opplagt. Vi har undervurdert betydninga av at RV

blei stengt ute fra NRK. Vi har gjort for lite for å kjempe for å bli representert i avisene osv.

En årsak til at RV utafør Oslo flere steder har klart et bedre valgresultat enn i hovedstaden, er at de i mye større grad klarer å prege samfunnsdebatten, som f.eks. i Hamrefest.

Et negativt eksempel for oss er hvordan SV klarer å skaffe seg innflytelse i radio, TV osv. De får derved et stort forsprang for oss. I tillegg har vi undervurdert arbeid blant intellektuelle, journalister, forskere osv. Vi har undervurdert den store innflytelsen som de har.

Demokratiske rettigheter

Her grenser jeg inn på et annet spørsmål: demokratiske rettigheter. Det er mitt syn at de demokratiske rettighetene ikke bare *bør* utnyttes, de *må* utnyttes. Det må være et absolutt krav til oss kommunister at vi utnytter de mulighetene som finnes. Vi har muligheter som andre ml-partier ikke har, som de ville gi store ofre for å få.

Det er partier i verden i dag hvor halvparten av alle kadre ofrer livet i kampen for å få en brøkdel av de demokratiske rettighetene som vi har i Norge i dag. Men vi verdsetter dem ikke tilstrekkelig. Vi har lest en del om illegalt arbeid, men vi har ikke helt skjønnet det legale arbeidet. Resultatet: Tapte sjanser som kanskje aldri kommer igjen, og sjølkriminalisering. Vi har merka nå, fordi vi har noen flere folk som står fram som utadvendte kommunister, som deltar i samfunnsdebatten og som kan svare for partiet, at vi også bryter ned en del av kriminaliseringa. Vi har ingenting til felles med terrorister og det må vi vise i praksis. Vi er politikere som står ved det vi sier og som kan kjempe for det også med anerkjente midler.

Eksternt kontra internt arbeid

Når det gjelder det eksterne og legale arbeidet, så forutsetter det eksterne og legale folk. Dette må ikke undervurderes.

Kampucheas kommunistiske parti hadde ingen eksterne legale folk. CIA viste ikke engang at dette partiet eksisterte. Til og med etter maktovertakelsen var dette partiet hemmelig. Det blei antatt at det eksisterte, men det var ikke helt sikkert. Det viser hvor hemmelig de var. De hadde ingen offentlige medlemmer, ikke noe partiorgan. Medlemmene var infiltrert i regjeringa, i masseorganisasjoner, i prestestanden osv. Der jobba de indirekte for partiet.

Jeg sier ikke at dette er en feil måte å jobbe på. Denne arbeidsmåten svarer til de forholdene som var *der* og ikke til våre forhold, når det gjelder hovedformen for arbeid.

Sjøl KKP hadde i 1937 eksterne legale talsmenn. Her kan jeg referere til samtaler med kona til Chou En-lai. Hun sa en del om forholdet mellom legalt og illegalt arbeid. Hun sa at i 1927 hadde KKP vært like legale som det vi er i dag. Da blei de massakrert. I 1937 var mesteparten av partiet under bakken. Det var nærmest en borgerkrigssituasjon. Sjøl i denne situasjonen hadde de offentlige legale talsmenn. Chou En-lai fungerte sammen med flere andre på denne måten. De arbeida bl.a. med enhetsfrontsarbeid.

De hadde *ingen* direkte forbindelse med det illegale nettet i partiet. Det gikk derfor ikke an å skygge Chou En-lai til det illegale nettet.

Forbindelsen foregikk ikke på den måten. De visste ingen ting om hva det illegale partiet foretok seg. Det var i det hele tatt total adskillelse. Disse offentlige personene

dreiv ikke med verving til partiet. De dreiv enhetsfrontsarbeid, diskusjoner med borgerlige personer, militære, arbeidet med nasjonale minoriteter osv.

Vi som er i en legal situasjon har faktisk i mindre grad hatt denne typen folk i legalt arbeid enn de som var i en borgerkrigssituasjon. Det betyr mye å ha landskjente ledere. Det er en fordel som SV har framfor oss. SV har et stort antall landskjente ledere. Disse personene blir forbundet med SV når de dukker opp i en eller annen sammenheng.

Kjente ledere er viktig å ha

Vi har et veldig lite antall slike folk. Dette viser seg helt paradisk i forbindelse med 1. mai. Når folk skriver inn og vil ha talere, er det 4 folk de vil ha. 20 steder vil ha 4 talere 1. mai. Det sier noe om at vi har for få folk som kan forbindes med oss, som er landskjente ledere.

Dette er også en stor svakhet i byer og kommuner. Det er f.eks. en stor svakhet at Oslo AKP ikke har eksterne ledere med stor prestisje. En av de viktigste resultatene av valget er at vi har fått en del sånne offentlige representanter rundt i landet. Vi har Gunnar Mjåland som fikk 500 personlige stemmer i tillegg til de 500 stemmene som RV fikk. Hermann Kristoffersen fikk stemmer på alle partienes lister. Jarl Hellesvik, Alf Erik Vollen, Edgar Gundersen osv. er folk som er blitt kjent i lokal-samfunnet. Folk oppfatter dem i større grad enn før som *sine* politikere, *sine* representanter.

Et eksempel på hvor viktig dette er: Etter valget har en DNA-styrt fagforening innkalt vår kommunestyrerepresentant til møte for å presentere ei liste med krav som fagforeninga ville at RV-representanten skulle legge fram i kommunestyret.

Dersom vi ikke hadde hatt noen offentlige talsmenn, kunne vi ikke drevet denne formen for arbeid. Legg merke til den enorme fordelene SV har ved at de har en stortingsmann eller to.

Dersom vi skulle ha et håp om å få inn en representant på Stortinget, f.eks. fra Oslo, måtte vi ha en Oslo-politiker som virkelig blei oppfatta som det. En person som mange Oslo-folk ville gå mann og kvinne av huse for å stemme på, fordi de oppfatta at dette var en person som hadde tatt opp deres interesser og som de oppfatta som sin talsmann. Jeg mener at det har vært en feil at vi ikke har hatt dette. Det har vært en misforstått form for illegalt arbeid. Det er et misforstått forsøk på å skjerme partiet. Vi skal skjerme vår organisasjon, våre forbindelseslinjer, og de funksjonene vi trenger å skjerme, men vi er nødt til å ha politiske talsmenn, personer som folk kan komme i tale med. Dette betyr svært mye for enhetsfrontsarbeidet og politisk arbeid i det hele tatt.

Ser vi mer på dette, vil det vise seg at vi trenger talsmenn på forskjellige områder. Vi trenger folk med prestisje og kunnskaper mange steder. Det hadde f.eks. vært svært nyttig for oss om vi hadde hatt en anerkjent historiker som kunne sette regjeringa fast når det gjaldt same-spørsmålet.

Sikkerheten har ikke nødvendigvis blitt bedre, men det har helt sikkert blitt en dårligere politisk effekt ut av arbeidet vårt på den måten vi har arbeidet. Jeg vil påstå at bedre og mere eksternt arbeid *kan* gi bedre sikkerhet, dersom det brukes riktig.

En sterk eksternt markering tilfredsstiller folk behov for kontakt med oss og for å få kjennskap til politikken vår, uten at det nødvendigvis gjør det lettere for SIPO, CIA eller KGB.

For å få det til trenger vi ei arbeidsdeling innafor partiet. Jeg trur dette må utvikles mye lenger enn det som er antydning gjennom den måten vi førte valgkampen på nå.

En faktor som har vært fullstendig undervurdert i diskusjonen om illegalt arbeid er følgende: Dersom vi er fullstendig ukjente, er det også veldig vanskelig å vinne støtte når vi blir angrepet. Dersom vi har personer som er veldig respektert for det de står for, som er kjent i vide kretser for å være folk som er uredde og ærlige klassekjempere, så vil vi mye lettere få støtte ved overgrep. Dersom vi er så hemmelige at ingen legger merke til oss., legger de heller ikke merke til om vi blir borte. Når dette er sagt, vil jeg advare mot å misforstå: Det er fortsatt yrkesforbud og overvåking her i landet. Vi må ikke glemme det.

Om borgerskapet som en blokk

I det gamle prinsipp-programmet er det formuleringer som definerer borgerskapet som en blokk, verdensreaksjonen som en blokk osv. i forhold til den sosialistiske revolusjonen. Det er formulert sånn at borgerskapet og dets allierte former en blokk, arbeiderklassen med allierte danner en blokk og midt mellom er det en del vaklere. Om verdenssituasjonen står det at borgerskapet tilhører en verdensreaksjon som står sammen som en blokk mot revolusjonen i de enkelte landa.

Dersom dette er sant, trur jeg ikke at det er mulig å gjennomføre en revolusjon. De revolusjonene om har seira, har vist at dette ikke er tilfelle. Her trenger jeg bare å nevne hvordan Lenin og bolsjevikene utnyttet splittelsen mellom imperialismaktene Tyskland, England, Frankrike og Russland for å kunne gjennomføre revolusjonen. Mao utnyttet også svært dyktig motsigelsene mellom de ulike imperialismaktene.

Vår taktikk har behandla det norske etablerte samfunnet som en blokk både når det gjelder partier, enkeltpersoner og borgerskapet. Vi har i de siste dagene fått demonstrert at virkeligheten ikke er sånn. Vi har fått demonstrert at det er en forskjell på biskop Årflot og justisminister Cappelen. Dette er en viktig forskjell som i en kritisk situasjon kan bety ganske mye. Vi har sett at mellompartiene i flere saker har bedre standpunkter enn de andre borgerlige partiene. Dette trenger vi informasjon om. Vi trenger å kjenne til disse motsigelsene. Vi må kjenne personer og grupperingene i disse partiene. Det kan vi ikke gjøre uten å ha kontaktflate. Vi kan ikke bare lese om det i avisene. En grunn til at noen av kommentatorene i Dagbladet kan skrive gode politiske artikler, er at de omgås slike mennesker. De sitter med førstehandsinformasjon. Derfor kan de også slutte seg til enkelte ting som kommer til å skje. Det er informasjon vi har svært lite av.

Hvor mange av oss har f.eks. i det hele tatt pleid omgang med demokratisk innstilte personer. Det finnes svært lite av denne formen for massearbeid.

Kontakt med demokratisk innstilte personer og andre betyr ikke at vi oppgir integriteten til kommunistpartiet. Det betyr at vi øker mulighetene til innflytelse.

Mao sier at vi ikke bare trenger å snakke med arbeiderklassen, men også med kapitalistene. Det kan virke eksotisk, men Mao har helt rett. Det er nyttig å vite åssen borgerne tenker. Vi kan få nyttig informasjon og oppdage sprekker i muren som vi kan utnytte.

Slike kontakter kan komme til å være nyttige i en annen situasjon. I det hele tatt er det viktig å utnytte alle sånne former for kontakt. Men da må partiet legge om arbeidet

sitt i den retningen. Jeg mener at alt vi har drivi med av diskusjoner i den siste tida, peker i denne retningen. Det å mjuke opp overfor intellektuelle og overfor debatt, bringer oss i kontakt med ulike typer folk og gjør at folk i mye mindre grad oppfatter oss som ei sekt. De ser at det er mulig å diskutere med oss.

Videre må vi huske på at vi har svært mye å lære av disse personene. Vi legger ikke bort prinsippene våre, men det er åpenbart at det finnes mange folk som ikke er i partiet som kan mer på sine spesialfelter enn oss. Mange av disse vil være helt nødvendige for at sosialismen i Norge skal fungere i det hele tatt.

Et eksempel på dette er militærdebatten som er ført i Aftenposten. Her viser det seg at enkelte offiserer er enige i en del av vår kritikk av det nåværende militærapparatet. Hvorfor skulle ikke vi være i stand til å snakke med dem? Vi kan ikke betrakte offiserene som en blokk. kan heller ikke betrakte lavere befal som en blokk, heller ikke politifolk.

Holdninga til politifolk

Her er vi inne på en arvesynd som vi har slept på i årevis. Vi har behandla alle politifolk som om de skulle være en form for kollektive fascister. Samtidig viser de siste dagene med samenes aksjoner noe annet. I Alta blei en politimann suspendert fra jobben ved sperringa ved Stilla fordi han hjalp demonstrantene. Politisjefen der oppe, Henriksen, har også vært veldig uvillig til å gå hardt fram mot demonstrantene. I virkeligheten har regjeringa vært på nippet til å sette han til side, for å sette inn en slags rikspoliti.

Vi har også hatt liknende situasjoner i Oslo. Det at vi opptrådte på en korrekt måte, førte til at høytsstående politifolk var nødt til å innrømme at vi takla situasjonen rundt demonstrasjonene ved sameteltet bra.

Dersom vi ikke korrigerer vårt ensidige syn på alle politifolk, kan vi komme til å gjøre store feil som vil kunne koste ganske mye.

Dersom vi derimot korrigerer denne feilen, vil deler av voldsapparatet i enkelte situasjoner kunne bli helt ubrukelig for borgerskapet.

Jeg har nå vært inne på kapitalister, voldsapparatet, borgerlige partier. Jeg har nevnt militære og politifolk og demokratiske personer og intellektuelle. Alt dette er folk det er nødvendig å arbeide med for at vi skal kunne ha framgang i arbeidet vårt, for at vi skal kunne vite mer om Norge, for at vi skal kunne bygge en enhetsfront som vi er avhengige av for å kunne gjennomføre en vellykka revolusjon i Norge.

DEBATT

Thorsen: Jeg er i all hovedsak enig med innlederen så langt som han går. Jeg vil først snakke litt om forskjellen på dette nye programforslaget og det gamle prinsipp-programmet. Det er flere viktige forskjeller på disse programmene, dersom vi for enkelthets skyld kaller dem det.

En viktig forskjell er det Steigan nevner om eksternt og legalt arbeid. Kampen for reformer er ikke lagt vekt på i det gamle programmet. I det nye forslaget er dette arbeidet framheva på en positiv måte. I kapittel 19, punkt c blir for første gang parlamentarisk arbeid slått fast som en linje for arbeidet vårt (side 11 i det nye programmet).

Dersom vi ser på behandlinga av legalt og illegalt arbeid, kapittel 3, punkt d, så er legalt arbeid slått fast som en positiv sak.

Videre er det en viktig forskjell at det nye utkastet slår fast at partiet er svakt og lite og i begynnelsen av sitt arbeid. Det forrige programmet lot som dette ikke var noe problem, eller det skreiv som om partiet var stort og leda arbeiderklassen i *virkeligheten*.

Videre var det gamle programmet skrivi som om alle viktige problemer som gjaldt politikken i Norge og den taktikken vi må følge, var løst. Det står i hvert fall ingen steder at det finnes mange vanskelige problemer som partiet ikke har en løsning på ennå. I dette nye utkastet er det flere steder slått fast at det gjenstår mange problemer å løse.

Moderne herske-teknikker

Jeg vil knytte an til det Steigan sier om hersker-teknikkene. Programforslaget forsøker å behandle dette. Det blir særlig gjort på forsiktig måte i del 5 kapittel 17 punkt d: *Kampen for å rive ned de fremste politiske forsvarsverka for borgerskapets diktatur i Norge* (side 9). I det forrige programmet står det at det er hæren som holder massene nede. Lovverket er utelukkende behandla som noe som vender seg mot arbeiderklassen osv. I virkeligheten er forholda mer kompliserte enn dette.

Vi har ikke noe ferdig syn på disse sakene. Det er et faktum at mye av beherskinga skjer gjennom propaganda, skoleverket osv. En annen del av problemet er at den åpne terroren står i reserve. Vi har et mellomfelt om vi kan kalle det det. Her skjer det mye manipulering som er avhengig av hvordan den politiske situasjonen er. Delvis kan vi si som Steigan sier at vi må arbeide for ikke å bli kriminalisert. Det er riktig. Dersom vi sjøl er med på å kriminalisere oss, blir vi dømt etter andre lover og behandla etter andre regler enn andre. Det fører til at byråkratiet i staten får fritt spillerom til å slå løs på oss. Erfaringer fra yrkesforbudssa-ker viser dette.

Den andre sida av saka er at det står et stort maskineri ferdig til å slå oss hardere ned når konjunktorene skifter. Vi må være klar over at vi slåss om en slags flytende grenselinje som til en viss grad kan skyves fram og tilbake. Vi kan puffe linja langt til den ene sida. Men vi må også være oppmerksomme på at under eksisterende borgerlig demokratiske forhold, kan grensa bli dytta langt over til den andre sida.

Vi har eksempler på dette fra norsk historie. Norske kommunister blei behandla som kriminelle under Finlandskrigen i 1939. På en måte har vi hatt vår lille Finlandskrig i år, Kinas krig mot Vietnam. Det er riktig politikk for oss marxist-leninister å ta hensyn til det verste som kan skje. Det er riktig å ha en politikk som tar hensyn til at vi vil få nye finlandskrigrer.

Se opp for yrkesforbud!

Her vil jeg nevne en spesiell ting i forbindelse med hersker-teknikkene til borgerskapet. Jeg er enig i det som er sagt om legalt og illegalt arbeid. Men jeg vil peke på at det er et spesielt behov vi har for illegalt arbeid. Vi er i dag nødt til å holde hemmelig at en stor del av industriarbeiderne i partiet virkelig er partimedlemmer. Årsaken til dette er ikke terror eller at de skal arbeide i hemmelige gerilja-organisasjoner, men ganske enkelt av hensyn til yrkesforbud. Når arbeidsløsheten øker, er det lett for borgerskapet å sile vekk alt som likner på kommunister og andre radikallere dersom de har lister å gå etter.

Dette nevner jeg ikke fordi jeg ønsker å gå mot mer legalitet. Men jeg mener det i disse tidene også er viktig å trekke fram argumenter for mer illegalitet.

*

Johannesen: Jeg er enig i at det er nødvendig å ha stor kontaktflate med demokratisk innstilte personer. Her synes jeg det har vært en positiv og gledelig utvikling i det siste, bl.a. i Klassekampen. Gjennom intervjuer har man trukket fram folk som har progressive standpunkter på enkelte begrensede områder osv. Men dersom vi skal klare å bygge opp *en virkelig tillit* i slike kretser, tror jeg det er nødvendig med et klarere oppgjør og sjølkritikk i forhold til den «kvel og drep»-linja som mange forbinder oss med. Det er ganske mange som har blitt skjelt ut tidligere og som på grunn av det ikke ønsker å ha noe med oss å gjøre.

Nå er det en form for glidende overgang fra det at folk har blitt skjelt ut i Klassekampens spalter til at vi nå trykker dem til brystet.

*

Bangsund, journalist i Klassekampen: Jeg savner ikke en sånn sjølkritikk. Jeg forstår ikke hvordan en sånn sjølkritikk skulle være. Jeg mener at vi har kommet alt for kort i å arbeide med folk som mener annerledes enn oss og som er uenige med oss. Det er ikke bare det at vi har mista flere gyldne sjanser. Men situasjonen er sånn at vi kommer fryktelig lett i kontakt med sånne folk. De som vi tidligere har skjelt ut i Klassekampen som ikke vil ha noe med oss å gjøre, det dreier som om svært få folk.

Militære, politifolk, kapitalister osv. er folk som til de grader har blitt skjelt ut etter noter. Sjøl sånne personer er svært nysgjerrige. De ønsker å vite hva som skjer hos oss og ønsker på et visst nivå å komme i kontakt med oss.

Når vi nå arbeider mer åpent, så ser sånne folk at vi mener noe konkret om konkrete ting. De ser at vi er innstilt også på å forandre ting innafor kapitalismen, ikke bare forandre hele systemet. Derfor mener jeg at det ligger i dagen så mange allianser og muligheter at det ikke bare nytter å holde på med en kritisk gransking av den stilen vi har hatt før. Vi trenger et startskudd for å gjøre dette i en langt, langt større grad enn tidligere.

Det sto i avisene at Pål Steigan dro i skytteltrafikk mellom sameteltet i Oslo og Stilla. Det er første gang jeg kan minnes at det har kommet fram at AKP(m-l) sine ledere har vært der vet virkelig har skjedd ting.

Derfor lurer jeg på om det må stå mye mer om dette i prinsipp-programmet. Jeg mener at det i større grad må stadfestes som en del av vår politikk. Derfor lurer jeg på om det under punkt d på side 2, under omtalen av legalt og illegalt arbeid ikke bør stå noe mer. Jeg mener ikke at det bør stå at vi skal snakke med direktøren på Freia eller Koksverket eller hva det skal være. Men jeg mener at det bør komme mye klarere fram som et prinsipp for en del av vårt arbeid. Det trengs et sånt startskudd. Det trengs at dette blir slått virkelig kraftig fast.

Jeg opplever f.eks. at da jeg innafor redaksjonen i Klassekampen hadde vært en del i Stortinget, hadde vært endal i kontakt med politiet osv., så opplevde jeg at kamerater syntes at dette var fryktelig. De var overbevist at jeg *måtte* bli forkvakla og ødelagt av sånn jobbing.

Det haster å forandre politikken her. Det er ikke bare sånn at vi har tapt mye, men den objektive politiske situasjonen i Norge i dag viser at vi har store muligheter, dersom vi fører en sånn politikk.

*

Pettersen: En konsekvens av situasjonen at det er fire personer som blir bedt om å holde taler, er at svært mange

andre ikke utvikler segi i særlig grad. Pål Steigan og de andre som holder taler, får prøvd seg og får utvikla seg svært allsidig. Når vi nå ønsker flere gode talere, står vi i den situasjonen at vi ikke har det. Vi har ikke folk utenom en håndfull som kan ta ordet på store møter og i viktige offentlige diskusjoner.

*

Sundsten: Pål Steigan sier at vi må forandre politikken vår. Vi må pleie mer omgang med demokratiske personer osv. Det er et faktum at dette er ting vi ikke har gjort i stor nok grad tidligere. Men jeg lurer på hvorfor han ikke sier noe om *årsakene* til at det har vært sånn.

Skal vi legge om politikken vår, så nytter det ikke bare å si at vi må gjøre noe som er bedre. Vi må også prøve å finne ut hva vi har gjort feil tidligere. Ellers trur jeg denne omlegginga vil gå svært langsomt og føre til at vi ikke oppnår de resultatene vi ønsker.

Det er en ting å ha ønske om å drive lokalpolitikk. Men skal dette ønsket bli en realitet, må etter mitt syn også ledelsen i partiet gjøre opp i praksis med en altfor stor sentraldirigering. Dette må komme fram i planer om arbeidsoppgaver, direktiver osv.

Det krever etter mitt syn svært mye tid å utvikle lokalpolitikk.

Et annet problem: Folket i Kampuchea holder på å bli utrydda. Hva gjør partiet med det? Dette stiller spørsmålet: Åssen skal vi legge opp arbeidet vårt? Vi må ha muligheter og tid både til å drive utadretta arbeid, kontakt med andre folk osv. og til å kunne drive aktiv støtte, f.eks. for folket i Kampuchea. For å oppnå dette må også planene forandres sånn at ikke alle kreftene våre brukes til å administrere oss sjøl, til innadretta arbeid osv. Dette er en prosess som det spesielt er viktig at ledelsen i partiet setter i gang.

*

Pål Steigan: Jeg vil først tilbake til spørsmålet om sjølkritikk for gamle feil. Jeg mener at vi må gjøre en kontrollert sjølkritikk. Jeg har lite lyst til at vi nå sier at vi har sett lyset. Jeg trur at vi har lært en del nytt, men om noen år vil vi komme fram til at det vi har lært i dag er ganske mangelfullt. Jeg mener det er rett at vi ikke er for bombastiske, men gjør en nøktern sjølkritikk.

Jeg har nettopp gått gjennom Klassekampen for 1977, hele årgangen fra januar til desember. Det var ikke bra. Jeg kan ikke skjønne at folk som var SV-ere kunne lese den avisa. Det stemmer vel også med utviklinga av opplaget. Ikke bare det, det måtte ha vært store problemer for folk som ikke nødvendigvis sympatiserte med SV, men som mente at SV-ere har krav på å få anstendig behandling. For i Klassekampen blir de regelrett skjelt ut.

Da politiet storma Ny Tid i samband med Lste-saka, så hadde Klassekampen som første oppslag: «Der sprakk Ny Tid-ballongen.»

Det var sørgelige saker. I stedet burde jo avisa forsvart de demokratiske rettighetene. Den burde tatt skarpt avstand fra politiaksjonen. Jeg merker meg også at når jeg lager en uttalelse til støtte for Otto Hauglin, blit den trykket sammen langt ned i et hjørne i Klassekampen. Den burde vært stått stort opp, for dette er en viktig sak.

Jeg trur at når folk begynner å se den typen konkrete ting, så vil de se at det er bevegelse. En viktig sak er at vi etter mitt syn bør gjøre en helt klar sjølkritikk av den måten vi behandla Ny Tid-saka på. Jeg mener at vi ikke allment skal slå fast at vi har vært slemme og nå skal bli mye bedre.

Vår prinsipielle kritikk av revisjonismen skal vi ta vare på.

Når jeg snakker om behovet for mer eksternt arbeid og større kontaktflate, så betyr dette ikke at jeg neglisjerer det faglige arbeidet. Demokratiske personer kan også være fagforeningstillitsmenn som vi bør arbeide med i mye større grad enn nå.

Jeg trakk fram borgerskapet spesielt fordi dette er et kontroversielt spørsmål. Det har blitt oppfatta som en synd å drive sånt arbeid. Så lenge vi ikke forandrer våre prinsipper, kan vi i en gitt situasjon ta kontakt med DNA eller Høyre eller Kr.F eller SV, og hvem det enn kan være, utenom nazister.

Da jeg var i Alta, blei jeg innbudt til en gammel mann som er medlem av NKP. Han var uenig med AKP, men han hadde sagt til sønnen sin da han dro sørover, at dersom du skal få gjort noe med Alta-saka, må du kontakte AKP, for de kan organisere. Vi skal ikke se på alle medlemmer av NKP som «potensielle svikere». Vi må ha en fleksibel taktikk.

Om fostring

Så er det nevnt her spørsmålet om å fostre folk. Dette er en svært viktig sak. Problemet er at veldig mye av våre folk blir «aparatsjiker» som er trena i internt arbeid. Folk som jobber i partiet, er glad i sitt apparat, er trena i apparatets lover, kan sende skriv, kan fylle ut skjemaer, kan følge rutiner, men har ikke lært å stå på ei såpekasse og dirigere menneskemasser. Dette er et treningsproblem.

Jeg nevnte dette i forbifarten når jeg behandla valgkampen. Da hadde vi følgende situasjon. Vi skulle dekke 20 skolemøter i landsmålestokk. Vi har fire kjente personer. Dette gikk sjølsagt ikke. Hva gjorde vi da? Vi lagde et kurs i samarbeid med studieutvalget. Dette blei brukt med stort hell. Resultat, vi hadde en gutt på 20 år, Rune Moen, som kanskje gjorde det bedre i radioprogram enn noen av oss andre. Han utførte direkte fin, konkret agitasjon. Han gjorde det veldig bra på et kjempemøte på Sogn yrkesskole osv. Vi har fått nye ledere gjennom denne valgkampen. Dette er bare et skritt på veien. Vi må gjøre mye, mye mer. Vi kan sjølsagt ikke kjøre alle «aparatsjikene» ut i den slags arbeid. Men når vi ikke kan det, må vi stille det som et *problem* at det finnes en skole de ikke får gått på. Hvordan skal de klare å ta igjen pensun? Vi må ikke si at dette ikke er et problem. Det er nemlig et svært stort problem at mange er interne kadre og at de blir gående å stelle med interne ting.

Jeg vil si at jeg har lært mye mer oppe i Alta enn jeg ville ha lært gjennom flere års virksomhet i apparatet i Oslo.

*

Thorsen: I kapittel 17 punkt 1 d i det nye utkastet, står det: «Når det gjelder å utvikle en konkret politikk og taktikk for kampen mot borgerskapet sitt politisk herredømme, så har AKP(m-l) kommet kort.» Antakelig bør det stå her at når det gjelder å analysere borgerskapets herredømme i Norge, åssen det konkret ytrer seg, så har AKP(m-l) kommet kort.

Det bør muligens også inn her noe om kampen mot kriminalisering.

Når det gjelder debatten om sjølkritikk som har vært reist her, vil jeg si noen ord. Vi har gjort forskjellige typer feil. For det første har vi behandla politiet grunnleggende feil i agitasjonen vår i mange år.

Klassekampen har behandla politiet i Norge som om vi foretrekker at det ikke eksisterer noe politi under kapitalismen i Norge.

Jeg ønsker ikke det norske politikorpset avskaffa sånn som situasjonen er i Norge i dag.

Dessuten har Klassekampen gjort enhver politimann til ansvarlig for all politibrutalitet. Bladet har slett ikke forsøkt å skille mellom politifolk. Dette er en annen type feil.

Så har vi slått mot alt for mange individer. Vi har litt parodisk sett det sånn: Statsministeren er ansvarlig for det kapitalistiske systemet. Det kapitalistiske systemet fører til arbeidsulykker — ergo er statsministeren en morder.

Så har vi slått mot en del folk som har vært skurker og banditter, mens det har vært ugunstig å angripe dem fordi de har endra syn. Så har vi slåss mot en del banditter og skurker og dette har vært riktig bra, en kamp vi ikke trenger å skamme oss det minster over.

Derfor er jeg mot en sjølkritikk av den formen som kineserne gjør for tida. De sier at alle som blei angrepet under kulturrevolusjonen pr. definisjon er helter.

Jeg ønsker ikke at vi skal frikjenne folk uten at vi undersøker om det vi sa var rett eller ikke.

Pål Steigan sier at det å samtale med borgere er politisk kontroversielt. Likevel bør vi nevne det og slåss for det. Det er jeg enig i. Men så kommer spørsmålet: Er det sånn at arbeid med proletariatet *ikke* er kontroversielt i partiet? Historisk sett har vi alltid slått over. Vi har aldri klart å ta vare på begge sakene samtidig. I 1973 blei dette med å ta kontakt med borgerlige personer, kjendiser og partier framstilt som noe som ville løse alle problemene. I virkeligheten blei det ikke gjort noe med arbeiderklassen på denne tida, for å stille det på spissen. Så fikk vi et oppgjør med et høyre-avvik og vi fikk venstre-avviket.

Det som var bra ved venstre-avviks-perioden, var at det virkelig blei kasta inn krefter på arbeidsplassene. Det som var feil, var at dette blei satt opp *mot* det å jobbe med intellektuelle, borgerlige kunstnere osv. Dette blei fordømt ei tid. Det gjorde stor skade. Samtidig gikk vi fram i industrien. Nå finnes det en utbredt tendens i partiet til å gå den andre veien igjen. Jeg stiller spørsmål om arbeiderklassens ledende rolle og ledende prioritet i partiarbeidet kommer bra nok fram i dette programmet?

*

Jørgensen: Det er et annet aspekt ved spørsmålet om å stå fram og unngå sjølkriminalisering. Dersom det blir flere eksterne talsmenn for partiet, vil det bli lettere for den enkelte sympatisør og partimedlem å stå fram å forsvare partiet. Det er lettere å forsvare partiet dersom vi veit at partiet har en del anerkjente talsmenn som folk har respekt for.

Boka til Øgrim fungerer som en slags sjølkritikk overfor folk som har blitt feil behandla. Jeg trur også at det Pål Steigan har sagt i innledninga her, ville fungert bra dersom det blei gitt ut i en eller annen form. Debatten er en form for sjølkritikk og den bør føres videre. Jeg er enig at sjølkritikk bør være så konkret som mulig.

*

Ottosen — Røde Fane: Jeg er enig i nødvendigheten av å opprettholde illegalt arbeid. Det er sikkert også mulig å gjøre mye bedre illegalt arbeid enn det som blir gjort nå. Men jeg trur at det er et problem at vi ikke i tilstrekkelig grad har sett det som et taktisk problem å måtte drive illegalt arbeid. Det er et faktum at svært mange folk ikke forstår dette. Det er ikke bare borgere som latterliggjør denne delen av arbeidet vårt. Vanlige arbeidsfolk skjønner ikke

hvorfor vi må drive med hemmelighetskremmeri. Det er den rådende meninga hos folk at det er demokrati i Norge og at det derfor er tull at vi ikke står åpent fram.

Vi har blitt beskyldt for å romantisere å drive med hemmelighetskremmeri osv. Jeg lurer på om vi ikke skal se på om det er noe i det. Mange folk har gjort det til en dyd å være mest mulig hemmelige på mange unødvendige områder.

Jeg synes at det kommer klart fram ved RV og valgkampen hvilken enorm fordel det er å være en helt legal organisasjon som avholder åpne landsmøter og som blir behandla som et vanlig parti.

Dette gjelder også for partiet. Vi må ikke legge så stor vekt på illegalitet, ikke mer enn det som er nødvendig. Vi bør ha en avslappa stil. Vi bør sjølsagt forklare hvorfor det er nødvendig å drive illegalt arbeid, men ikke overdrive det.

*

Samuelson — Røde Fane: Jeg oppfatter det som et problem at vi går fra det ene standpunkt til det andre. Dette skaper forvirring hos oss sjøl og andre. I det øyeblikk vi finner fram til nye lure ting, bør vi samtidig si litt om hva som var galt tidligere. Det er et faktum at det har vært en linjekamp innad i partiet i 1973, 1977 og også i dag. Dette gir næring til kritikk fra SV om at vi vakler uten styring.

Den ene dagen sier vi at deler av voldsapparatet kan gjøres ubrukelig i tilfelle av en konflikt. Politifolk og SV-ere og andre er mennesker. Men vi må også si at SV er et borgerlig parti. Vi må også si at politiet er en del av det apparatet som skal slå ned arbeidsfolk. Sier vi ikke det, er det lett å vippe over på den andre sida.

Når det gjelder diskusjonen om tid eller politikk som viktig for framgang, så mener jeg at Pål Steigan har rett. Det er viktig å forbedre politikken vår. Har vi en bedre lokal politikk, så tror jeg også automatisk at vi vil kunne utnytte kreftene våre på en bedre og mer konstruktiv måte.

*

Pettersen: Steigan la hovedvekt på at vi skulle arbeide hardere med intellektuelle, demokratiske personer osv. Jeg er enig i at vi skal arbeide med denne typen folk. Likevel er jeg redd for at arbeidet vårt kan bli leda over til å se på arbeid overfor denne typen mennesker som veldig avgjørende. Samtidig har vi virkelig store problemer med å komme ut til vanlige folk.

Vi føler dette på kroppen alle sammen. Ofte har vi blitt pålagt så mange oppgaver at vi ikke engang får tid til å snakke med naboen vår, mens det nå dreier seg om å kontakte demokratiske personer.

*

Sivertsen: En kort kommentar til sentrale planer og lokalt arbeid. Det nye forslaget trekker opp noen retningslinjer om viktigheten av å drive lokalt massearbeid. Saka er jo at vi har hatt disse prinsippene før, men ikke fulgt dem. Det har vært sånn at sentrale planer har vært overordna lokale planer for arbeid. Vil dette nye forslaget til prinsippprogram føre til virkelige forandringer her? Blir det lagt stor nok vekt på det lokale massearbeidet?

Sånn som det er i Oslo, er det et faktum at mange avdelinger ikke driver med lokalt arbeid, hvorfor det? De er ikke dumme. Hva kommer det av? Jeg mener at det må til mer autonomi lokalt og dette må bli mye klarere prinsippfesta. Dette dreier seg i en by som Oslo også om folk. Dersom du

trekker inn mange til å drive arbeid for sentrale organer, så blir de dyktigste folka ikke i stand til å utføre det lokale arbeidet. Vi trenger lokale ledere og de har vi ikke i dag, bl.a. på grunn av dette.

Til slutt om arbeiderklassens ledende rolle. Vi har prinsipp-festa det, men i virkeligheten har vi ikke fulgt det opp.

Vi har ingen utforma politikk for Jern og Metall i Oslo. Dette må vi også tenke på når vi nå skal diskutere et nytt utkast til prinsipp-program.

*

Bangsund — journalist i Klassekampen: Jeg har gått løselig gjennom dette nye forslaget til prinsipp-program. Her har jeg ikke funnet noe om hvordan AKP(m-l) skal arbeide som et parti i den tida vi lever nå. Dette utkastet til program er et program for revolusjon, et program for omveltning. Samtidig må vi innstille oss på at vi i mange år framover må arbeide som vanlige partier på lik linje med de andre partiene. Riktignok er vi et parti av en ny type, men samtidig er vi jo også et parti som må jobbe på de samme premissene som alle andre partier. RV har begynt på dette arbeidet. RV har begynt å ta kontakt med folk med alle slags politiske oppfatninger.

Det er en mangel ved dette programutkastet at det ikke er utarbeida prinsipper for denne typen arbeid. Når folk trekker fram alle vanskene ved å sette det ut i livet, tror jeg det skjuler en form for politisk motstand mot å drive denne formen for arbeid i stor målestokk.

*

Thorsen: Dersom det i dag oppstår en ny finlandskrigssituasjon samtidig med at vi inntar en del upopulære standpunkter og situasjonen er sånn at alle kjenner våre medlemmer, da vil vi få store problemer også før en kontrarevolusjon. Da vil ikke AKP-eren på bygda få jobb som kirkegårdsgraver. Så blir vinduene hans kasta inn med steiner og han går til lensmann. Så sier lensmannen: Jeg har så lite krefter og så lite tid. Så får ungene juling og så blir han drivi fra bygda.

Vi må holde fast på det som har vært bra ved den gamle sikkerhetspolitikken. Saken er at under yrkesforbudsperioden i 76/77, så klarte ikke borgerskapet å stoppe våre folk. Vi skal ikke over til en stil hvor alle og enhver i AKP(m-l) sier at de er medlemmer i partiet.

Jeg mener også at Ottosen overvurderer vanskene med å forsvare vår sikkerhetspolitikk på arbeidsplassene. Jeg har sjølt diskutert om hvorfor vi må være illegale med over et ti-tall arbeidere på jobben i høst. Når jeg forteller at jeg søkte over 20 steder før jeg fikk den jobben jeg har nå, sier de: Det er klart. De vil jo ikke gi jobber til medlemmer av AKP.

Til slutt til diskusjonen om hva slags parti vi trenger. Her vil jeg trekke inn det som står på del 6 kapittel 21 punkt f på side 12. Her står det at revolusjonen i Norge bare kan begynne som en folkerevolusjon. Dette er en polemikk mot ideen om at vi kan lage en revolusjon i Norge som starter ved at flertallet av folk plutselig slutter opp om AKPs linje og går til kamp for sosialismen under det.

Her står det: «Skal vi få til det og styrte borgerskapet, må revolusjonen være en brei masserørsle som omfatter arbeidsfolk som står ulike politiske linjer og der en ikke kan unngå at det også er med borgerlige organisasjoner og politikere som slåss for sine egne mål.

Dersom vi skal kunne leve med et program av denne typen, må vi være i stand til å slåss sammen med i ledelsen for massebevegelser f.eks. en organisasjon som Grønt Gras.

Lenin måtte som bekjent ta over jordbruksprogrammet til de sosialrevolusjonære. Det var et helt annet jordbruksprogram enn det som bolsjevikene hadde.

*

Pål Steigan: Vi har bare rørt ved overflata i denne diskusjonen, men det har kommet en del interessante problemer på bordet.

Sikkerheten er et sånt problem. Jeg har ikke argumentert for at sikkerheten skal gå fløyten. Jeg har argumentert for en riktigere balanse.

Å forsvinne i Norge i dag hvor det finnes personnummer og folkeregister, likningskontor osv. er ikke mulig. En må ha en identitet for å kunne gjøre noe nyttig. Den identiteten bør være noe som partiet er interessert i.

Så til spørsmålet om lokalt autonomi. Etter mitt syn trengs det mer lokalt autonomi. Her har vi synda en god del, og det må rettes opp. Samtidig må vi legge vekt på politikkenes betydning. Vi har ikke stilt *en* parole for generalforsamlinga i OBOS. Vi har ikke stilt *en* parole for årsmøtet i Jern og Metall i Oslo. Så lenge vi ikke har det, er det svært vanskelig å organisere. Har vi stilt paroler, har vi noe å organisere folk rundt.

Jeg vil nå ta opp en ting som ennå ikke er berørt, men som bør inn i avsnitt 5. Det er noe som Pol Pot nevnte da vi snakka med ham. Han sa at vi er nødt til å bruke de kampmetodene som folk sjølt anerkjenner. Vi har tidligere hatt en tendens til å gjøre sjølte kampmetodene til et prinsipp. Det er de sjølsagt ikke. Sultestreik *kan* være en kampmetode. Petisjoner er en annen. Væpna revolusjon er en tredje. Det er mange kampmetoder. Vi kan ikke si at den ene er prinsipielt riktigere enn andre. Det er avhengig av situasjonen og hva massene er modne for. Er de bare modne for å skrive under på en petisjon, så må vi være med dem på det. Da må vi si OK, lag en petisjon og la oss se hva som kommer ut av det. Dersom folk blir skuffa og det ikke kommer noe ut av det, dersom de sier regjeringa ville ikke høre på oss, her må vi gå mer drastisk til verks, da bør vi si OK, la oss gå mer drastisk til verks.

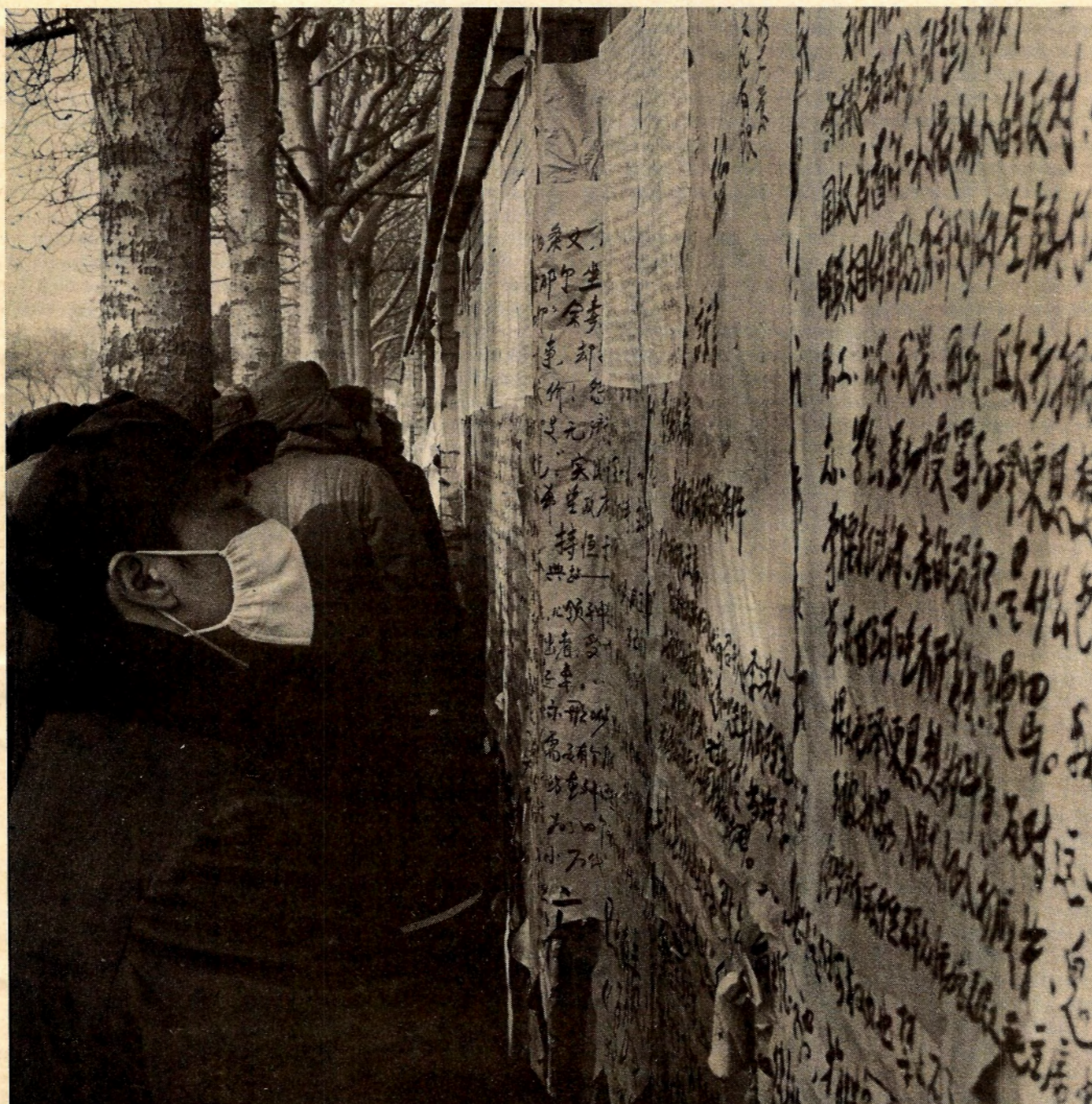
Vi har hatt feil her. Vi har laga husleiestreiker som folk ikke har deltatt i osv. På et tidspunkt er det kanskje ikke engang rett å ha en demonstrasjon, bare et møte osv. Vi må være mer nyanserte.

Når det gjelder spørsmålet om illegalitet og statens klassekarakter, er dette også noe folk lærer seg til å forstå gjennom kampen. Det var veldig lærerikt å være i Stilla-leiren. Her var det mange forskjellige folk, medlemmer av AKP, SV-sympatisører, frihetlige sosialister, anarkister, Venstre-folk, kristne osv. Svært mange med anti-autoritær grunnholdning. Likevel var de helt overbevist om at de måtte ha en god organisering og en god sikkerhetspolitikk. De holdt svært hemmelig alt om når det var vakter, hvor det var vakter osv. Vaktssystemet deres var avansert. Folkeaksjonen hadde svært omfattende etterretning om statens forskjellige bevegelser. Det er mulig å bruke sånne situasjoner til å få vårt syn på illegalitet og klassekarakteren til staten kjent.

En feil vi har gjort, er å postulere vårt syn uavhengig av hva folk har av erfaringer.

DEL II

DEMOKRATIET UNDER SOSIALISMEN Innledning av Sjur Martinsen

Veggaviser i Peking.

Til å begynne med vil jeg si at dette foredraget ikke tar sikte på å gi noe helhetssyn på demokratiet under sosialismen. Framstillinga har høl og mangler; bl.a. kommer jeg ikke inn på mange av de spørsmålene som er blitt diskutert i Klassekampen i den seinere tida. Dette foredraget må derfor betraktes som et nokså uferdig materiale der jeg stiller en del spørsmål.

Sosialismen solgt med utopiske løfter

Spørsmålet om frihet, demokrati og diktatur under sosialismen er et vanskelig spørsmål. At det er vanskelig, syns jeg er rimelig. Sosialismen som samfunnsform er ny, mange problemer er uløste, og det blir gjort feil. At vi finner ut at det er mye vi ikke veit, at det er gjort feil og at vi oppsummerer dette og lager nye teorier etter hvert, det er den vanlige historiske prosessen for å forstå og løse denne typen problemer.

Men sosialismen som alternativ til kapitalismen og føydalismen er delvis blitt solgt til massene ved hjelp av utopiske løfter. Stalins brosjyre «Anarkisme eller sosialisme» fra 1905, er typisk for mye av den marxistiske propagandaen om sosialismen fra den tida. Stalin sier i denne brosjyra f.eks. at under sosialismen vil det bli mye større rikdom til alle fordi de gamle parasittene vil delta i produksjonen, og dermed vil mengden av det som blir produsert øke. Men om en ser på hvordan forholda virkelig har vært, så ser en jo at det ikke fungerer slik — i alle fall ikke i de første tiåra under sosialismen.

I denne typen propaganda blir altså ikke sosialismen framstilt som et system som *gjør det mulig* å løse mange problemer, men som selve løsninga, dvs. som et system der alle problemer blir løst jævlig fort.

Følgelig vil massene, særlig i ikke-sosialistiske land, få en tendens til å vurdere sosialismen ut ifra denne utopiske propagandaen som lover mer enn det som kan holdes.

Sosialismen er ei overgangsform til kommunismen. Den er ei form som bygger på et økonomisk grunnlag der mengden av forbruksprodukter ennå er forholdsvis begrensa, og der det på mange områder er nødvendig å innskrenke muligheten for menneskelig frihet.

Frihet under sosialismen. Teori

Jeg mener at problemene med forholdet mellom frihet, demokrati og diktatur under sosialismen ikke er løst verken teoretisk eller praktisk. Jeg vil angripe dette fra to synsvinkler: Fra den reint teoretiske synsvinkelen: Hva er logisk holdbart og kan forsvares, og hva er det ikke? For det andre vil jeg gå inn på en del av kritikken av praksis i de sosialistiske landa og se på problemene ut fra de historiske erfaringene.

Først til det teoretiske. Den klassiske borgerlige liberalismen framstiller frihet og demokrati som noe *naturgitt riktig*, og den historiske utviklinga av dette som et produkt av utviklinga av rettsbegrepet, altså i overbygninga.

Rettsbegrepet utvikler seg, følgelig utvikles det også mer og mer frihet og demokrati. Ifølge marxismen er dette en feilaktig oppfatning. Den mest grunnleggende årsaken til at det er feilaktig er at disse begrepene bare har betydning i samfunnsmessig sammenheng. La oss i første omgang se på begrepet frihet. Om vi bruker Robinson Crusoe som utgangspunkt, ser vi at det er absurd å diskutere hans frihet. Vi kan diskutere f.eks. om han hadde frihet til å rømme fra øya si eller om havet hindra han i det, men det er ikke det samme som når vi diskuterer frihet i et samfunn av mennesker.

Det er altså galt å framstille frihet og demokrati som noe gitt riktig. Disse begrepene er avhengige av hva slags samfunn en har, og hvilke muligheter som fins.

Rettsbegrepet utvikler seg også avhengig av samfunnet, av hva slags muligheter og begrensninger som fins.

Under føydalsamfunnet var frihetsbegrepets mulighet til å utvikle seg prega av at dette var et samfunn av føydalister og leilendinger. Idéene om frihet som utvikla seg før borgerskapet oppsto, var idéer om føydalistenes frihet i forhold til kongen, og om leilendingenes frihet i forhold til føydalistene og kongen.

Borgerlig likhet og sosialistisk frihet

Det frihetsbegrepet som er skapt under kapitalismen, er idéen om menneskenes *borgerlige likhet* i et borgerlig samfunn som blei kjempa gjennom mot føydale privilegier og innskrenkninger.

Når det gjelder det frihetsbegrepet som sosialismen utvikler, er det prega av at menneskene ikke bare skal frigjøres fra et føydalt slaveri og stilles likt på et kapitalistisk marked, men av at de arbeidende massene må ta kontrollen over produksjonsmidlene og hæren. Dette fører til ei videreutvikling av begrepet om frihet. Om en ser historisk på det, er det også rimelig av det vil skje ei utvikling av frihetsbegrepet ved overgangen fra sosialismen til kommunismen. Dette vil være et begrep om frihet som svarer til de økonomiske mulighetene som denne fasen skaper.

En gang til: Frihet er en samfunnsmessig kategori uten en absolutt mening utafør et samfunn, akkurat som kategorien forbrytelser. Hva er en objektiv forbrytelse? Hvilken handling er objektivt forbrytersk utafør et samfunn? Skattesnyteri er en forbrytelse ut ifra en juridisk synsvinkel avhengig av hvordan lovene er. Men vi vil hevde fra en politisk synsvinkel at når Hydro betaler mindre skatt enn det bikkjene i Skien og Porsgrunn gjør, så er det skattesnyteri, sjøl om det juridisk sett ikke er en forbrytelse.

Frihet innafor vitenskap og kultur

Begrepet frihet er isolert sett meningsløst. Om vi skal definere frihet innafor et samfunn, må vi gå konkret til verks. Vi må dele opp friheten i underkategorier og se på hva den består av. Du kan f.eks. ha frihet innafor kultur og vitenskap. Om en tar et eksempel fra sosialismen, kan en stille spørsmålet om det fins frihet til å forske etter teorier som skiller seg fra Lysenkos.

I Sovjet i 1939–40 var det formelt juridisk forbudt. Det var ikke direkte noen lov mot det, men om du kritiserte Lysenkos teorier, blei du ramma av lovparagrafer om anti-sovjetisk virksomhet. Under apeprosessen i USA i 20-åra blei det forbudt å undervise i darwinismen. Friheten til å undervise eller forske etter denne typen teorier er altså formelt og juridisk innskrenka.

Så kan en snakke om frihet i betydninga ressurser, reelle muligheter til å forske eller drive kunstnerens arbeid etter ulike teorier. I Sovjet kan det f.eks. tillates at det lages kunst som ikke er klassisk sosialrealistisk, kunst som f.eks. inneholder abstraksjoner eller er non-figurative. Likevel må en stille spørsmål om hva slags bilder som blir innkjøpt, hvem som får sjansen til å gå på skoler, får stipender osv., det vil si hvem som får sjansen til å leve av en vaktmesterjobb og male på si, og er henvist til å henge opp kunsten sin i private leiligheter.

Det kan altså eksistere full frihet formelt, mens den virkelige friheten i samfunnet kan være ytterst forskjellig. Det

samme ser du i Norge nå. Et aktuelt eksempel er kampen for å få samla vitenskapsfolk som skal få muligheter til å utrede ei motmelding om atomkraft. De som ønsker å utføre dette arbeidet har formell kompetanse, men får avslått søkand om søtte fra staten. Juridisk fins det ingen innskrenkninger i mulighetene deres til å gjøre arbeidet, men faktisk blir det mulig.

Politisk ytringsfrihet

Hva så med ytringsfriheten, retten til å kritisere, til å organisere politiske aksjoner, retten til å organisere partier, til å slåss for makta? Vi må også her skille mellom rett og mulighet.

På et møte forleden var det en som pekte på at den typen politisk frihet som jeg er tilhenger av under sosialismen, fantes under det opplyste eneveldet. Dette er på den ene sida ikke sant. På den andre sida er det klart at det prinsipielt ikke er uførelig med et opplyst enevelde at en har en betydelig ytringsfrihet juridisk og formelt sett. En kan ta et samfunn der f.eks. presidenten sitter på livstid, der pressa er kontrollert og der de som eier eller redigerer pressa støtter staten og regjeringa. Innafor et sånt samfunn kan du godt ha formell ytringsfrihet. Du kan kanskje til og med få inn leserinnlegg som kritiserer livstidspresidenten, eller som hevder at pressa er kontrollert. Innafor den ramma som denne staten setter, kan en altså ha nærmest ubegrensa ytringsfrihet juridisk sett. Jeg har brukt dette eksemplet før: I ei fengselscelle kan du ha ubegrensa ytringsfrihet. Du kan få inn en stensilmaskin, få trykke hva du vil, men dette vil ikke endre det forholdet at det er ei fengselscelle. Vi må altså skille mellom den juridiske retten til ytring og det reelt mulige.

Under kapitalismen har du spørsmålet om hvilken klasse som har monopol på kapitalen og hva slags klasse eller deler av en klasse som også juridisk har statsmonopol over viktige deler av propagandaindustrien. I f.eks. Norge har borgerskapet informasjonsmonopol. Klassekampen er et lite brudd i dette monopolet. Dette kan også gi seg skarpe utslag innafor herskerklassen sjøl også, som f.eks. i Frankrike. De fleste mener at det er borgerlig-demokrati i Frankrike. Likevel blei presidentkandidaten til sosialistene arrestert fordi de starta radiosendinger fra det franske sosialistpartiets hovedkontor. Gaullistpartiet benytta sin kontroll over kringkastinga til å bare sende gaullistiske valgtaler.

Borgerskapet i Norge har et kapital- og informasjonsmonopol. De kontrollerer NRK og nesten alle aviser.

Så har vi grensa mellom legal og voldsom opposisjon. Politisk kamp tar ikke bare sikte på å få fram meninger. Den tar sikte på å endre politikken. Både borgerklassene og arbeiderklassen organiserer politiske partier for å fremme sine klasseinteresser. Om en skal definere friheten til politisk kamp som ubegrensa, må også friheten til å slåss for å ta over makta være ubegrensa. Du kan ikke begrense denne friheten ved å si at den ikke må være voldelig. La oss tenke oss at Heng Samrin ga Pol Pot lov til å drive med legal politisk virksomhet og ha sitt eget parti som kunne påvirke opinionen gjennom aviser og demonstrasjoner med fredelige midler innafor ramma av den vietnamesiske quislingadministrasjonen. Om vi ser på den konkrete situasjonen i Kampuchea, er det klart at noe sånt ikke ville gi det kampuchearske folket det minste frihet til å bli herre over sin egen situasjon. Kampuchear frihet kan i dag bare vinnes med vold.

Individuell frihet

Nå har jeg snakka om politisk frihet. Nå vil jeg si litt om individuell frihet utover disse to områdene. Her har vi spør-

målet om frihet til mobilitet innafor samfunnet. Konkret: Du kan dra til USA med to tomme hender og bli mangel-millionær. Denne typen frihet kan eksistere i samfunn der det er svært liten frihet til å f.eks. opprette partier. I Tyskland i 1938/39 kunne denne typen frihet være veldig stor. I føydale samfunn i det forrige århundret da parlamentarismen var i ferd med å utvikle seg, kunne denne typen frihet være veldig liten, mens trykke- og ytringsfriheten og friheten til å opprette partier kunne være forholdsvis stor. Friheten i betydninga muligheten til å bli konsertpianist, kunne være mye mindre for en husmannsgutt i Norge i 1850 enn for en småbrukersønn i Tyskland i 1939 trass i at den *politiske* friheten var mye større i Norge i 1850.

Anatole France snakka om at kapitalismen gir de fattige og de rike samma mulighet til å sove under bruene. Alternativt er dette den samme friheten til å ta inn på et fint hotell f.eks. Denne friheten er sjølsagt begrensa av om du har penger eller ikke. Saka er at ulike former for frihet som representerer forskjellige klasseinteresser tørner mot hverandre. La oss ta streikefrihet. Det er klart at friheten og muligheten til å streike innebærer et faktisk diktatur over kapitalistene. Du kan ha frihet til å slå ungene dine, eller frihet til å drikke deg åndssvak. Jeg nevner disse eksemplene fordi det er noen som mener at det er inngrep mot foreldrenes frihet om du nekter dem å slå ungene sine. Det er jo riktig, men jeg er imot friheten til å slå ungene. Når det gjelder friheten til å drikke seg åndssvak, så er det klart at denne friheten fins, og den går ut over en mengde andre folk enn den som drikker. Likevel mener jeg at det er politisk umulig å avskaffe friheten til å drikke seg åndssvak i Norge.

Frihet til rasisme er vi imot. Pensjonisters frihet til å gå trygge på gata er også et spørsmål om individuell frihet. For om du ikke tør gå på gata fordi du er redd for å bli slått ned, er den individuelle frihet sterkt begrensa. Men om du skal ha denne friheten, så kan det åpne muligheten for politiinngrep og undertrykking fra politiet.

Alt dette er klassespørsmål, og i en god del tilfeller betyr frihet for én klasse ufrihet for andre. Mulighetene til frihet er økonomisk betinga. Kolonialisme forutsetter ufrihet. Dette er ikke grunnleggende et problem i rettsbegrepet. En annen sak er at når en først har kolonialisme, kan en ha ulike grader av frihet eller ufrihet under kolonialismen. Dette er et spørsmål om klassekamp, og innafor klassekampen dukker sjølsagt også rettsbegrepet opp. Kapitalismen som system innebærer flere former for nødvendig tvang. For det første har du tvangen til å godta at det er kapitalisme. For det andre har du tvangen til å søke jobb og gå på jobb. Denne tvangen er svært effektiv, den bygger på at dersom du ikke jobber, sulter du. Om du ikke akkurat gjør det i Norge, så gjør du det i størstedelen av verden.

Sosialismen som system innebærer også visse former for tvang. Det første er tvang til å undertrykke kapitalismen, og det andre er tvang til å gå på jobben. Der er sosialismen faktisk identisk med kapitalismen. Dette uttrykker Lenin slik: «Den som ikke jobber, skal heller ikke ete.» Mulighetene til individuell frihet er sjølsagt sterkt begrensa dersom du er nødt til å ha en jobb som består i å lempe kasser, og hvis du ikke kan skifte jobb fordi det ikke fins andre jobber som er åpne for deg. Dette er en situasjon som fins både under sosialismen og kapitalismen. Friheten til å utvikle evnene sine blir da sterkt begrensa.

Frihet er avhengig av økonomi

Grunnen til at jeg har gått såpass grundig inn på dette, er at jeg vil angripe et synspunkt som jeg mener har vært mye oppe under diskusjonen om frihet, rettsikkerhet og demokrati under sosialismen.

Det grunnleggende argumentet jeg vil ha fram er: Det går ikke an å definere dette spørsmålet som om det først og fremst dreier seg om forståelsen for rettssikkerhet har vært god nok eller ei, om forståelsen for juridisk vern av individer har vært god nok, om at det ikke har vært skarpt nok definerte rettigheter for opposisjonen, for partier osv.

For dette synet definerer problemet som i hovedsak et problem i overbygninga, og tar ikke opp til diskusjon hvilke objektive muligheter som fins for de forskjellige typene av frihet. Det definerer ikke friheten som først og fremst en økonomisk kategori.

Både friheten og demokrati er avhengig av økonomi. Det betyr ikke at det er et enkelt en til en-forhold på denne måten: monopolkapitalisme = fascisme, frikonkurransekapitalisme = borgerlig demokrati med flerpartisystem, sosialisme i et primitivt og tilbakestående land = sosialisme med få demokratiske rettigheter osv. Historia viser at det ikke er en enkel likhet. Vi kan bruke bildet til Mao der han sier at den objektive historiske virkeligheten setter visse rammer. Dette sammenlikna han med en scene på et teater. Denne scenen kan en ikke gå utafor. Men på scenen kan en spille en million forskjellige stykker.

Det fins valgmuligheter, og det er viktig å diskutere dem og analysere og definere dem. Men dette må gjøres på grunnlag av at en har analysert den ramma som fins. Det går også an å angripe dette fra den andre synsvinkelen og si: Hva slags hjelp har det vært i at de formelle rettighetene har vært skarpt definerte? Da kan en jo se på Sovjetunionens konstitusjon av 1949. Ifølge den var det ikke dødsstraff i Sovjet. Men det hindra dem jo ikke i å drepe folk. Ifølge konstitusjonen av 1936 hadde nasjonene rett til atskillelse. Men det hindra dem ikke i å eksportere Volgarussere og likvidere finsk-karelere som nasjon.

Jeg mener altså at spørsmålet om frihet og demokratiske rettigheter er avhengig av: A) Det økonomiske systemet og utviklinga av produksjonen som bidrar til å sette en del absolutte rammer for dette. B) Politisk kamp. C) Jus-sen, vedtatte rettsprinsipper og loven som er redskaper innafor den politiske kampen og de økonomiske rammene. D) Klassenes idéer om hva som bør være lov- og rettsbegrepene.

Spørsmålet om demokrati og ledere

Mye av kritikken mot det som har skjedd i de sosialistiske landa har dreid seg om at de demokratiske rettene til massene til å kritisere og føre fram avvikende synspunkter har vært jævlig små, at lederne har hatt svært stor makt og at de har hatt mulighet til å ta avgjørelser uten noe slags korrektiv fra massene, eller uten at massene kan fjerne dem. Denne kritikken er utvilsomt riktig i sak. Men dette kan bli utvida til en teoretisk kritikk som i ekstreme tilfeller i ytterste konsekvens retter seg mot at det fins ledere. Det mener jeg er en anarkistisk idé som er i motstrid til idéen om samfunnsmessig arbeidsdeling. Egentlig er den i motstrid til idéen om at folk skal ha forskjellige jobber i det hele tatt. For hvis folk skal ha forskjellige jobber, trenger du også et system for å administrere arbeidsdeling mellom folk, og distribusjonen av produktene. Da må noen ha den spesialiserte jobben å drive med dette. De blir ledere for staten og økonomien.

Så lenge det fins stor samfunnsmessig arbeidsdeling, vil det alltid finnes ledere. Prinsippet om at vi går inn for politisk likerett for samfunnsborgere under sosialismen, betyr

ikke at alle kan bli like, ha de samme erfaringene og gjøre akkurat det samme.

Hva er da demokrati? Demokrati er at lederne er valgt, at de har tillit, at de kan trekkes tilbake, at massene deltar i prosessen på denne måten. Demokrati er at massene deltar i prosessen gjennom å diskutere med lederne, sender idéene sine til dem og at lederne mottar og konsentrerer idéene. Demokrati er at lederne kjenner folkets liv, at de sirkulerer og gjør andre ting, og driver med det samme som flest mulig ellers driver med. I demokrati ligger det også at flest mulig kan være ledere.

Det er ikke demokrati å avskaffe lederne, sjefskirurgene eller autoritetene. Autoritet er et nyttig menneskelig redskap som er helt nødvendig for samfunnsmessig arbeidsdeling.

Proletariatets diktatur er nødt til å være demokratisk sentralisme der de to sidene betinger hverandre. Massene kan ikke gripe inn i politikken uten å gjøre vedtak, og vedtak må settes ut i livet. Det innebærer å undertrykke mindretall som er imot det.

Lenin om utviklinga av demokratiet

Utviklinga fram til kommunisme er også et spørsmål om utviklinga av demokrati, hvordan demokratiet gjør seg sjøl overflødig.

Lenin sier det slik (Lenin-sitat fra prinsippprogramkastet side 15):

«Jo meir fullstendig demokratisk staten er, staten som består av dei væpna arbeidarane og 'ikkje lenger er ein stat i den eigentlege tydinga av ordet', jo raskare byrjar *alle former* for stat å døy bort. For når *alle* har lært å styra og styrer den samfunnsmessige produksjonen verkeleg uavhengig, fører uavhengig rekneskap og kontroll med døgenikterne, herremennene og svindlarane og liknande 'vaktarar av dei kapitalistiske tradisjonane', vil det uunngåeleg verta så vanskeleg å vri seg unna denne folkelege rekneskapsføringa og kontrollen ... at *det er naudsynt* å fylgja dei enkle, grunnleggjande reglane for menneskeleg samliv svært snart vert ein *vane*. Og då vil døra vera opna på vid vegg for overgangen frå den fyrste fasen i det kommunistiske samfunnet til den høgaste fasen, og dermed til at staten døyr bort fullstendig.» (Lenin)

Dette er en sak vi har diskutert og propagandert lite. Det dreier seg om at ei forutsetning for utvikling fram mot kommunisme er ei kraftig utvikling av demokratiet, mer og mer deltakelse fra de arbeidende massene i å lede staten og først og fremst i å lede produksjonen og fordelinga. Samtidig sier Lenin om forutsetningene for dette:

« (...) I ein høgare fase i det kommunistiske samfunnet, etter at individet si trælbundne underordning under arbeidsdeling, og dermed også motsetninga mellom ånds- og kroppsarbeid er forsvunne, etter at arbeidet ikkje berre er blitt eit middel til livsoppholdet, men det fremste livsbehovet, etter at produktivkreftene har vakse samtidig med individa si allsidige utvikling og alle kjeldene til rikdommen til fellesskapet flyt meir rikeleg — fyrst då kan den tronge borgarlege horisonten overskridast fullstendig og samfunnet kan skriva på fanene sine: 'Frå einkvar etter evne, til einkvar etter behov'. »

Mulighetene for denne typen kraftig utvidelse av demokratiet og utvidelse av massenes direkte deltakelse i produksjonen og administrasjonen av staten, øker med at kildene for samfunnsmessig rikdom flyter friere, konkret at

det blir mulig å avskaffe den typen jobber som går ut på å lempe kasser. Så lenge du lemper kasser 8 timer om dagen, er de konkrete mulighetene til å lære og til å bruke tid på å organisere og lede produksjonen, innskrenka. Det er da vanskelig å moralisere over at massene faktisk ikke i så stor grad er i stand til å utøve demokratisk kontroll. Dette viser hvordan utviklinga av den personlige friheten og demokratiet under sosialismen henger sammen med utviklinga av økonomien at den henger sammen med en tøyser ut de økonomiske rammene.

Sosialistiske land og demokratiet

Det er to typer kritikk av sosialistiske land. Den første kritikken går ut på at undertrykkinga har vært for hard, eller at den har ramma feil. Den andre typen kritikk går på at det har vært undertrykking, diktatur overhodet, at det ikke har vært fullt demokrati. Dette er det formelle. Men om vi går inn på innholdet, kan vi se at den som argumenterer formelt for det ene, også kan argumentere for det andre. Det kan være slik at en kritikk som sier at undertrykkinga har vært for hard eller feilaktig, i prinsippet går inn for at det skal være fullt demokrati, dvs. ingen innskrenkninger i borgerskapets rettigheter eller muligheter til å kjempe. Det kan også være slik at en prøver å avvise de konkrete feila som har vært gjort, ved at en tar teoretisk utgangspunkt i at det må være undertrykking. Så stopper diskusjonen på dette punktet ved at en sier at de som kritiserer dette, bryter med den marxist-leninistiske teorien, så det er ikke grunnlag for videre diskusjon.

Jeg skal diskutere dette ut fra det første premisset, nemlig at det har vært gjort feil og at undertrykkinga til dels har vært for hard. Samtidig vil jeg understreke at jeg er motstander av uinnskrenka demokrati.

Nødvendig å undertrykke borgere

For det første.

Det er i prinsippet helt nødvendig å undertrykke borgere og kontrarevolusjonære. Dette er grunnleggende nødvendig for å sikre massenes frihet og demokrati.

I USA er massene terrorisert bl.a. av mafiaen, f.eks. i Chicago. Forutsetninga for at du skal få demokrati i Chicago er at mafiaen undertrykkes. Det må gjøres med vold og terror, en må skyte og fengsle folk og gripe inn i deres individuelle frihet. Sjølsagt vil dette også med nødvendighet føre til at det blir gjort feil. Det er jeg villig til å skrive på en tabbekonto.

Så har du den andre sida som går ut på at om du skjerper undertrykkelsen av borgerskapet for mye, eller utvider den for mye, risikerer du å terrorisere massene sånn at det ikke fører til større frihet og mer demokrati for dem. Uten tvil har det ofte skjedd, både i Sovjet og i Kina og i andre land. Det dreier seg med andre ord om en prosess for å finne et balansepunkt. Det er jævlig vanskelig. Under kultur-revolusjonen i Kina kan vi nå se at det var grunnlag for å frykte at undertrykkinga av borgerskapet blei utvida for mye, slik at massene blei terrorisert og skremt. I dagens situasjon ser jeg grunnlag for frykt for at byråkratiske elementer, borgerlige elementer, rike folk, gamle Kuomintang-folk osv. blir så rehabilitert og hylla at det blir vanskelig å være arbeider eller student i en fabrikk der en sånn sjef kommer tilbake. Dette undertrykker massenes demokrati. I visse situasjoner kan det være bra for folkets demokrati at en setter narreluer på folk og kjører dem gjen-

nom gatene. For det kan bety at massene ved en fabrikk der sjefen har utøvd diktatur, kan våge å åpne kjeften. En kan altså ikke bare se på den ene sida av dette spørsmålet.

Når det skal være demokrati og frihet for massene, betyr det at du ikke skal undertrykke massene? Det holder ikke. Under sosialismen er du også nødt til å undertrykke folk.

Hvis en arbeider går amok på en restaurant, må du hente politiet, i hvert fall i de tidligere fasene under sosialismen. Det er også nødvendig å tvinge folk til å gå på jobben, for produksjonen er lagt opp sånn at folk går ikke på jobben uten tvang. Denne tvangen er først og fremst lønnsystemet.

Kultur, vitenskap og politikk

Om jeg skal anvende mine kategorier på sosialismen, vil jeg si når det gjelder vitenskap og kultur, tyder historiske erfaringer på at det er svært få grunner til å legge noen som helst begrensninger på den formelle og juridiske friheten. Unntak er virksomhet som åpent og tydelig propagerer kontrarevolusjonære synspunkter. Jeg mener at de erfaringene som er gjort med å prøve å gjøre visse skoler til de eneste tillatte og gjennomføre politisk ensretting, er omtrent bare negative.

Når det gjelder spørsmålet om politikk, mener jeg det er avhengig av situasjonen. Jeg mener at det er opplagt at det politiske diktaturet i Sovjet i trettiåra passiviserte massene. Det bidro til å legge grunnlaget for at Khrustsjov kom til makta. Men jeg er ikke villig til å gi noen blankofullmakt. Det er mye blest omkring Kampuchea. Amnesty International sier at 200 000 ble drept under Pol Pot. Om nå dette er rett, er det utvilsomt terror, og folk er sikkert ganske redde — særlig hvis det er blitt drept en god del folk som ikke burde ha blitt det. Jeg vil vurdere dette konkret i forhold til faren for en vietnamesisk invasjon og størrelsen av den vietnamesiske femtekolonnen. Den vietnamesiske femtekolonnen er en unnskyldning som nå blir brukt av representanter fra Demokratisk Kampuchea i utlandet. Og om det virkelig kan begrunnes ut i fra denne bakgrunnen at det var nødvendig å drepe 200 000, så var dette en riktig og humanistisk beslutning. For alternativet var utryddelse av det kampucheanse folket, slik vi ser er i ferd med å skje i dag.

Jeg ser det som et svært problem at friheten til å kritisere regjeringa stort sett har vært for liten i sosialistiske land. De sosialistiske regjeringene sjøl er av dem som har lidd mest under det. Det har vært skapt en drivhuskultur for dumheter fra sosialistiske regjeringer og ministre

De har kunnet si så mye dumt de ville og har fått det slått opp i avisene som den største visdom. Når det gjelder den personlige mobiliteten i samfunnet, den økonomiske friheten osv., så mener jeg at marxistene i et land som Norge i alt for liten grad forstår hvor nødvendig det er å begrense den innafor et planøkonomisk system. Det kunne derfor være svært gode argumenter for passtvangen i Sovjet i tredveåra. For å sikre en allsidig utvikling av de ulike delene av Sovjetunionen, måtte en hindre en fri individuell flytning av arbeidskrafta fra f.eks. Sibir.

Så har vi spørsmålet om statens, partiets, regjeringas mulighet til å handle med slagkraft på tvers av den sosialistiske rettssikkerheten. På den en sida er dette nødvendig. På den andre sida er det nødvendig å bygge et system for sosialistisk rettssikkerhet, der du gir omfattende garantier mot tilfeldige overgrep. Jeg mener at det er nødvendig å bygge ut sosialistisk rettssikkerhet. Men jeg er ikke villig til å romantisere og teoretisk sette dette formelle systemet over nødvendigheten av at ledelsen kan gripe inn på tross av alle lover, arrestere kuppemakere, innføre unntakstilstand osv. dersom noen prøver å gjøre militærkupp. Dette er sånt som skjer i virkeligheten.

Norge under sosialismen

Til sist skal jeg si noe helt kort om Norge under sosialismen. Det egentlige problemet vårt er troverdighet overfor folk når det gjelder Norge under sosialismen. Folk stiller spørsmål som: Skal vi ha flerpartisystem, frie valg? Kan regjeringa kritiseres, hva slags myndighet skal domstolene ha, osv? En annen type spørsmål er: Skal folk ha rett til å reise utenlands, rett til å flytte i landet, hva med retten til lønnskiller, retten til å eie kapital, retten til å eie småbedrifter med fem—ti ansatte, eie 15 000 mål jord osv.

Jeg mener at vi skal vokte oss for å konstruere en konstitusjon for et sosialistisk Norge. For vi kan tenke oss et sosialistisk Norge ganske forskjellig. Vi kan tenke oss et sosialistisk Norge på slutten av en krig, med en halv million mennesker som lever i delvis radioaktive ruiner, vi kan tenke oss et sosialistisk Norge nærmere år 2000 der produktivkraftene og den samfunnsmessige rikdommen er svært mye mer utvikla enn nå.

Personlig trur jeg ikke at AKP kommer til å få regjeringsmakta i et sosialistisk Norge. Jeg trur at om AKP kommer til å delta i ei regjering i et sosialistisk Norge, vil det være sammen med politiske krefter som er ganske uenig med oss.

Det vil være nødvendig å gjøre kompromisser for å få denne bevegelsen så sterk og brei at det kan bli mulig at den kommer til makta. Jeg trur det vil være nødvendig med en eller annen form for flerpartisystem i et sosialistisk Norge. Men spørsmålet er: Hva slags partier skal en tillate? Skal det være tillatt for Høyre å ha stand? Jeg mener det er helt avhengig av situasjonen, og det er prinsipielt gærent å si ja eller nei. Om den sosialistiske staten er sterk, økonomien trygg osv. kan det være en fordel å ha Høyre på gata. Men om det er fare for intervensjon, eller det er sterke kontrarevolusjonære krefter i sving, kan det være nødvendig å skyte medlemmer av Grønt Gras når de vil legge seg foran togene med ammunisjon til fronten.

Av prinsipielle grunner er jeg tilhenger av kritikk av regjeringa. Jeg er tilhenger av at det blir gitt omfattende garantier når det gjelder individets rettigheter osv., men jeg vil samtidig ikke komme med noen løfter om at regjeringa og partiet i *krisesituasjoner* ikke vil feie dette til side. Jeg mener også at vi må innse at det kan bli nødvendig å gi svære konsesjoner på områder der vi marxist-leninister har mye mer avanserte mål når det gjelder retten til å eie kapital, retten til å flytte innafor landets grenser osv. Dette vil kunne medføre former for fattigdom, arbeidsløshet osv. som vi forbinder med kapitalisme. For om vi vil ha likelønn for leger og tapperiarbeidere i en sosialistisk stat i en kapitalistisk omverden, så må vi innføre utreiseforbud til USA, for ellers vil legene reise til USA. Da har vi altså valget mellom

strengte grensekontroller og nekte massene å reise utenlands, eller å la legene ha høy lønn.

Et sosialistisk Norge vil måtte handle på verdensmarkedet, det vil være avhengig av et verdensmarked som i lang tid vil være kapitalistisk og hvor det vil gjelde markedslover. Det vil bety at når bønn går ut av verdensmarkedet, må det påvirke økonomien i Norge. Sjø om vi er et sosialistisk land, vil det være vanskelig å unngå kriser. Da har vi to alternativer. Det ene er å innføre en betydelig individuell tvang og sette ned farten i den økonomiske veksten, nekte folk å reise ut, nekte folk å flytte, tvinge folk til å ha den samme jobben hele livet, garantere folk arbeid. Det andre er å gi folk en god del av de individuelle rettighetene som jeg trur at sosialismen i Norge ikke kan overleve foruten. Vi må ta den kapitalistiske baksida av det, nemlig at friheten til rike og fattige til å sove under bruene vil overleve ennå ei tid under sosialismen.

Hvordan skal arbeiderklassen sikres virkelig kontroll over produktivkraftene og staten? Der mener jeg at vi fra første øyeblikk må gå veldig langt når det gjelder virkelig valg, virkelig demokrati og politisk kamp i bedriftene.

For det andre trur jeg på det kulturrevolusjonære systemet med at kadrene skal ned og jobbe. Jeg trur på at en må jobbe systematisk for å bryte ned den gamle formen for organisasjon av produksjonen, ved at det skapes en økonomisk og politisk kader som i erfaringer blir mest mulig tett med arbeiderklassen gjennom at de tvinges til å jobbe med andre ting enn en vesentlig del av tida.

DEBATT

Rune Ottosen: Det fins mange argumenter for at demokratisk sentralisme og maktkonsentrasjon er nødvendig for å gjennomføre sosialismen. Men under sosialismen er det et problem at massenes kontroll med lederne er lite utvikla. Dette gjør systemet sårbart og gjør det lettere å gjennomføre kontrarevolusjon. Jeg ser det som et problem at sosialistiske land ikke har utvikla noe som så og si tilsvarer våre galluper. Hvordan kan f.eks. lederne vite at de virkelig har støtte i massene, hvordan kan massenes kontroll sikres? Jeg mener at spørsmålet om ett- eller flerpartisystem må vurderes også ut fra en sånn synsvinkel. Kåre Verpe stilte oss spørsmålet tidligere her i høst: Hva kommer det av at sosialistiske land som har kontrarevolusjon alltid slår over i fascisme, aldri til borgerlig demokrati? Jeg mener vi må drøfte dette.

*

Johnsen: Jeg mener at vi må ta utgangspunkt ikke bare i erfaringene fra sosialistiske land, men at vi må planlegge ut fra de særegne norske forholdene. Jeg mener at når vi planlegger å innføre sosialismen i Norge, må vi ta utgangspunkt i at vi lever i et tynt befolka og jordbruksmessig sett fattig land. Vi er avhengige av verdenshandelen i ekstrem grad, og en isolatpolitikk av kampucheansk modell er ikke mulig fordi landet ikke er i stand til å brødfø seg sjøl. Vi må også ta i betraktning at de kampene som vi må regne med vil komme i forbindelse med at arbeiderklassen tar makta, vil føre til store omstillinger i produksjonen. Særlig vil det gå ut over jordbruksproduksjonen fordi den er spesielt sår-

bar. Trulig vil dette føre til at vi blir enda mer avhengige av utlandet enn vi er ellers, og vi må stille spørsmålet: Vil dette gjøre det vanskeligere å gjennomføre en revolusjon i Norge?

Jeg mener altså at vi må se på de norske forholdene, på den norske historia og se på erfaringer fra forhold som er nærmere Norge enn Sovjet og Kina. Den norske borgerlige revolusjonen likner f.eks. mye på den engelske. Etter at borgerskapet formelt hadde tatt over makta, var det nærmere hundre år med massevis av etterlevninger fra føydaltida, massevis av reformer osv. Denne prosessen var ganske forskjellig fra det som skjedde i f.eks. Frankrike der hele det føydale systemet blei totalt feid av banen i løpet av tjué år.

Ellers er jeg enig i at frihet, demokrati osv. er avhengig av de økonomiske og politiske mulighetene. Det er klart at vi ikke kan stille opp noen grunnlov som forteller hvordan sosialismen i Norge skal bli i detalj. Men jeg mener at det vil styrke partiet om vi kan vise folk at vi evner å vurdere Norge realistisk i forhold til andre land nå under kapitalismen, og se hvilke muligheter som ligger i korta.

Jeg mener f.eks. at det at Norge har proporsjonale valg, er en stor styrke for Norge under kapitalismen, og at det gjør statens evne til å ta opp i seg endringer større. USA og England er hemma i si utvikling ved at de ikke har proporsjonale valg.

Det har ført til at økonomien og beslutningsmyndigheten er mye mer desentralisert enn i Norge. Derfor tar det også mye lenger tid før en streik f.eks. blir et virkelig politisk spørsmål — dvs. et spørsmål om regjeringas politikk — enn i Norge der slike saker går rett til arbeidsretten. På grunnlag av dette har du helt andre muligheter for å utvikle prinsippkamper i massene i Norge enn i England.

*

Knut Johansen: Jeg skal se litt tilbake på vår egen argumentasjon slik jeg har sett den. Innlederen nevnte at sosialismen er blitt solgt gjennom utopisk propaganda. Det mener jeg er en god karakteristikk av AKPs propaganda om sosialismen og demokrati. Vi har gitt et rosenrødt bilde av friheten og demokratiet for arbeiderne under sosialismen. Stort sett eksemplifisert gjennom kinesiske historier fra kulturrevolusjonen og idealbilder av veggavisdiskusjoner i Albania. Dette er et sammendrag av hva den vanlige, menige AKPer sier til venner og familie når de skal snakke om hva sosialismen har å tilby. Stort sett har de henta det fra norske publikasjoner om Kina og Albania.

Dette er ganske problematisk, for det gir ikke noe bilde av hvordan sosialismen faktisk har vært i levetida til mange av de folka vi snakker til. Sosialdemokratiske arbeidere og andre som har vokst opp sammen med de sosialistiske landa, har gjennom andre informasjonskanaler danna seg et helt annet bilde av hvordan sosialismen i de ulike landa faktisk er. De har rett i at sosialismen faktisk ikke er slik. For det kulturrevolusjonære demokratiet som fantes i Kina i sekstiåra og som var Maos ide, prega jo ikke sosialismen i f.eks. Sovjet, Øst-Tyskland osv. Jeg har inntrykk av at det i disse landa blei lagt mye mindre vekt på den forma for demokrati som vi har propagandert. Det kan jo hende at et problem ved vår troverdighet ligger her.

Vi har propagandert et bilde av sosialismen som har vært et glansbilde av Kina bygd på uttalelser av Mao om hvordan det bør være, til folk som kjenner til at det var stor grad av undertrykkelse i Sovjet under Stalin.

Et annet problem som henger sammen med dette er at partiet ikke har studert spørsmålet om demokrati/terror i Sovjet under Stalin og i Øst-Europa. Resultatet må jo bli at vi har lite å bygge på når vi skal tenke gjennom hva sosialisme og demokrati er for noe.

Jeg mener det er riktig at demokrati og frihet må betraktes som et resultat av økonomien. Jeg syns resonnetet om arbeidernes mulighet til å påvirke politikken ut fra hvordan jobbene deres ter seg, er viktig bl.a. for å unngå slik sosialistisk utopisme. Vi har problemet Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakia etter 1945.

Jeg trur at følelsen av demokrati og frihet for den enkelte var svakere i Tsjekkoslovakia under det vi kaller sosialismen enn i 33—34 under kapitalismen.

Det var omfattende terror i Tsjekkoslovakia i 1952—53 under Slansky-prosessene, på et politisk grunnlag som virker helt vanvittig for meg. At slikt kunne serveres for folket i Tsjekkoslovakia, tyder på at demokratiet var lite utvikla.

Hva kunne grunnlaget for dette være? Det er klart at det ikke bare var et økonomisk grunnlag for det, men det er samtidig klart at det har sammenheng med økonomien.

Det var uttrykk for at den økonomien som måtte kjøres gjennom var problematisk og ikke hadde massestøtte. Dette krevde tvang. Men samtidig var det uttrykk for ei politisk tenking som var overtatt etter Stalin om hvordan forholdet mellom masser og ledelse skulle være. Jeg mener kort og godt at vi må studere både denne politiske tenkinga og de feilene som blei gjort under økonomien og de følgene de fikk for demokratiet. Jeg trur vi må gjøre det fordi disse feila kanskje hører med til den sosialistiske tabbekontoen, og vi må studere dem for å unngå å gjøre feil.

Vi kan altså ikke bare konsentrere oss om å studere norske forhold og norsk historie, men må lære av andres feil for å finne fram til grunnlaget for dem og for å unngå sosialistisk utopisme.

Jeg er enig at vi må gå på Norge, men jeg er redd for å bare gå på Norge fordi jeg er nervøs for at en vil lage et program som en ikke vil greie å realisere fordi en drar med seg så veldig mye teoriløshet. Jeg oppfatter det slik at kommunistene i Øst-Tyskland gikk til jobben med de beste hensikter om å lage et sosialistisk samfunn med fullkomment demokrati. Jeg våger også påstanden om at Stalin mente alvor med grunnloven av 1936. Men det hjalp jo nokså lite. Vi har gudskjelov et ganske rikhuldig erfaringsmateriale som vi må studere.

*

Redaksjonsmedlem i Materialisten: Jeg mener at det også er en *teoretisk* begrunnelse for at vi ikke kan stille opp noe postulat om en sosialistisk konstitusjon i Norge. For demokrati, konstitusjon osv. tilhører overbygninga, og den er avhengig av hvordan den sosialistiske basisen i Norge kommer til å se ut. Og det veit vi jo lite om foreløpig, annet enn det allmenne om at det vil dreie seg om en anne produksjonsmåte. Hvis folk altså spør om vi skal beholde parlamentet osv., mener jeg at det vi kan si sikkert, er at vi ikke kan beholde de nåværende institusjonene fordi de tilsvare en annen produksjonsmåte, og at det er umulig å skissere hvordan disse institusjonene kommer til å se ut. Det vi blir stående igjen med, blir da mer sånne allmenne trekk som hva slags retning vi skal velge, f.eks. Berlinmur eller høyere lønninger.

En sak jeg mener er svært problematisk er hvordan en skal opprettholde proletariatets diktatur under omstendigheter der en er i allianse med mange forskjellige krefter, der

en må gi mange konsesjoner, som faktisk innebærer at en kanskje må opprettholde kapitalismen på mange områder.

*

Sjur Martinsen: Når det gjelder spørsmålet om troverdighet, er den første forutsetninga at vi snakker sant. Vi kan ikke lage en troverdighetsgallup på hva massene vil vi skal si: Massene krever garantier om frie valg, flerpartisystem osv., og ergo garanterer vi det. For å kunne snakke sant, må vi gjøre en analyse så vi skjønner mest mulig av hvordan det faktisk vil bli.

Jeg har ingen tru på en sosialisme i Norge som ikke skyter folk eller undertrykker partier på ett eller annet tidspunkt.

Det må være slik fordi det er klassekamp. Og jo mer du undersøker økonomien slik den sannsynligvis vil bli, jo bedre skjønner du at det vil bli klassekamp. Følgelig er garantier om at alle politiske partier som ikke er fascistiske, skal få eksistere, eller garantier om at en ikke skal skyte politiske motstandere, ikke verdt papiret de er skrevet på.

Vi kan ikke skaffe oss tillit ved å love å ikke skyte noen. Tvert om vil vi skaffe oss tillit ved å forklare hvorfor vi ikke kan love at ingen kommer til å bli skutt. Dette er egentlig ment som en polemikk mot noen av de synspunktene som er kommet fram i Klassekampen, synspunkter som går på at vi må gi garantier om det ene og det andre for å vinne fram.

Til spørsmålet om nødvendigheten av tvang under sosialismen. Essensen i nødvendigheten av staten er nødvendigheten av tvang. Det fins to klassiske argumenter for at en må opprettholde staten under sosialismen. 1) Staten trengs fordi den sosialistiske staten eksisterer i en imperialistisk omverden sjøl om borgerskapet i den sosialistiske staten er avskaffa. Dette var Stalins argument. 2) Staten trengs fordi borgerskapet fins. Dette var Maos analyse. Jeg mener at begge disse argumentene er riktige, men at de er utilstrekkelige. Jeg mener at det fins et tredje argument, nemlig at produksjonen er relativt begrensa, og en er nødt til å bruke tvangsmidler for å organisere arbeidet. Så lenge en har en vareproduksjon og lønnsarbeid, mener jeg at dette er et uttrykk for at en er nødt til å tvinge en stor del av arbeidskrafta til å gå på jobben. Dette er et uttrykk for at produksjonen ennå ikke er så utvida at en kan ha åpne lager av nødvendighetsvarer der folk bare kan forsyne seg med det de trenger. — En må ha politi for å hindre at folk stjeler i butikkene. Jeg ser altså eksistensen av vareproduksjon, lønnsarbeid og en relativt lite utvikla vareproduksjon som en tredje viktig grunn til at staten må opprettholdes under sosialismen.

Om en skal greie å gjennomføre total sjølbearing, blir en nødt til å innføre kraftige innskrenkninger i den personlige friheten til mobilitet, i retten til å flytte på seg. Store deler av massene vil føle dette som kraftige inngrep i deres frihet.

Noen kommentarer til Johnsen: Jeg mener at det er problematisk å sammenlikne den borgerlige revolusjonen i Norge med den engelske. For i England lå den politiske utviklinga langt etter den økonomiske, mens i Norge var det omvendt. En annen sak er at foran en sosialistisk revolusjon er de økonomiske forutsetningene nå svært høyt utvikla, og Norge er av de landa som økonomisk sett egner seg best for sosialismen. Når det gjelder det Johnsen sier om proporsjonale valgs betydning for smidigheten under kapitalismen, trur jeg det er mye i det.

*

Johnsen: For å komme tilbake til troverdigheten. Jeg mener det er søkke dumt å svare slik som han fra Materialisten sa, at vi ikke kan si noe. For vi kan jo det. Vi kan si at den overbygninga vi har nå i alle hovedsak vil vise seg å ikke være brukbar. Vi kan også si at dersom det ikke er unnakstilstand, vil Norge bli styrt ved en eller annen form for representativt regjering. Om en ikke har det, vil valg ikke være reelle.

Det vi ikke veit, er hvordan regjeringa vil bli valgt, hvilke partier som kan tillates. Sjøl vil jeg svare at ideelt sett bør alle partier som i hovedsak støtter opp om den sosialistiske norske staten, bør få drive den politiske virksomheten sin fritt. Men sånt kan en sjølsagt ikke garantere. Jeg trur at jo større samfunnsmessig stabilitet, dvs. økonomisk stabilitet en har, jo mer kan en tillate av kritikk, politisk motvirksomhet osv. Av årsaker som jeg ikke forstår til bunns, får AKP operer relativt fritt i Norge, mens tilsvarende partier er hardt undertrykt i Vest-Tyskland. Men i alle fall trur jeg vi lurar oss sjøl om vi ikke innser at det i all hovedsak er masseopplutning om den styreforma Norge har i dag. Når Sjur Martinsen snakker om å innføre proletariatets diktatur på fabrikkene, innebærer det først og fremst en styrking av demokratiet. I og med at en så komplisert økonomi som den norske ikke kan styres fra et departement i Oslo, så må en god del av avgjørelsesmyndigheten delegeres til disse fabrikkrådene eller hva det skulle bli. Så må en i dette bruke visse regulatorer, enten en nå velger lover og regler eller markedet. En av de sakene jeg trur AKP får støtte for, er at vi tar de formelle demokratiske rettighetene på ordet. Det er det som gjør at en god del liberalere ser på oss som verdifulle og nyttige, sjøl om de ikke vil at vi skal bli det eneste partiet. Så mener jeg at vi må slutte med å snakke om hva vi skal la folk få gjøre. Jeg trur det er rett det Sjur Martinsen sier, at det ikke kommer til å være vi som bestemmer hva folk skal få lov til. Det er det ene. For det andre er det dumt å snakke slik all den stund folk i Norge faktisk blir vettskremte ved tanken på et ettpartistyre.

*

Redaksjonsmedlem, Materialisten: Det er mulig at det er taktisk dumt å ikke si noe. Men jeg mener at det er sagt at vi ikke kan si noe særlig om hvordan overbygninga vil komme til å se ut, på grunn av at vi vil ha en annen produksjonsmåte og de nasjonale særegenhetene er så forskjellige fra de historiske erfaringene vi har, og på grunn av de konjunktorene som kanskje vil foreligge, med mulig folkekrig, desimert befolkning osv.

Vi kan ikke si at vi skal ha sovjeter eller de og de organe som skal se sånn og sånn ut. Det er mulig at vi kan si at vi skal ha en form for representativt demokrati, men da har vi ikke sagt stort.

Det folk vil være opptatt av er jo hvordan et sånt eventuelt representativt system vil se ut. Vil det bli som i Sovjet under Stalin hvor det jo ikke var noe å si på den formelle oppbygninga? Jeg mener at vi skal si at vi er for alle de borgerlig-demokratiske rettene som fins i dag, men at det kan bli nødvendig å innskrenke noen friheter for å opprettholde massenes demokrati, for at andre skal beholde sine.

*

Knut Johansen: Jeg antar at det ligger i begrepet representativt regjering at den også må følge de politiske bevegelsene som oppstår i samfunnet, dvs. at det f.eks. kan oppstå situasjoner som gjør at regjeringa må gå. Dette er en interessant ide som jeg kan se flere argumenter for. Det beste argumentet for det er at dette er et system som folk er vant til fra før, og jeg ser det som ei historisk vinning at det er slik i Norge. Jeg trur det styrker demokratiet svært

mye at landet er leda av folk som i alle fall må gi *inntrykk* av at de tilfredsstillers folks behov, og at regjeringa kan gå uten at det er noen historisk katastrofe. Jeg mener dette er en historisk gevinst framfor det livsvarige regjeringsmedlemskapet som jeg har inntrykk av har fungert i en del sosialistiske land.

Problemet blir jo at massene kan velge folk som er imot det systemet en har, at sosialismen går tapt gjennom valg. Men jeg har mye mer sympati for et slikt system enn jeg har for det systemet som utvikla seg i f.eks. Øst-Tyskland.

Der var det formelt flerpartisystem, men gjennom at de omstøpte partisystemet skritt for skritt, sikra kommunistene seg hele tida kontrollen over regjeringa. Uansett hvordan en stemte, var det i realiteten umulig å ikke stemme på kommunistene. Jeg ser dette som forsvarsreaksjoner fra kommunistenes side, og jeg skulle ønske noen kunne fortelle meg hvordan slike forsvarsreaksjoner fra kommunistpartiet ved makta kan unngås.

Jeg mener altså at det er *aspekter* ved den forma for demokrati vi har i Norge som er overlegne det demokratiet en har hatt i en del sosialistiske land.

*

Rune Ottosen: Jeg oppfatter mye av det som er sagt her som uttrykk for at en mener at det er nødvendig med en glidende overgang til sosialismen, en må inngå kompromisser for å få folk med seg, en må ha folkevalgte organer som reflekterer det politiske bildet osv. Jeg mener det knytter seg flere problemer til dette. Hvor kommer f.eks. proletariatets diktatur inn i bildet? Hvilken klasse representerer partiene i disse organene reelt? Vi snakker jo om AKP som arbeiderklassens parti. Kan det tenkes andre arbeiderklassens parti? Kan det tenkes småborgerskapets parti eller til og med partier som representerer borgerskapet, men som er så små at de får være i fred? Hvordan skal arbeiderklassen kunne kontrollere dette systemet uten at det vipper over til fordel for borgerskapet? Jeg syns mye av dette er problematisk i forhold til hvordan vi har propagandert tidligere. Vi har f.eks. sagt at arbeiderklassen i Sovjet ikke med en gang merka at det hadde foregått kontrarevolusjon på den tjuende partikongressen. Men er det ikke merkelig med et proletariatets diktatur der arbeiderklassen ikke merker at dets diktatur blir styrta?

*

Bull: Jeg syns også det er vanskelig å forestille seg forholdet mellom det Sjur Martinsen sa om arbeiderråd på fabrikkene og et system med ei flerpartiregjering. Hvordan skal arbeiderne kontrollere ei slik regjering? Hvem skal bestemme over produksjonen, hvordan kommer planøkonomien inn i bildet?

*

Johnsen: Når vi sier at det skal bli et representasjonssystem, så betyr jo det i prinsippet ei utbygging av det systemet vi kjenner. Det mener jeg vi må gjøre klart for folk. Det vil f.eks. være rom for at fabrikkdirektøren kan velges. Så sier folk at det er det samme som den medbestemmelsesretten DNA går inn for. Så sier vi at nei, det er ikke det samme pga. at det er andre beslutninger som blir lagt fram for bedriftsforsamlinga. Mitt poeng er at vi ikke utnytter det tankestoffet folk alt har i huet.

Men så er det altså slik at sosialismen kanskje vil bli inn-

ført under helt ekstreme forhold med krig og elendighet osv. under forhold som gjør det nødvendig å kanskje leve med unntakstilstand i lang tid. Dersom forutsetningene for dette blir forklart, mener jeg at folk vil forstå at dette også må bety unntakstilstand i styreformene. Vi må ta utgangspunkt i de premisene folk har når de snakker til oss, dvs. de forholdene folk kjenner i Norge i dag, og ikke bare ta utgangspunkt i de erfaringene vi kjenner fra andre sosialistiske land.

Når det gjelder hvordan det sosialistiske Norge vil bli, så mener jeg at det norske proporsjonale systemet har historiske vinninger. Idealet for folk i Norge er et system som er så stabilt at regjeringa kan gå av ganske ofte uten at det forårsaker store ulykker.

Ellers kan jeg ikke skjønne annet enn at det må være avgjørende for arbeiderklassens reelle kontroll at den har kontrollen over våpna. Jeg kan ikke skjønne annet enn at store deler av arbeiderklassen må omdannes til en stående folkehær med våpen i skapet.

*

Sjur Martinsen: Hvorfor har overgangen fra sosialisme tendens til å føre til fascisme? Dette er en konsekvens av at vi her har å gjøre med samfunn der kapitalen er ekstremt konsentrert. Dette betyr at når den sosialistiske statseieendommen forvandler seg til eiendommen til en liten statsbyråkratisk klikk, utvikler dette seg veldig raskt til et svært imperialistisk monopol som er underlagt de vanlige reglene for imperialismen, bl.a. at kapitalen flyter over landegrensene fordi det ikke fins investeringsobjekter i det egne landet. Dette skjerpes til og med av at innenriksmarkedet er lite utvikla, fordi de sosialistiske landa fram til nå har vært tilbakeleggende. Konkret er det lettere for Sovjetunionen å investere i Vest-Europa enn i Sibir, fordi Sibir er så lite utvikla at de ikke finner investeringsobjekter der. Dette er tvert imot det SV sier. De hevder at Sovjet ikke trenger å investere utenlands fordi de har Sibir å investere i.

Dette fører til et ekstremt imperialistisk og ekstremt reaksjonært sentralt monopolborgerskap, og til at staten får mange korporative trekk. Denne forklaringa er riktignok ikke helt tilstrekkelig, for det fins land der kapitalen er svært sentralisert og hvor det ikke er fascisme.

Dessuten har undertrykkinga av massene ført til at massenes tillit til staten og deres deltakelse i statsspørsmål er blitt uthult. Folk spør om hvordan det kan ha seg at kontrarevolusjonen kan komme glidende uten at folk skjønner at det er kontrarevolusjon. Jeg vil snu på dette og si at det at massenes tillit til staten er uthult, det at massenes demokrati er blitt uthult, det at det er skapt avstand fra massene til staten, gjør det mulig at kontrarevolusjonen gjennomføres uten at massene oppdager at den kommer. Nettopp dette skaper forutsetningene for kontrarevolusjonen. Dessuten veit jo mange av massene at det har vært kontrarevolusjon uten at de nødvendigvis sier det med marxist-leninistiske termer.

Hva slags gruppe tar over makta? Hvis dette er ei gruppe som innfører kapitalismen på grunnlag av sine maktposisjoner i det sentrale parti- og militær- og økonomiske apparatet, så er deres fortsatte økonomiske makt avhengig av at de opprettholder en sterkt sentralisert fascistisk stat. For alternativet er ei oppblomstring av grupper som slåss mot det sentrale statsmonopolet. Ei forutsetning for at en skal få borgerlig demokrati i stedet for fascisme er at andre grupper av borgerskapet greier å rive til seg makta fra denne sentrale byråkratikklikken. Jeg mener at det var dette som var tendensen under den såkalte Praha-våren. For å overleve politisk var en del av den sentrale byråkratikklikken, kretsen rundt Dubchek, nødt til å gå inn for et alternativt

økonomisk og politisk program, borgerlig-demokrati, brudd med denne formen for byråkratisk statsmonopolkapitalisme og mobilisering av andre kapitalister og massene bak det.

Det blei sagt i stad at det er en fin tilstand at vi kan skifte regjeringa hvert fjerde år. Det er riktig. Men det blei også pekt på følgende, noe som jeg mener er kjernepunktet her, nemlig at dette er uttrykk for kapitalismens store stabilitet.

Vi må være klar over at sosialismen i Norge i den første tida vil være prega av *stor ustabilitet*.

Lenin sa at borgerskapet vil være sterkere enn proletariatet i mange år etter at proletariatet har tatt makta.

Jeg skal prøve å konkretisere hva jeg mener vil kunne skje. Vi forutsetter at det ikke vil være mulig å skape sosialisme i Norge uten at massene kan få kaffe eller reise til Mallorca, og du kan ikke ha grenseposter som skyter leger som vil rømme til USA. Om dette er et premiss, vil det eksistere kapital innafor dette systemet sjøl om det er folkeid statskapital, og en vil være avhengig av en industri som eksporterer. I perioder vil en måtte stenge fabrikker og sette folk på porten fordi industrien var basert på et eksportmarked som klappa sammen uten at den norske regjeringa var i stand til å endre verdensmarkedet. Disse arbeiderne vil protestere. Arbeiderne har kanskje 100 000 i lønn, og legene 300 000. Så vil du kanskje få en politisk betinga aksjon fra disse legene fordi de er imot sosialismen. Det kan skje at arbeiderne krever 200 000 i lønn.

Det er altså innebygd mange økonomiske motsigelser i dette systemet som eksisterer objektivt. Det er sterke muligheter for kamp, også innafor folket, mellom forskjellige grupper. Det er sterke muligheter for økonomiske og politiske kriser.

En sak jeg er helt enig med Johnsen i, er at det er et viktig politisk faktum at massene i Norge støtter det nåværende politiske systemet. Dette må vi ta utgangspunkt i når vi lager en strategi.

Stikkordsmessig vil jeg her vise til Gramsci, til et begrep han brukte som kanskje er teoretisk problematisk. Gramsci pekte på borgerskapets politiske, organisatoriske og ideologiske hegemoni som det har ut over statsmaktas åpenbare undertrykkende funksjoner. Han sa at Italia skilte seg fra Russland før revolusjonen ved at i Russland hadde ikke tsaren eller borgerskapet noe virkelig hegemoni, mens i Italia hadde de det. De behersker altså massene ikke bare gjennom staten, men også organisatorisk, politisk og ideologisk. Dette hindrer massene i å gå til opprør mot staten. Forskjellen mellom Norge og Nicaragua er at i Nicaragua gikk massene til opprør så snart de skjønte at Somosa ikke kunne holde dem nede. I Norge gjør ikke massene det.

Om vi altså på ett eller annet vis overtar statsmakta, er det et politisk faktum at massene vil være tilhengere av den statsforma vi har nå. Derfor må vi analysere både overbygninga og økonomien i Norge for å se hvilke muligheter som kan oppstå ut i fra det.

Knut Johansen: Til sosialisme, økonomi og demokrati. Alle positive ting en kan si om dette baserer seg på tiltru til at kommunistene er i stand til å få økonomien i Norge til å fungere slik at massene blir fornøyd. Men en av grunnene til at det ikke gikk i Øst-Europa var jo at kommunistene ikke

fikk til en økonomi som massene var fornøyd med. Det må jo vi ta med i bildet. Sjansene for at en ikke får økonomien til å fungere, er ganske stor, det er ikke gjort før. Et demokrati som er sammensatt på papiret og satt sammen av folk som bare er medløpere for kommunistpartiet, fører til at en får en ledelse som ikke er i stand til å høre hva folk vil. Det kan igjen føre til terror om det blir økonomiske vansker og arbeiderne begynner å bli skeptiske til regjeringa.

*

Johnsen: En av de tinga som fasinerer meg mest ved Mao er det han sier om at alle ting har to sider. Da kan en begynne å gjøre tankeeksperimenter: Hva er den gode sida ved Høyre? Jeg mener vi må gjøre mange slike tankeeksperimenter og se nokså fordomsfritt på veldig mange ting som skjer rundt oss. Det verste som kan skje oss nå, er at vi trur vi har funnet svaret når vi får vedtatt et nytt prinsipp-program.

Til det med forskjeller i den nasjonale kulturen, er det klart at en må ta hensyn til dem. De samme argumentene går ikke i Norge som i England.

*

Sjur Martinsen: En polemikk mot Johnsen: Jeg trur ikke at sosialismen sikres ved at folk har våpen i skapet, for det har de nå. Om en analyserer Heimevernet, vil en kanskje finne ut at 80 prosent av det tilhører arbeiderklassen. Men det endrer ikke en tøndel på samfunnsforma i Norge.

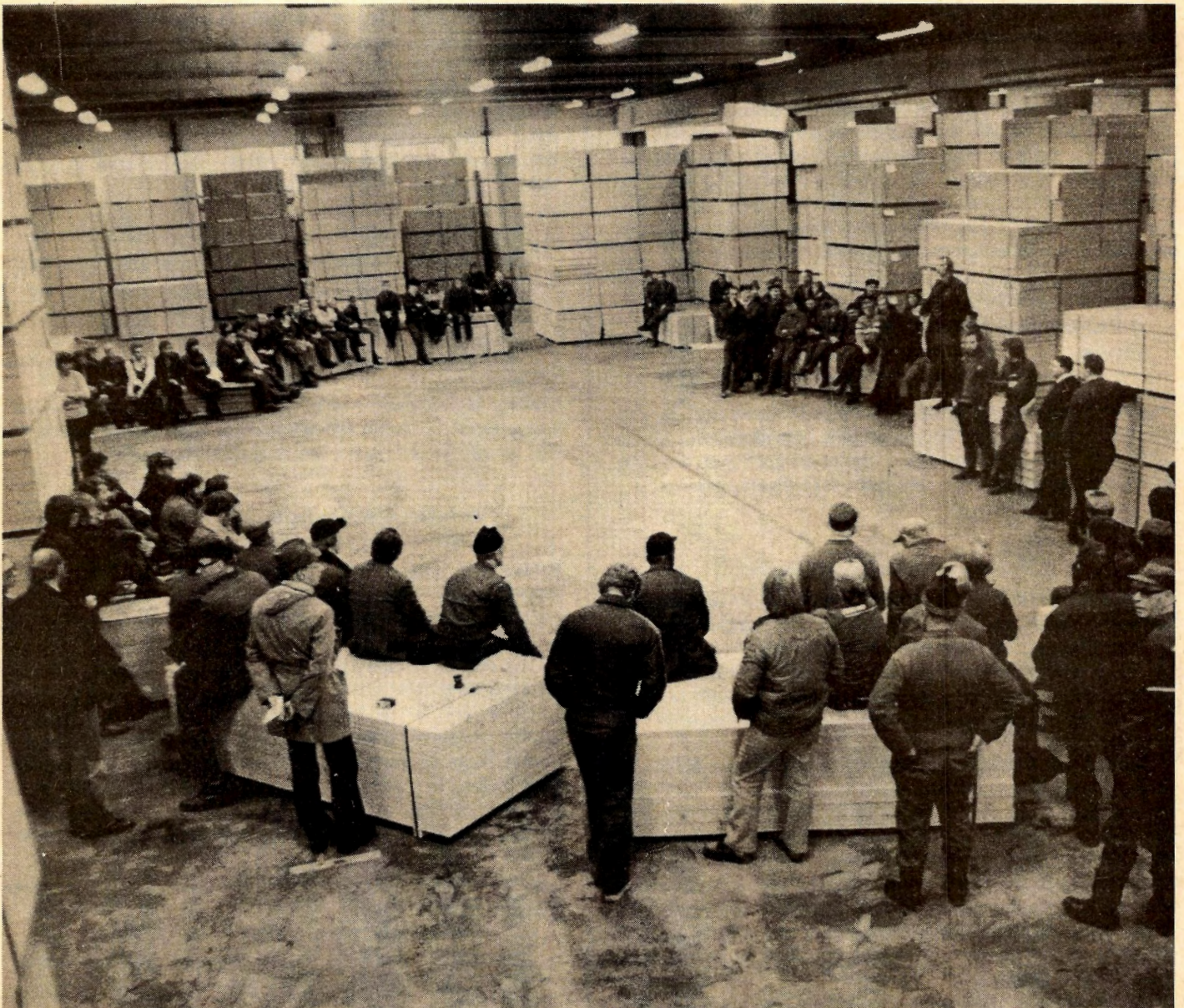
Knut pekte på noe veldig interessant da han tok opp hvordan en skal opprettholde proletariatets diktatur sjøl om økonomien holder på å gå dukken. Slike situasjoner må vi regne med. Om det eneste alternativet da er å stramme inn og undertrykke, inklusive undertrykke stemninger i massene, så er jeg med på det. Men jeg trur det vil finnes et alternativ. Dette alternativet trur jeg vil være et veldig aktivt demokrati i bedriftene der folk har en stor grad av styringa over bedriftene.

Ansvar for den økonomiske krisa må altså fordeles. For jeg trur at om en greier å virkelig overbevise arbeiderklassen om at den kontrollerer industrien, blir det ikke mulig å få gjennomslag for en politikk som tar den fra dem.

Kan vi lære noe positivt av høyrebølgen? Ei side av den som vi kan lære noe av, er at den utvikler masseprotest mot reformer som massene objektivt sett trenger. Dette skjer fordi Arbeiderpartiet gjennomfører dem ovenfra, uten massenes deltakelse, byråkratisk, uthuler dem og ødelegger dem. Dette er interessant, for det viser at historia når en fase der en bare kan gjennomføre reformer med massenes deltakelse og gjennom stort demokrati.

DEL III

DEMOKRATISK SENTRALISME, noen spørsmål Innledning av Frank Madsen

Under en streik må både demokrati og sentralisme til. Fra et streikemøte ved Orkla Sag, januar 1976. (foto: Klassekampen)

Jeg er usikker på og kritisk til en del sider ved demokratisk sentralisme. Mine synspunkter bygger ikke på studier, men på diskusjoner med folk i og utenfor partiet.

Organisasjonsformen demokratisk sentralisme må ses i sammenheng med partiets rolle. Dette tar jeg ikke opp her. Jeg vil bare si at jo mer makt som legges til partiet, desto viktigere er det selvfølgelig at partiet fungerer riktig.

Svakheten med demokratisk sentralisme mener jeg generelt er at det er for mye sentralisme og for lite demokrati. Jeg vil ta opp noen punkter som jeg mener vi kan diskutere.

1. Informasjon til medlemmene

Ledende partimedlemmer vil fordi de sitter i ledende posisjoner få tilgang på mer informasjon enn vanlige medlemmer.

Jeg mener at utgangspunktet må være at partiledelsen må ha plikt til å informere videre til medlemmene i partiet.

Dette mener jeg er en forutsetning for å sikre demokratiet i partiet. Albania-saken er et eksempel på hvor det burde vært gitt informasjon på et mye tidligere tidspunkt. Kanskje vanlige partimedlemmer da ville ha skjønt ting som partiledelsen ikke skjønnte.

Dersom man skal gi partiledelsen en rett til å holde tilbake informasjon, må det klargjøres på hvilke områder partiledelsen skal ha slik myndighet. Jeg mener at partiledelsen må ha rett til å holde tilbake informasjon som har betydning for sikkerheten. Ellers har jeg vanskelig for å se områder hvor ledelsen bør ha en slik rett. Jeg mener at ledelsen ikke skal ha rett til å holde tilbake informasjon som «kan gjøre partimedlemmene forvirret/frustrert» etc.

Når SK treffer vedtak, mener jeg at også mindretallets syn bør sendes ut til medlemmene.

Jeg ser ingen grunn til at ikke medlemmene skal få vite hvordan motsigelsene eventuelt står i partiledelsen. Dette ville bare gjøre diskusjonene i resten av partiet bedre, slik at man er sikrere på å komme fram til riktig standpunkt.

2. Forbudet mot å fraksjonere

Jeg er usikker på hva som ligger i dette forbudet. Jeg ser fordelene ved at det ikke er tillatt å danne grupper/fraksjoner innenfor partiet. Men hva om jeg tilfeldigvis kjenner en del partimedlemmer som jeg vet har problemer med utviklinga i Kina? Har jeg da ikke lov til å be disse hjem til meg en kveld for å prate, gjerne sammen med personer som har andre syn?

Jeg tror det kan ligge en fare i at diskusjonene bare kan foregå innenfor avdelingen. Avdelingslederen vil i de fleste tilfeller være enig med partiledelsen. Han/hun vil som regel spille en ledende rolle i avdelingen også i de politiske diskusjonene. Faren er da til stede for at diskusjonen ikke blir åpen og fri, men bundet av at man skal fram til et på forhånd gitt resultat. Jeg har ikke så mange eksempler på dette, men mener nok at Albania-diskusjonen må ha blitt preget av at «nå skulle man ta standpunkt til at det var blitt revisjonisme i Albania.»

Det er mulig at disse problemene kan løses ved å ha åpne møter/debatt i Klassekampen og internblader etc.

Men jeg vil gjerne høre om noen andre også mener at organisasjonsformen kan medføre en fare for at mindretallet blir overkjørt? Hva kan vi eventuelt gjøre med det?

3. Diskusjoner innad/enhet utad

Ifølge vedtektene har ikke partimedlemmer rett til å føre fram linjer eller standpunkter utad «som man veit strir mot partiets linje eller som kan skade partiet». Jeg går ut ifra at med partilinje menes vedtak om politiske spørsmål fatta av vedtaksført organ. Dvs. at dersom sentralkomiteen vedtar støtte til Kinas krig mot Vietnam, så er dette en partilinje. Jeg er usikker på om det er en partilinje dersom AU i sentralkomiteen går ut med en slik støtte. Jeg antar imidlertid det.

Jeg mener at det er viktig at partiet slår som én hånd i enkelte tilfeller. Men jeg tror det er behov for en oppmykning. I de fleste tilfeller tror jeg det vil være riktig at mindretallet fikk gå ut med at de var uenige. Det er mulig at det bør gjøres unntak på den måten at mindretallet ikke skal kunne fly til massemediaene med sin uenighet. Men jeg mener at dersom jeg er imot Kinas invasjon i Vietnam, så må jeg kunne si dette til kona. Jeg tror at større åpenhet om motsigelser i partiet vil være en styrke for partiet, og ikke nødvendigvis en svakhet. Det ville gjøre at partimedlemmene følte seg friere til å snakke etter sin overbevisning. Man slipper en tvangstrøye. Dette kan gjøre partimedlemmene til bedre medlemmer. De blir ikke så lette å lede av partiledelsen.

Jeg tror at vanlige folk vil få større tillit til partiet om de fikk se at det var uenighet i partiet. Da ville det gå hull på myten om at partimedlemmene bare er sauer som følger ledelsen.

I tillegg til dette kommer at det er en åpenbar fordel sikkerhetsmessig. Dersom alle medlemmene taler med én stemme, er det lett å skjønne hvem som er medlemmer.

4. Til slutt vil jeg ta opp noe som faller litt på siden, men som jeg er opptatt av.

Hvem skal velge medlemmene til partiet under *sosialismen*?

Det er mulig at det er riktig med ettparti-system under sosialismen.

Jeg mener imidlertid at erfaringene fra Sovjet, Albania og Kina (firerbanden) har vist at den største faren for kontrarevolusjon er at borgerskapet tar makta innenfra — overtar ledelsen i partiet. Jeg tror at en forutsetning for å hindre dette er at massene får reell innflytelse over partiet. Dette kan skje ved at massene velger representanter til partiet og har rett til å trekke disse representantene tilbake. Så vidt jeg vet er det partiet som peker ut medlemmene i Kina.

Jeg tror at uten en slik form for kontroll nedenfra vil den lille delen (5 prosent) av befolkningen som er med i partiet, lett utvikle seg til et sjikt som kan danne grunnlag for kontrarevolusjon.

Nærmere om hvordan en slik valgordning skulle organiseres vet jeg ikke. Jeg tror imidlertid at det er et veldig viktig spørsmål å få klargjort hvordan vi mener at massene skal få virkelig makt under sosialismen. Klarer vi ikke det, tror jeg heller at massene foretrekker å ha det som de har det.

DEBATT

Iversen: Jeg syns kamerat Frank Madsen hadde ei bra og gjennomreflektert innledning. Jeg er uenig på noen punkter, og enig når det gjelder noen prinsippsspørsmål. Jeg vil benytte anledningen til å prøve å få fram uenigheter om prinsippsspørsmål, og prøve å skjerpe de motsigelsene som fins.

Når det gjelder plikt til informasjon, er det viktige om en er for eller imot at det fins hemmeligheter. Johanna Schwarz angriper intelligent og logisk retten til å ha hemmeligheter i partiet i det hele tatt. Hun sier at når du holder noe hemmelig, risikerer du å føre medlemmene bak lyset. Ergo skal du ikke holde noe hemmelig. Mot dette fins den prinsipielle innvendinga at hemmeligheter fins, de blir brukt av klassefienden, de er et våpen i klassekampen. Vi kan altså ikke unnlate å bruke hemmeligheter når klassefienden bruker det. Innlederen sier at han er tilhenger av hemmeligheter når det er nødvendig for sikkerheten. Dette mener jeg lett kan bli en blankofullmakt som lett vil gjøre de innskrenkningene han vil innføre helt meningsløse. Jeg, for eksempel, er i stand til å definere svært mye som nødvendig for sikkerheten.

Innlederen er bekymra for at partiet skal kjøre over mindretallet. Men det er partiets oppgave å kjøre over mindretallet i mange situasjoner. Det er ikke partiets oppgave å

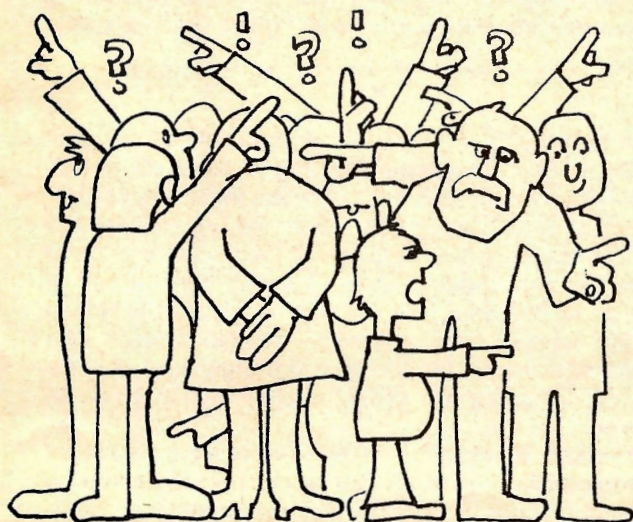
være et allment demokratisk forum for hele arbeiderklassen. Det skal være et kampredskap for den mest revolusjonære delen av arbeiderklassen. Dette gjelder både under kapitalismen og under sosialismen. Partiet skal ikke inneholde alle strømninger i arbeiderklassen. Tvert om er det leninisme å ta avstand fra f.eks. sosialdemokratiske strømninger, sosialimperialistiske strømninger osv.

*

Jon Michelet: Til spørsmålet om talerett og fraksjonisme. Den dagen Kina gikk inn i Vietnam var jeg i Hamar, og kamerater der krevde at jeg skulle si noe om dette på et møte. Jeg hadde ikke fått diskutert saka med noen. Hadde jeg rett til å si noe da? Sjølsagt hadde jeg det. Men jeg måtte også ta de nødvendige forbeholda om at dette var min personlige mening. Jeg mener at det må være full talerett i partiet og rett til å uttrykke meninger i Klassekampen og andre steder. Men jeg er imot at folk som har en avvikende mening organiserer seg og danner en fraksjon.

*

Pettersen: Jeg diskuterte nettopp direktivretten med en kamerat som ga uttrykk for følgende standpunkt: Sentralkomiteen skal ha direktivrett, men ikke på det og det området. Det vil si at denne kameraten ville ha prinsippfesta unntak. Problemet oppstår da når det gjelder å finne fram til hvilke områder dette skal gjelde og ikke. Denne kameraten ville f.eks. at kommunestyrerepresentantene ikke skulle ligge inn under sentralkomiteens direktivrett. For hun mente at sentralkomiteen umulig kan kjenne de lokale forholdene så godt at direktivretten når det gjaldt lokale forhold kan være berettiget.

Demokrati uten sentralisme.

Jeg er ikke enig i at det settes opp slike prinsipielle unntak. På den andre sida mener jeg at vi i dette partiet har hatt en tendens til å se på demokratiet som en formell sak, som visse regler som skal følges. Men vi har ikke gått inn på demokratiet og sagt at vi må finne ut hvor det er svakt. Mange kvinner mener f.eks. at kvinnene har alvorlige problemer i partiet, og mener at det er et demokratisk spørsmål. Arbeidere i partiet som er uskolerte, går ut etter ei tid fordi de ikke makter stilen på møtene osv. Formelt behandles de korrekt, men deres situasjon blir ikke ivarettatt. Inntil dette spørsmålet som dreier seg om at demokratiet må fungere for at sentralismen kan fungere er løst, vil den demokratiske sentralismen alltid bli gjenstand for prinsipielle innsigelser.

*

Iversen: Samfunnsmessig arbeidsdeling er nødvendig også i det politiske arbeidet. Ledelse er en spesiell jobb i denne arbeidsdelinga. Om det skal være noen vits i denne ledelsen, må den oppfylle ledelsesfunksjoner. I visse diskusjoner, som f.eks. Albania-spørsmålet, mener jeg at det var partiledelsens oppgave å slåss i partiet for den konklusjonen den var kommet til.

Denne prinsipp-program-diskusjonen blir delvis ført på en annen måte. I denne diskusjonen blir hele partiet brukt som et utredningsorgan. Men i mange situasjoner vil det være galt å bruke partiet som utredningsorgan. Jeg mener Albania-spørsmålet var et eksempel på dette. Dessuten har du store og små saker. Ta Kinas invasjon i Vietnam. Dette mener jeg er et spørsmål der det er rett av partiledelsen å kjøre hardt ut for å binde partiet til ei linje i spørsmålet.

Ellers er jeg enig med innlederen, slik jeg oppfatter han, i at det er behov for mer demokrati, mer frihet. Det er behov for at folk kan gå ut mer eksternt med uenighet, få diskutert på kryss og tvers så lenge det ikke formaliseres til fraksjoner. Men jeg vil ikke ha dette prinsippfesta. For det vil komme tider da det er nødvendig å kjøre med stramme tøyler, og da må ikke dette komme i strid med prinsipper som er utforma i perioder der partiets indre krav er annerledes og den ytre situasjonen lettere.

Jeg har lyst til å trekke fram en tendens i kritikken mot den demokratiske sentralismen. Det pekes på misbruk, mishandling, feilinformasjon og sånne saker, og så kreves det garantier mot at slikt kan skje. Det er umulig å gi slike garantier. Tvert om er eksistensen av demokratisk sentralisme en garanti om at sånt *vil* skje. Om en setter ideelle krav, må den demokratiske sentralismen avskrives. Det er en del av regninga at når det fattes vedtak og vedtakene er bindende, så vil også en del feilaktige vedtak være bindende. En kan ikke innføre i vedtektene at feilaktige vedtak ikke skal fattes, eller at medlemmene fritas fra å følge feilaktige vedtak.

*

Frank Madsen: Jeg skulle ønske meg noen slags retningslinjer når det gjelder partiledelsens informasjonsplikt overfor medlemmene. Jeg mener også at ledelsen bør ha det som en slags retningslinje for arbeidet sitt at de stoler mye mer på medlemmene. Når det ikke blei sendt ut informasjon tidligere i Albania-spørsmålet, tror jeg ikke at det dreide seg om sommel, men om en vurdering av at det ikke var riktig å informere medlemmene om det som skjedde.

I en del tilfeller tror jeg det vil være gærent at partiledelsen slåss for standpunktene sine. Når vi ser på Albania som har en innmari sterk partiledelse, så har ledelsen der sikkert gjort det til døde. Men hva skjedde?

*

Rune Ottosen: Siden jeg er kommunist og for det klasseløse samfunnet, er jeg egentlig imot demokratisk sentralisme som et endelig mål. Men på veien dit, ser jeg ikke noe alternativ.

Men siden demokratisk sentralisme er et nødvendig onde så å si, må vi være oppmerksomme på at dette er et system som har objektive svakheter og som er uutvikla. Jeg mener at kameraten som holdt innledinga har registrert en god del iøynefallende svakheter og etterlyser forskrifter på hvordan det skal gjøres bedre. Jeg tror ikke det fins noen patentløsninger. Men det er veldig lett å se at slik partiet har fungert, har ikke opposisjon vært framelska eller mindretallssyn vært kjørt fram for å få en reell diskusjon. Det mener jeg er en åpenbar feil som har vært gjort.

På enkelte områder vil det være riktig å være veldig konkret og si at slik og slik skal vi gjøre det. I andre tilfeller kan jeg ikke skjønne at en kan forutsi saker, men en må velge en partiledelse som en stoler på og respekterer.

Når det gjelder fronter, mener jeg at det har vært opplagte tilfeller av at vi har misbrukt dette systemet. Jobber vi i fronter, så jobber vi i fronter. Og da må vi finne oss i å bli nedstemt. Vi skal ha reelle diskusjoner, en reell ledelse, vi skal respektere frontens integritet.

Konklusjonen min blir altså at den demokratiske sentralismen må opprettholdes, men at vi må erkjenne at den har objektive svakheter. Jeg mener at praksis nå viser eksempler på både for lite sentralisme og for lite demokrati.

*

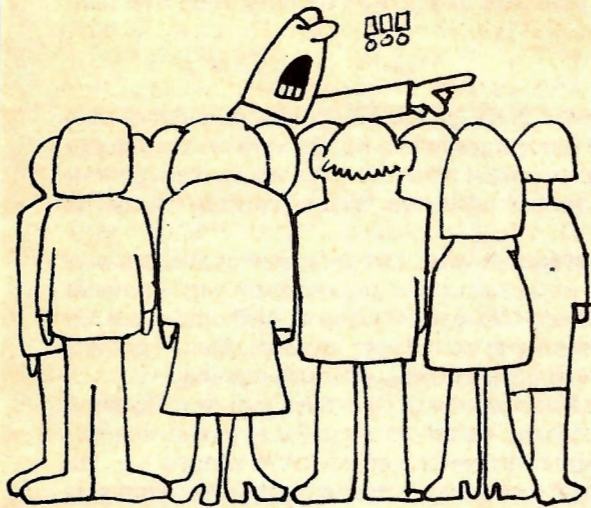
Hegge: Det er et par ting som jeg syns er problematisk med den demokratiske sentralismen slik den praktiseres i dag. Et eksempel er definisjonen av hva som er fraksjonisme, hva som er partilinje og hva som ikke er det. For et par tre år sia var det sterke tendenser i partiet til at enhver samtale mellom kamerater utafør ei partiavdeling, der de diskuterte partiets linjer og slikt, var fraksjonisme på et lavt nivå og måtte bekjempes. Jeg trur denne tendensen eksisterer i dag også. Jeg trur mange har dårlig samvittighet om de diskuterer med kamerater utafør partiavdelinga si. Jeg mener derfor at det er behov for ei avklaring her: Hva er fraksjonisme? Hva har du lov til? Hva har du ikke lov til?

En annen sak jeg har tenkt på er hva slags saker vi skal ha partilinjer for. Tron Øgrim sier i boka si at vi skal ha partilinjer for det som det er nødvendig å ha partilinjer for, og ikke for alle saker der vi godt kan være uenige. Dette mener jeg er bra. Men jeg mener at det er veldig tåkete hva som er retningsgivende, hva som er underlagt den demokratiske sentralismen. Jeg har trudd i mange år at lederne i Klassekampen var slike ting som vi i hvert fall ikke kunne gå imot.

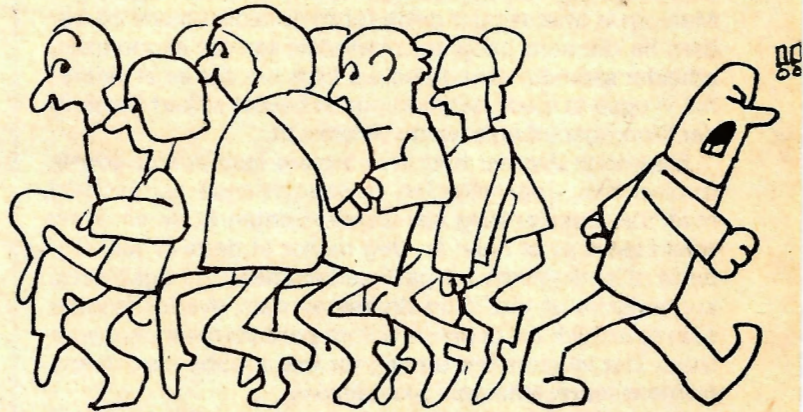
*

Jon Michelet: Jeg er imot at det skal stå veldig mye i programmet om hva fraksjonisme er. Jeg vil si det slik at dersom det i et kommunistisk parti har vært fraksjoner som ikke har skjønt at de har vært fraksjoner, så trur ikke jeg noe på det. Jeg trur at enhver kommunist med noen erfaring vil oppfatte seg som medlem av en fraksjon dersom han er det, og da vil han eller hun slåss for at denne fraksjonen skal vinne flertall i avdelinga eller i sentralkomiteen eller hvor det måtte være. Jeg trur ikke vi trenger å gå så detaljert inn på dette, jeg trur at folk intuitivt skjønner hva en fraksjon er.

Til direktiver. Egentlig burde det jo være slik at folk jubla hver gang de fikk et direktiv. Når folk er i virkelig kamp og ikke bare sauser rundt, skjønner de hva et direktiv er. Samtidig må jo partiledelsen begynne å se på om de bruker direktivretten sin riktig når bare 1/5 av de som har fått direk-

Sentralisme uten demokrati.

tivet følger det. Da må det jo være noe skikkelig gærent med bruken av direktivretten.

Jeg er vanvittig uenig med innlederen når han vil ha *mer* informasjon fra sentralkomiteen. Jeg vil ha *mindre* informasjon. For det som er en kjensgjerning i dag, er at kameratene blir overkjørt av papirmølla. Det har vært så mange planer, direktiver og regler at vi ikke har fått lest dem før de skulle ha vært iverksatt. Jeg vil ha skikkelige direktiver når det er nødvendig, og skikkelig og konkret informasjon, og ikke en sånn vassgraut. Jeg er glad for at det er tendenser til tilstrømming her.

Dessuten vil jeg ha talerett. Men når en snakker, må en gjøre det klart hvem en snakker på vegne av. Om det er kjent at du er partimedlem eller sympatisør og du får spørsmålet: Hva mener du om at Kina er gått inn i Vietnam? Da vil jeg gjerne at du skal kunne si: «Jeg gleder meg til å diskutere det, til å lese lederen i Klassekampen. Jeg gleder meg til å høre hva sentralkomiteen i partiet har vedtatt om det. Når jeg får det vedtaket, vil jeg følge det og forsvare det som faen. Er jeg djupt uenig, går jeg ut av partiet.» Slikt vil jeg gjerne at kamerater skal kunne si i stedet for «nei, jeg veit ikke, jeg kjenner ikke godt nok til saka ennå», eller at de kryper under sofaen og gjemmer seg.

Det fine med feilaktige vedtak er jo at de ikke blir stående til evig tid. Jeg er motstander av misbruk. Jeg er klar over at misbruk vil skje, men jeg er for at dette ikke skal bli godtatt, at det straffes.

Vi har et godt eksempel på at et feilaktig direktiv graver sin egen grav, nemlig direktivet om at Klassekampen skulle være hovedavis. Dette var et feilaktig vedtak, og det gikk til helvete. Det skjedde ikke ved at redaksjonen organiserte fraksjoner som kjempa om direktørkrakken, men ved at diskusjonen ble brakt opp i partiet. Denne diskusjonen var for meg et eksempel på at partiet fungerer relativt sunt i

sånne sammenhenger bare kampen er reell og motsigelse blir stilt. Da fungerer partiet med den demokratiske sentralismen. Det er når det mugner til og det kommer en flom av direktiver som slår hverandre i hjel og det er mye tull, at dette blir en plage for folk.

*

Sørli: I utgangspunktet er det viktig å slå fast at demokratisk sentralisme er en overlegen organisasjonsform i forhold til alternativene som er byråkratisk sentralisme og ultrademokrati. Feil er en del av regninga.

Når det gjelder forsvaret av partilinja, er jeg ikke enig i det Jon Michelet sier. Det holder ikke å si til folk at du gleder deg til å se hva gutta sier om Kinas invasjon i Vietnam. For folk er opptatt av din personlige mening, og vil synes at et sånt svar er noe skikkelig papegøyetull. Her ser jeg et reelt problem. Når et mindretall skal underordne seg flertallet og forsvare linjer de kanskje ikke er enige i, kan dette gjøres mekanisk og firkanta på en sånn måte at folk mister tilliten til deg. De oppfatter deg ikke som en integrert person. Løsninga på dette må jo være at vi ikke skal ha partilinjier på alt mulig. Ellers trur jeg at det kanskje må gå an at en gir uttrykk for at en ikke er helt enig i den og den linja, samtidig som at partimedlemmer må sette seg inn i flertallets argumentasjon.

*

Iversen: Vi er enige i det prinsipielle opp til et visst punkt. Vi er også enige i det taktiske opp til et visst punkt, nemlig om at det er gjort en god del feil som har ført til problemer som gjør at folk synes det er vanskelig å praktisere den demokratiske sentralismen. Hva så: Skal vi presisere prinsippene, forkaste dem, revidere dem, gjøre taktiske endringer

innafor ramma av prinsippene? Her skal jeg ta opp ett spørsmål, nemlig hemmeligholdelse.

Eksempel: Vi får rede på f.eks. statsbudsjettet eller et liknende regjeringsvedtak på forhånd. Det er mulig for oss å gå ut med en taktikk som sparker beina under regjeringa. Men om vi offentliggjør dette for partimedlemmene og ber dem ha det som bakgrunnsmateriale for det økonomiske arbeidet samtidig som de holder kjeft om det inntil videre, må vi også ta med i betraktninga at partiet sikkert inneholder Sipo-agenter og at dette vil lekke ut.

Eksempel: Jeg har hatt mye å gjøre med internasjonale forbindelser. Jeg møter en front som også har kontakt med SV. Overfor meg sier denne fronten at de vil vinne seier i løpet av et halvt år. Jeg mener at dette er tull. Om dette offentliggjøres for partimedlemmene, vil også dette kunne lekke ut til SV og brukes av dem overfor fronten som et uttrykk for hvordan vi som parti vurderer dem som front. Det vil gjøre det umulig for oss å jobbe med denne frontens representanter i Skandinavia.

Eksemplet Albania. Saka er at våren 1977 hadde vi grunn til å tru at det fantes en kamp i den albanske ledelsen der holdninga til Kina og den europeiske m-l-bevegelsen ikke var avgjort. Vi visste videre at vi var et av de europeiske m-l-partiene den albanske ledelsen vurderte høyest. I denne situasjonen mener jeg at vi fungerte eksemplarisk. Vi ga partimedlemmene informasjon, men under jævlige strenge klausuler. Vi kunne ha kjørt dette åpnere og friere. Men om vurderinga vår hadde vært rett, og dette hadde lekket ut, kunne det ha blitt brukt som et instrument i den indre kampen i toppen av det albanske partiet. Nå var denne kampen avgjort på dette tidspunktet. Men det viste ikke vi.

Når det gjelder spørsmålet om å offentliggjøre opposisjon i sentralkomiteen, vil jeg gjøre oppmerksom på at sentralkomiteens sammensetning er hemmelig. Jeg er tilhenger av at en i mange sammenhenger offentliggjør at det fins to syn, men det er ofte vanskelig å offentliggjøre detaljer rundt dette, bl.a. fordi sentralkomiteen er hemmelig.

*

Pettersen: Når du leser dokumenter fra KKP's historie, finner du alltid veldig klart hvordan motsigelsene har stått og hvem som har stått for hva. Jeg trur at dette har vært opposisjon som har vært framelsket i KKP, og ser det som positivt. Jeg er også for at det når det er formålstjenlig, legges fram at det eksisterer flere syn i sentralkomiteen i AKP.

Til slutt; for meg er ikke de allmenne prinsippene i den demokratiske sentralismen noe stort problem. Det som for meg er et stort problem er praktiseringa av dem i dag. Jeg mener at det er gærent å si at det er for mye sentralisme og for lite demokrati. Det riktige er at for lite demokrati undergraver sentralismen. Det skaper utmeldinger og fraksjonisme.

*

Åmli: Jeg mener at en må ha få regler når det gjelder den demokratiske sentralismen og fraksjonisme. Jeg syns ellers at det er for lite både sentralisme og demokrati, men for mange sentrale planer. Når jeg sier at det er for lite sentralisme, så mener jeg f.eks. at når vi jobber lokalt og kommer til et punkt da vi ikke kommer lengre uten erfaringer fra andre, så får vi ikke disse erfaringene. Det syns jeg er mangel på sentralisme.

*

Frank Madsen: Jeg er enig i at når det gjelder informasjon, så kan den godt bli mindre i omfang, men ikke mindre i kvalitet.

*

Jon Michelet: Når det gjelder sentralismen, er det enkelte områder den har fungert dårlig på. En venn av meg ønska å bli kontakta av partiet i Oslo. Det tok ett år, med gjentatte purringer, før han hørte noe. Slikt er vanvittig mangel på sentralisme.

Så litt om taleretten igjen. Det jeg mener er at vi skal være glade over at partiet uttaler seg om saker, og jeg mener at arbeiderklassen i Norge skal kreve at AKP uttaler seg om viktige politiske saker som Kinas invasjon. Det er partiets plikt å uttale seg om slike saker etter min mening.

Om partiledelsen sender ut direktiver som de på forhånd veit ikke vil bli fulgt, da sørger de jo for at direktivene forfaller. Jeg trur vi kan lære en del av NKPs historie her. Direktivene i NKP foran krigen må ha skjedd uten kunnskaper om hva som foregikk i partiet.

*

Kristiansen: Partiet har faktisk vært utsatt for lite splittelse, det har kommet velberga gjennom stormer og skjær. Dette trur jeg skyldes at demokratiet tross alt har fungert. Dessuten skal vi være klar over hvordan forskjellige revisjonister prøver å splitte oss fra hverandre. På jobben hos oss prøver de f.eks. å spørre ut kommunistene hver for seg om hva de mener om Jugoslavia, og sammenlikner svarene de får fra den enkelte. Dette gjør de for å gjøre oss usikre og spre forvirring. Om det kjøres ut direktiver som folk ikke følger, trenger det ikke være feil med direktivet. Det kan jo også være at direktivet ikke blir forstått, at det eksisterer utstrakt liberalisme osv. Det bør være skikkelige diskusjoner med folk som har brutt et direktiv om hvorfor de gjorde det.

*

Iversen: Kravet om forhåndsdiskusjon av alle spørsmål som er linjer for partiet, er gammelt. Problemet er at under dette kravet ligger det en feilaktig filosofi som går ut på at verden er en liten del av partiet og ikke omvendt. Det er klart at om det bryter ut krig, kan vi ikke vente med å gå inn i den til etter at vi har hatt en partidiskusjon. Når vi får 21 kommunestyremandater, kan vi ikke vente i et halvt år før det besluttes hva RV skal gjøre med dem. Jeg mener det er viktigere at partilagene fører den samme typen diskusjon som vi gjør nå, enn at de blir pålagt å diskutere hvordan RV skal organiseres.

Jeg er enig i taleretten. Men det må finnes regler for hva en gjør når en er uenig i f.eks. et direktiv. Regelen må være at du følger vedtaket/direktivet, og opponerer internt i partiet. Det som ofte skjer nå, er at folk ikke opponerer, og at de heller ikke følger direktiver. De oppfatter det som en slags heltegjerning å bryte direktiver. Ha, ha, nå er vi ikke sentralkomiteens lojale slaver. I virkeligheten ødelegger de partiet. For tida er det et stort problem at partiet ikke er i stand til å gjennomføre med kraft de viktige vedtakene som gjøres.

Dette mener jeg kommer av to saker. Det ene er at det er noe i veien med den typen direktiver som er gitt. Det er også noe i veien med definisjonen av linje. Dette har ført til mistillit og til at folk har problemer med dette. Det er klart at det blir slik om en sender ut veldig mange gærne direktiver.

Det andre er at dette har oppløst svært mange partimedlemmers følelse av ansvar overfor partiet og for helheten.

Vi må nydefinere prinsippene, forsvare prinsippene og gjøre opp med feilene.

Det fins en tendens som går ut på at fordi ledelsen ofte har fungert gærent, så vil en avskaffe ledelsen. Det mener jeg er gærent. Vi må innse at det er nødvendig å ha en skipper på brua. Det betyr at du har en person som har retten til å kommandere. Det betyr også at denne personen kan kjøre skuta i senk i en fart. Du tar en sjanse. Det er viktig å huske at partiet er til for å lage revolusjon, ikke for å lage demokrati. Demokratiet er et middel for å lage revolusjonen.

*

Sørli: Det er greit at det er talerett så lenge en sak ikke er gjort til partilinje, men det er ikke så lett om du tilhører et mindretall som er uenig i et vedtak som er gjort. Så skal du forsvare dette vedtaket utad. Det kan være greit nok å stå på en talerstol i DNS og forsvare dette. Men om du kommer hjem til kona eller din beste venn og de spør om hva du mener, blir du gjennomskua om du sier noe annet enn det du faktisk mener. Derfor kan en ikke sette opp regler på forhånd for hvordan du nøyaktig skal takle slike situasjoner. Det jeg mener trengs, er diskusjoner i partiavdelingene der en drøfter hva som er riktig og gæren stil i sånne saker. Vi må slå fast prinsippene, og så må vi gjennom diskusjoner etter hvert komme fram til hva som er den riktige gjennomføringa av disse prinsippene. Det burde kanskje utarbeides materiale for studier av disse sakene, særlig kanskje om direktivretten, fraksjonisme og enhet utad.

*

Rune Ottosen: Jeg mener at det fins svært mange argumenter for den demokratiske sentralismen ved å vise til hvordan andre partier og grupperinger med andre organi-

sasjonsformer fungerer, som f.eks. SV, feministene osv. Disse organisasjonene har ofte mange sjølbetalta sentre, og folk som veiver over hverandre på fullstendig udemokratisk og udefinert grunnlag. I organisasjoner vil det alltid være sentre. Om vi ikke har demokratisk sentralisme som definerer *politisk* på hva slags grunnlag sentret skal fungere, vil en få sentre uansett.

Jeg syns at prinsippprogramutkastet er for lite grundig og for upolitisk når det snakker om byråkratisk sentralisme, ultrademokrati osv. Jeg syns også at det går for lite inn på at den demokratiske sentralismen er et system som er i stadig utvikling gjennom kamp. Dessuten mener jeg det er feilaktig på ett punkt, nemlig det som står om kampen mellom to linjer.

Jeg mener at framstillinga i prinsippprogrammet er vulgarisert. En kan ikke si allment at det står en kamp mellom to linjer i et parti. Dette er et komplekst system der noen har rett i noen saker, og tar feil i andre. Det går ikke an å si at det er en kamp mellom to linjer, der den ene linja er riktig og den andre gal. Om vi ser på Kina, f.eks., så brukes den allmenne kampen mellom de to linjene først og fremst til å kjøre fram nye fraksjoner og nye linjer etter det jeg kan skjønne.

*

Pettersen: Jeg er enig i mye av det du sier der; jeg er jo også klar over at linjekamp ikke dreier seg om faste blokker som står mot hverandre i evighet. Poenget er jo at en anerkjenner at det fins linjekamper innafor partiet.

Jeg syns ikke det er noe stort problem at det fins spørsmål der det er vanskelig å legge opp til store partidiskusjoner om hva linja skal være. Spørsmålet om Albania og Jugoslavia er nevnt her. Men jeg syns det er et stort problem at partiet fra tid til annen foretar visse linjeskifter som er

Demokratisk sentralisme.

92 74

forholdsvis grunnleggende, som bl.a. går på nokså grunnleggende taktiske linjeendringer, men som i relativt liten grad springer ut av en generell diskusjon, men som ofte kommer fra toppen. Et eksempel er den nye boka til Tron Øgrim. Svært mange sier: «Dette har jeg ment lenge, hvordan kan det ha seg at det kan sies nå, fra toppen?»

Det er et alvorlig spørsmål hvordan diskusjonene på grunnplanet foregår, og hvordan metoden fra massene til massene brukes helt konkret.

Ta f.eks. oppsummeringa av høyreavviket i partiet. Hvorfor blei ikke høyreavviket avdekket før, hvorfor så ikke medlemsmassene i partiet høyreavviket tidligere, hvorfor fungerer ikke metoden fra massene til massene?

Et annet spørsmål jeg har lyst til å nevne er dette med kvinnene. Jeg har ikke undersøkt dette spørsmålet grundig, men jeg syns å kunne observere at det er færre ledende kvinner på ulike plasser i partiet nå enn tidligere. Jeg trur at familie, unger osv. har spilt en viss rolle her. Jeg trur mange kameraters holdning spiller en svært stor rolle. Jeg har hørt om tilfeller da kvinnelige kandidater til verv i partiet er blitt vraka til fordel for en mannlig kandidat fordi hun hadde unger og altså ikke tid til å ha vervet. Hadde en mann vært i tilsvarende situasjon, ville kameratene ha kjempa for at han skulle være villig til å ta på seg oppgaven. Det som har skjedd, er at mange kvinner i partiet har degenerert politisk. Dette er et spørsmål som opplagt har noe med demokratiet å gjøre, og her må det gjøres noe spesielt.

*

Jon Michelet: Når det gjelder boka til Øgrim så lurer jeg på hvorfor folk i partiet nå blir så jævlig sure. «Hvorfor blir mine tanker nå så frekt oppsummert av en annen?» Slik surmuling må vi slå til mot, drive litt ap med.

Dette med forsvar overfor nære venner syns jeg ærlig talt ikke er noe problem. Jeg syns det blir gjort for stort nummer av dette «hva kan jeg si til kona» og til folk som vi forutsetter kjenner oss og som veit at vi har en eller annen forbindelse med partiet.

Dessuten, hvordan oppfatter massene vår praksis med den demokratiske sentralismen og sikkerheten? Jeg trur at folk flest i dette landet ikke har noe imot den demokratiske sentralismen når de får se den i praksis. Folk i streik ønsker ikke å bli leda av en hønsegård, men av en streikekomite som kan fatte beslutninger i akutte kampsituasjoner. Jeg trur vi er for skuggete når det gjelder å propagandere for den demokratiske sentralismen.

*

Iversen: Jeg mener at problemet med at folk ikke kommer med opposisjon må løses grunnleggende som et skoleingsproblem. Hver enkelt må skolerer til å bli hardere, tøffere og mer sjølstendig. Jeg trur det fins flere skinnløsninger som går ut på å dulle med partimedlemmene og behandle dem som sveklinger og som uvitende. Da risikerer du at det er nettopp det de blir. Jeg mener at ideen om at sentralkomiteen ikke skal kjøre hardt ut for da tør ikke medlemmene gå imot dem, er gæren. Sentralkomiteen skal kjøre hardt ut, og medlemmene skal kjøre hardt ut det de mener er riktig.

Ideen om at folk skal føres med all slags informasjon mener jeg også er feil. Poenget må være at folk lærer seg mer prinsipiell teori sånn at de greier å orientere seg mer sjølstendig sjøl, og bli allment mindre godtruende.

Jeg mener også at vi må knekke den ideen at folk skal ha linjer på alle spørsmål fra partiet.

Jeg er enig i mye av det som er sagt her om mangel på demokrati. Jeg er enig i at vi bør stille motsigelser skarpe-

re, at vi må binde oss til færre linjer. Jeg trur det er gunstig at partimedlemmer veit at partiledelsen er uenige om en del saker.

Når det gjelder mer åpenhet i diskusjoner, var dette noe som i praksis begynte rundt årsskiftet. Partiledelsen begynte da å legge ut motsigelser eksternt før de var lagt ut internt. Dette kom som en dyd av nødvendighet, for på den tida hadde tilliten til partivedtak begynt å bryte sammen. Folk fulgte dem ikke, og en måtte raskt få en mer frimodig stil. Hele tida siden er det kommet inn kritikk av at det ikke er diskutert demokratisk at vi nå skal ha mer demokrati og åpenhet. — Men saka er at om partiledelsen ikke hadde satt i gang dette raskt, hadde vi kanskje sittet på en rykende ruinhaug nå.

*

Pettersen: Jeg mener at det nå er tendenser til mer åpenhet — kanskje stimulert av innlegg i Røde Fane, boka til Tron osv. Ellers mener jeg at hovedproblemet nå ikke er at folks meninger blir undertrykt, men at de ikke har meninger. Derfor er jeg enig i at det er viktig å skolere medlemmene. Jeg mener at denne skoleringa må bli særegent innretta på en del grupperinger som har vært spesielt skadelidende, slik jeg var inne på tidligere når det gjaldt f.eks. kvinnene.

*

Jon Michelet: For meg ser det nå ut til at det er god grobunn for diskusjoner i partiet, det ser vi også på de friske diskusjonene som nå foregår i Klassekampen. Men jeg mener at disse diskusjonene i for stor grad er konsentrert om partiet, mens vi ligger altfor lavt i diskusjoner med f.eks. SV. Vi har f.eks. ikke kasta oss inn i diskusjonen om «Sosialismen på norsk» i Ny Tid. Vi kan også se at når vi begynner å pirke ved SV, kommer det mange sure reaksjoner fra partikamerater, reaksjoner av typen «SV gjorde ikke noe dårlig valg, la oss ikke kjøre så mye mot SV osv.».

*

Frank Madsen: Om jeg skal dømme ut fra min egen avdeling, mener jeg det er veldig viktig at partiledelsen tar diskusjonen om den demokratiske sentralismen veldig alvorlig. For svært mange har ikke vært med på denne diskusjonen før, og mange stiller de samme spørsmålene som jeg.

*

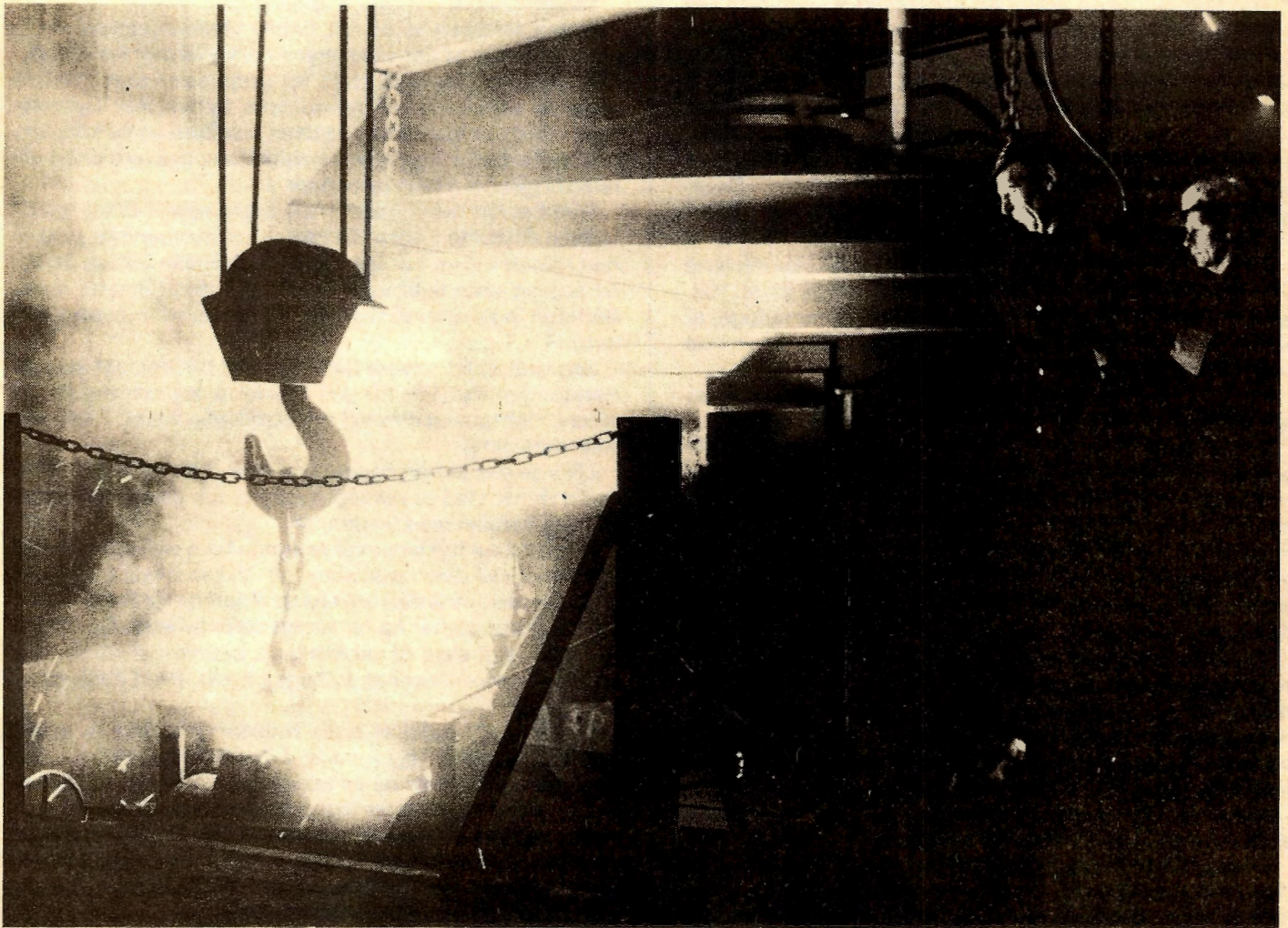
Rune Ottosen: Jeg syns at Pettersens bekymring over at det ikke kommer politiske initiativer fra grunnplanet er litt passé, for nå bobler og syder det jo av meninger og innlegg i f.eks. Klassekampen. En kan jo alltid si at det er sentralkomiteen eller partiledelsen som tar initiativet til alle endringer, og at det er ille. Men på den andre sida kan jo dette også være uttrykk for at vi har en bra partiledelse; nemlig at den griper det som er i tida, oppsummerer det og kaster det ut igjen.

*

Iversen: Jeg syns denne diskusjonen har vært bra, men jeg mener også at det er kommet fram for lite positivt om den demokratiske sentralismen, om at den er massenes organisasjonsform. Den er ikke bare et nødvendig onde, men den eneste måten massene kan manifestere sin vilje på. Når det gjelder det som skjedde med partiet i Albania, så mener jeg ikke at problemet var at partiledelsen var sterk og kjempa for sitt syn. Problemet var at de ikke så opposisjon som noe positivt, og skaut opposisjonen. Videre var det et problem at de sa at de alltid hadde rett.

DEL IV

VERDILOVEN UNDER SOSIALISMEN Innledning av Lars Sundsten

Om å kløyve hårstrå

Sosialismens politiske økonomi er et stort, omfattende og vanskelig område å studere. Vi har tidligere sagt at Sovjet er et kapitalistisk land fordi det er arbeidsløshet der. Vi har «avslørt» sovjetlederne ved å vise at de har tillatt vestlige kapitalistiske selskaper å investere i landet osv.

I dag kan vi iaktta mange ting i Kina som minner om det som skjedde i Sovjet i 60-åra. De kinesiske lederne erkjenner at det er arbeidsløshet. Vestlig kapital får slippe inn. Det blir lagt stor vekt på at bedriftene skal gå med overskudd osv.

Betyr dette at Kina har blitt eller er i ferd med å bli kapitalistisk? Betyr dette at Sovjet *ikke* har utvikla seg til et kapitalistisk land? Eller betyr det at vi tidligere har hatt en overflattisk og til dels forenkla måte å analysere den sosialistiske økonomien på?

Jeg mener det siste. For å forklare det, må jeg gå inn på flere forholdsvis abstrakte og teoretiske problemstillinger. Jeg må «kløyve en del hårstrå». Den som vil ha mange faktiske opplysninger om den økonomiske situasjonen i f.eks. Sovjet og Kina, vil ikke finne dem her. Likevel mener jeg at det er på høy tid at vi «kløyver noen hårstrå» nå. Jeg tror at en diskusjon om viktige prinsipper innafor den sosialistiske politiske økonomien er av avgjørende betydning for at vi skal forstå hva som skjer i Kina, og for at vi skal forstå hva som skjedde i Sovjet for ei tid tilbake.

Hva er verdiloven?

Da Marx analyserte kapitalismen la han vekt på varen og varebyttet. Ved disse studiene avdekket han verdiloven. I Kapitalen sier han:

«En ting kan være nyttig og et produkt av menneskelig arbeid uten ved det å være en vare. Den som tilfredsstiller sitt eget behov med produktet sitt, skaper sikkert og visst bruksverdi, men ingen vare. For å produsere varer, er det ikke nok å produsere bruksverdi, man må produsere bruksverdi for andre, samfunnsmessig bruksverdi...». Videre: «For å bli vare må produktet overføres til den som skal bruke det gjennom bytte». (Karl Marx, *Kapitalet*, Cavefors/Clarke, første bok, s. 36).

Jeg forstår Marx sånn:

Alle de ting som produseres er ikke varer. De tingene som er helt unyttige og som ingen vil ha, er ikke varer. Heller ikke alle de ting som blir produsert og som er nyttige, er varer. De tinga som produsenten sjøl konsumerer er ikke varer, bare produkter.

De tinga som uten vederlag blir tatt vekk fra produsenten, er heller ikke varer.

Det er bare de produktene som gjennom et bytte blir overført til den eller de som skal bruke dem, som er varer.

Hva har verdiloven med dette å gjøre? Verdiloven sier oss hvorfor en bestemt mengde av en vare blir bytta mot en bestemt mengde av en annen vare. Den sier at som regel, i gjennomsnitt over tid, vil varer som inneholder like store mengder samfunnsmessig nødvendig arbeid bli bytta mot hverandre.

Verdiloven er viktig å forstå for å forstå utviklinga under kapitalismen. Det skjønner vi når vi veit at nesten alle produkter blir varer under kapitalismen. Vi sjøl bytter varer mange ganger om dagen (kjøp/salg). Hele kapitalismen består på mange måter av milliarder av varer som blir bytta hver time.

Men hvorfor er verdiloven viktig å forstå når det gjelder å vurdere utviklinga i et sosialistisk land?

Dersom det virkelig skjer et bytte, er produktene varer. Og da virker verdiloven i en eller annen forstand enten vi vil det eller ikke. Dersom vi overser verdiloven, later som den

ikke eksisterer og lager en plan som helt bryter med den, vil verdiloven tvinge seg gjennom i en sånn økonomi ved bl.a. å skape krise og kaos i økonomien.

Er det varebytte bare mellom ulike former for eiendom?

Jeg skal nå polemisere mot deler av det synet som både jeg og andre har forfektet rundt disse spørsmåla tidligere. For å få et konkret utgangspunkt som gjør det enklere å henge med, har jeg valgt meg ut en artikkel fra Materialisten nr. 3—75. Artikkelen er skrevet av Sigurd Allern (SA) og er en polemikk mot Hans Ebbing fra SV. Når jeg i det følgende vil si meg uenig med SA ved flere anledninger, fører dette ikke til at Ebbing får rett. Hele Ebbings økonomiske og politiske argumentasjon går ut på at Sovjet er et ikke-kapitalistisk samfunn leda av et byråkrati som han hardnakka nekter å kalle et nytt borgerskap. I virkeligheten er det ikke vanskelig å se at Ebbing på alle vis forsøker å reinvasker Sovjet-lederne fra den kritikken som den marxist-leninistiske bevegelsen har retta mot dem. Nok om det. Jeg ser det som oppgava mi å kritisere enkelte av standpunktene til SA, for at kritikken vår av revisjonismen skal bli bedre og mere slagkraftig i tida framover.

Grunnen til at jeg har valgt ut SA er ikke at han har vært spesielt ledende i å føre fram sin linje om disse spørsmåla innafor den kommunistiske bevegelsen. Men som talsmann for AKP(m-l) har han satt ned på trykk det som de fleste av oss i alle år har akseptert som sannheter om synet på økonomien under sosialismen. Kritikken av SA er derfor en kritikk av det synet den marxist-leninistiske bevegelsen har hatt på disse spørsmåla.

I Materialisten sier Allern følgende:

«Hovedårsaken til at det finnes vareproduksjon under sosialismen er at det eksisterer to ulike former for sosialistisk eiendom, statseiendom og gruppeeendom. Mellom disse to sektorene må produktene byttes mot betaling, dvs. i form av varebytte. Statens distribusjon av konsumgoder til arbeidere og andre ansatte har også formen av varebytte gjennom bruk av penger.»

Dette synet deler Allern med Stalin som trekker inn de samme forholda i boka *Sosialismens økonomiske problemer i Sovjet*. (Her bør jeg bemerke at Stalin faktisk garderer seg og viser til at verdiloven også virker innafor statssektoren pga. utenrikshandel og konsumvareproduksjon m.m.).

Jeg skal se litt nøyere på dette. Her blir det lagt vekt på eiendomsspørsmålet når det gjelder å avgjøre om det er vareproduksjon og dermed om verdiloven virker. Dette kan ikke være riktig.

I Norge eier staten mange bedrifter. Likevel vil jeg påstå at det finner sted et *virkelig varebytte* når disse statlige bedriftene handler med hverandre.

Dette kan vi forklare med at staten bare eier *formelt*. Det er den enkelte direktøren som eier. Vi kan forklare det med at staten eier, men den enkelte direktøren står ansvarlig for inntekter og utgifter og har svært store friheter. Derfor blir det i virkeligheten to uavhengige bedrifter som handler med hverandre trass i at de begge hører med i statssektoren.

Det er godt mulig at disse forklaringene ikke er gode. Det er helt sikkert også mulig å forklare varebyttet i den norske statssektoren på en annen måte. Mitt poeng er følgende: For det første er jeg overbevist om at det skjer et varebytte her. For det andre viser dette eksemplet at det ved enkelte anledninger ikke er nok å studere det formelle eiet dersom du skal avgjøre om det skjer en virkelig handel som fører til at verdiloven blir virksom.

Når vi kommer til en konkret analyse av virkeligheten i Sovjet, så viser artikkelen i Materialisten at SA er enig i dette. Her viser han bl.a. til at den enkelte bedriftsleder i Sovjet har fått større makt, er mer skilt fra den sentrale ledelsen og sier:

«Kjerna i dette er at det nye byråkratborgerskapet i bedriftsledelsene kan behandle den formelle statseiendommen som *sin* eiendom, at statsbedriftene må konkurrere innbyrdes om omsetning og markeder. Den enkelte statsbedrift er også økonomisk ansvarlig ved kontraktbrudd overfor andre statsbedrifter.»

Når han vurderer et *sosialistisk* land, så ser Allern utelukkende på det formelle eiet og sier at dersom produktene skifter *eier*, er de varer og verdiloven virker.

Når han vurderer Sovjet, trekker han inn et annet moment. Nå nøyer han seg ikke med å se på det formelle eiet. Han ser også etter om den enkelte bedriftsledelsen har makt over den bedriften den leder osv.

Jeg mener at vi må bruke den samme målestokken for å avgjøre om verdiloven virker i Sovjet eller i Kina, fordi dette dreier seg om virkelige ting i økonomien.

Dersom det er varebytte mellom to bedrifter i Sovjet fordi lederne for bedriftene har stor makt over produksjonen, så kommer vi ikke utenom å vurdere om det samme er tilfelle i Kina. Jeg skal se på dette litt seinere. Først skal jeg si litt om konsumvarer og arbeidskraft under sosialismen.

Konsumvarer og arbeidskraft

Alle kommunister som har skrevet om dette spørsmålet, har slått fast at de konsumvarene som arbeiderne kjøper i de sosialistiske butikkene er varer. Dette gjelder for Stalin i *Sosialismens økonomiske problemer*, for Sigurd Allern i Materialisten og også for Mao Zedong i hans kommentarer til den russiske læreboka i politisk økonomi.

Dersom en arbeider kjøper sko, så får han skoene og staten tar pengene. Det er et virkelig varebytte som blir regulert ved verdiloven. Arbeideren betaler det skoene er verdt. Samtidig har det alltid vært tradisjon å si at *arbeidskrafta* ikke er noen vare under sosialismen.

I Materialisten trekker Allern dette fram som et av de mest vesentlige skillene på sosialisme og kapitalisme: Er arbeidskrafta en vare, har vi kapitalisme. Er den ikke en vare, har vi sosialisme.

Hvorfor blir det argumentert for dette? Allern sier: «På tross av at det er innført sosialistiske produksjonsforhold, vil det i Kina som i ethvert sosialistisk land — måtte eksistere et formelt lønnsystem, lønnsulikheter og et konsumvaremarked. Dette gjør minst av alt arbeidskrafta til vare...»

Tankegangen er sånn: Det er arbeiderklassen som eier alt som blir produsert. Når du arbeider og får lønn, selger du ikke arbeidskrafta di. Arbeidskrafta di er ikke vare, for du kan ikke selge til deg sjøl. Du får bare en form for godtgjørelse for det du har gjort uten at dette må betraktes som en lønn lik lønna under kapitalismen.

Stalin sier: «Nå under vårt samfunnssystem lyder det temmelig meningsløst når en snakker om arbeidskraften som en «vare» og om å «leie» arbeidere som om arbeiderklassen som er eier av produksjonsmidlene leier seg ut til seg selv og selger sin arbeidskraft til seg selv.»

At denne tankegangen halter, ser vi straks ved å sammenlikne med påstanden jeg allerede har vært inne på.

Dersom en arbeider kjøper sko, så er det en reell handel, og skoene er en vare, det er alle enige om. Hvorfor det? Skoene er en del av merproduktet som hele arbeiderklassen *eier*. Hvordan kan det være mulig at arbeiderklassen kjøper produkter av seg sjøl?

Etter min mening er svaret sånn. Det er ikke hver enkelt arbeider som eier alle sko, men arbeiderklassen som helhet som eier skoene. Det en motsigelse mellom arbeiderklassen som helhet og hver enkelt arbeider.

Dersom vi går tilbake på Marx definisjon av vare så husker vi at han sier: «For å bli vare må produktet overføres til den som skal bruke det gjennom byttet». Marx snakker ikke om at det må skifte formell eier. (Legg merke til at han heller ikke sier noe om et marked).

Den enkelte arbeider kjøper skoene av kollektivet av arbeidere. Skoene blir overført gjennom et bytte til arbeideren som skal bruke dem.

På samme måten blir arbeidskrafta overført fra den enkelte arbeideren til *kollektivet* av arbeidere og forbrukt. Og arbeideren mottar en lønn for den varen han selger. Det er mange ting som tyder på at arbeidskrafta i Kina er en vare. Det er et 8-gradert lønnsystem. Her kan du gå opp i gradene og i lønn dersom du bl.a. avlegger fagprøver som bevis på dyktighet.

I Kina i dag får folk med høyere utdanning større lønn. Teknikere og ingeniører, som det er stor etterspørsel etter, blir lønna høyt over verdien. Alt dette lar seg forklare ved verdiloven, og lar seg etter mitt syn ikke forklare på noe logisk vis ved bare å se bort fra arbeidskraftas varekarakter under sosialismen...

Etter mitt syn har altså arbeidskrafta varekarakter. Samtidig virker ikke verdiloven på samme måten i et kapitalistisk land som i et sosialistisk land. Under sosialismen har arbeiderklassen makta. Arbeidsløshet vil derfor bevisst og systematisk måtte bli bekjempa.

Videre er arbeiderklassen sikra mot å bli rasjonalisert bort, førtidspensjonerte, tvinga til å ødelegge seg i helsefarlig arbeid osv. Det er med andre ord svært mange ting som hindrer verdiloven i å virke sånn som den virker i kapitalistiske land.

Varebytte innafor statssektoren

Både Allern og Stalin sier i de artiklene som jeg har sitert fra tidligere, at prisene innafor statssektoren bare har en kontrollerende funksjon. De er ikke virkelige priser som gjenspeiler verdiene. Begge er enige om at det ikke skjer et varebytte innafor statssektoren. I den grad en må ta hensyn til verdiloven, er det for ikke å prise seg ut av verdensmarkedet eller konsummarkedet osv.

La oss se litt på dette. La oss tenke oss at statsbanken fører rekneskapene for alle statsbedriftene. Vi tenker oss videre to bedrifter A og B, hvor A leverer visse produkter til B og B til A. I den sentrale statsbanken blir da A godskrevet med en inntekt av denne transaksjonen som er prisen på produktet multiplisert med antallet. Videre blir utgiften til A lik prisen på produktet det får fra B multiplisert med stykk-prisen. Det samme skjer på kontoene til bedrift B.

Allern og Stalin sier altså at prisen bare er et hjelpemiddel i rekneskapene. Hvordan kan rekneskapene brukes til kontroll?

F.eks. ved at ledelsen for industrien i landet kontrollerer om bedriftene går med overskudd. Den bedriften som går med overskudd, får ros og kanskje en bonus til fordeling. Den bedriften som går dårlig, får kritikk. Det kan også hende at de blir straffa økonomisk eller på annet vis.

Samtidig er det helt klart at dersom rekneskapene skal fungere på en sånn måte, er det en betingelse at prisene er «riktige». Det sier seg sjøl at om prisene er satt helt vilkårlig, dersom prisen på As produkter kunstig er ekstremt høy, mens prisen for Bs produkter kunstig er svært lav, så vil det bli rot og forvirring. For i et sånt tilfelle vil bedrift A gå med overskudd sjøl om den er svært dårlig leda, sløser med arbeidskraft og ressurser osv. Og bedrift B vil kunne gå med underskudd sjøl om den er godt leda og arbeiderne yter svært mye. For å bruke rekneskaper som kontroll på en sånn måte, må prisene være «riktige». Åssen skal en sette prisene riktig uten å ha et marked som gjør jobben gjennom tilbud og etterspørsel?

Erfaringene fra både Sovjet, Kina og Albania viser følgende: For det første studerer økonomene og statsledelsen forholdet mellom de forskjellige prisene i kapitalistiske land. For det andre forsøker de seg fram med et sett priser som de justerer etter hvert. Hva er målet? Målet er å komme fram til priser som best mulig avspeiler den samfunnsmessige nødvendige arbeidstida som er lagt ned i produktene. Den totale arbeidsmengden i samfunnet er liten i forhold til oppgavene. Det er viktig at ressursene brukes rasjonelt. Derfor ønsker en å komme fram til verdien sjøl om det ikke er et fritt marked.

Hvor står vi da? Vi har en bedrift A og en bedrift B. Staten *bestemmer* at A skal overlate sine produkter til B og B til A. Varene blir berekna etter en pris som en forsøker å få til å stemme med verdiloven.

Er dette et varebytte? Både ja og nei. Det er *ikke* et vare-

bytte i vanlig forstand, for begge bedriftene er statseide, og bedriftene blir *tvunget til å bytte på en helt spesiell måte*. Samtidig forsøker man å bytte lik verdi mot lik verdi. Og det viser seg at de gangene en bommer mye med å fastsette «riktig» pris på produktene, så får dette stor negativ betydning på økonomien.

Jeg mener at det forkludrer mer enn det forklarer, når vi i en sånn situasjon hardnakka benekter at det er et varebytte, med fasthet nekter for at verdiloven virker, til stadighet snakker om at priser ikke er «virkelige priser» osv.

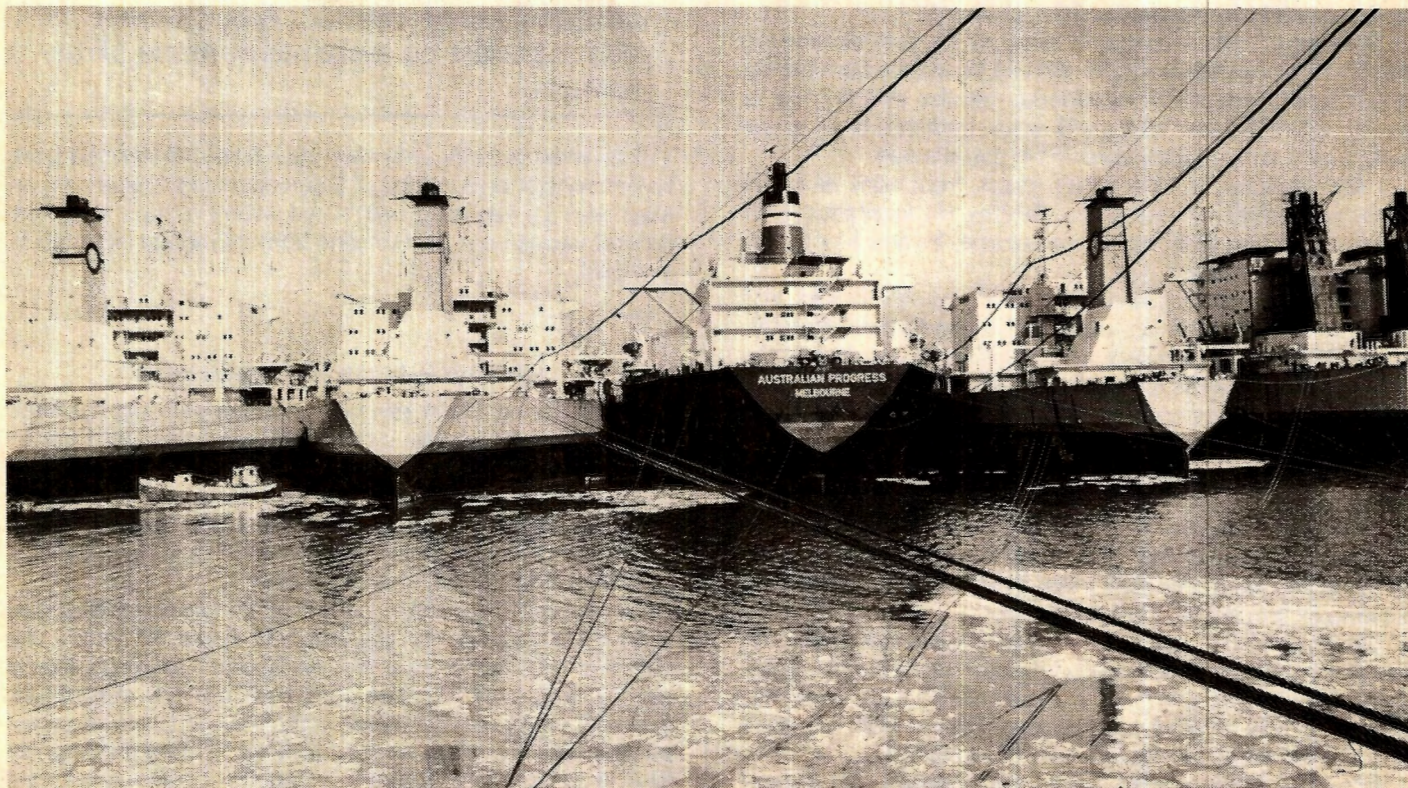
La oss heller si at det er varebytte og at verdiloven virker på et visst nivå. Dette trenger jo sjølsagt ikke bety at vi sier at det er et *fritt marked*. Det betyr heller ikke at vi sier at det er nødvendig eller ønskelig med et sånt fritt marked innafor statssektoren i et sosialistisk land. For markedet er ikke fritt og vil heller aldri bli det under sosialismen. Det er planen som bestemmer, men samtidig må vi ta hensyn til verdiloven.

Hva skiller kapitalisme og sosialisme?

Jeg mener med andre ord at omtrent alle de produktene som er varer under kapitalismen, også vil være det under sosialismen sånn som vi kjenner den i dag.

Verdiloven vil virke på nær sagt alle sektorer i samfunnet. (Her har jeg ikke drøfta de områdene under kapitalismen og sosialismen hvor en planmessig må tvinge verdiloven til å holde seg borte: skolevesen, helse, kultur osv.).

På visse sektorer i samfunnet under sosialismen vil ver-

Skip i opplag (foto: Klassekampen)

diloven ha stor innflytelse, på andre områder er virksomheten dens sterkt begrensa av den sosialistiske staten og den økonomiske planen.

Dersom dette er rett, har vi nå mista et av de beste midlene vi har på å skille sosialisme fra kapitalisme? Ifølge Sigurd Allern har vi det. I Materialisten sier han:

«I diskusjonen om Sovjetkapitalismen er enkelte spørsmål viktigere enn andre å besvare. For en vitenskapelig analyse må hovedkravet være at vi kan demonstrere hvordan kapitalismens *grunnleggende* trekk er restaurert. Karl Marx har oppsummert to hovedkjennetegn ved den kapitalistiske produksjonsmåten:

'For det første: Den produserer sine produkter som varer. Dette skiller den ikke fra andre produksjonsmåter; men vel det faktum at eksistensen som vare er den dominerende og bestemmende karakteren hos dets produkt. Dette innebærer først og fremst at arbeideren selv opptre som selger av en vare og dermed som fri lønnsarbeider, arbeidet altså i det hele tatt som lønnsarbeid.'

'Det andre som spesielt kjennetegner den kapitalistiske produksjonsmåten er produksjonen av merverdi som produksjonens direkte hensikt og bestemmende motiv.' (*Kapitalet*, tredje bok, s. 780).»

Et av de viktigste poengene til Sigurd Allern er at dersom vi kan påvise at arbeidskrafta er en vare i Sovjet, så er Sovjet kapitalistisk. Uten at det er avgjørende, er det interessant å se om det er riktig å bruke Marx til inntekt for et sånt syn.

I det kapitlet som det er sitert fra ovenfor, snakker Marx om fordelingsforhold og produksjonsforhold. Han sammenlikner bl.a. fordelings- og produksjonsforholda under kapitalismen med det han kaller de *tidligere nevnte fordelingsforhold*. Og dette er ikke sosialismen, men føydalismen, slavesamfunnet, primitiv kommunisme osv. Han drøfter ikke forholdet og skillene mellom kapitalisme og sosialisme med et ord. Ikke noe sted her snakker han om at arbeidskrafta ikke kan være vare under sosialismen. Dette er ikke merkelig, for Marx hadde det som vane å snakke om ting han kunne studere, og var svært tilbakeholden med å spå om hva sosialismen innebar.

Har da Marx drøfta dette andre steder? Ja, i *Kritikk av Gotha-programmet* kommer han inn på visse sider av dette spørsmålet. Her sier han:

«Den enkelte produsentens individuelle arbeidstid er den delen av den samfunnsmessige arbeidsdagen som han leverer, hans andel i den. Av samfunnet får han ei kvittering på at han har ytt så og så mye arbeid (etter at den delen av arbeidet hans som går til fellesfonda er trukket fra), og med denne kvitteringa trekker han ut av det samfunnsmessige forrådet av forbruksmidler så mye som like mye arbeid koster. Det samme kvantum arbeid som han har gitt samfunnet i ei form, får han tilbake i ei anna.

Her rår åpenbart det samme prinsippet som det som regulerer varebyttet, når dette er bytte av like verdier. Innhold og form er forandra ettersom ingen kan gi noe annet enn arbeidet sitt under de endra forholda, og ettersom på den andre sida ikke noe annet enn individuelle forbruksmidler kan gå over i den enkeltes eiendom. Men når det gjelder fordelinga av disse midla blant de enkelte produsentene, rår samme prinsipp som ved bytte av vareekvivalenter — like mye arbeid i ei form blir bytta mot like mye arbeid i ei anna form.

Den *like retten* her er derfor stadig — i prinsipp — *den borgerlige retten*, sjøl om prinsipp og praksis ikke lenger strir mot hverandre, mens byttet av ekvivalenter ved varebyttet bare forekommer i *gjennomsnitt* og ikke i det enkelte tilfellet.

Til tross for dette framskrittet er denne *like retten* for-

tsatt belasta med ei borgerlige begrensning. Produsentenes rett er *proporsjonal* med arbeidsytelsene deres. Likheten består i at en måler med *samme målestokk*, nemlig arbeidet.» (Marx, *Kritikken av Gotha-programmet*, Oktober, s. 18)

Etter mitt syn kan dette sitatet tolkes på forskjellig vis. På den ene sida snakker Marx om at i spørsmålet om hvor mye den enkelte arbeider gir og får fra samfunnet, så «rår åpenbart det samme prinsippet som det som regulerer varebyttet, når det gjelder bytte av like verdier». På den andre sida snakker han om at «innhold og form er forandra ettersom ingen kan gi noe annet enn arbeidet sitt under de endra forholda ...»

La oss gjerne diskutere hva Marx mente. Likevel mener jeg det er svært vanskelig å bruke sånne uttalelser av Marx som *bevis* på at arbeidskrafta ikke kan ha varekarakter under sosialismen. Jeg mener det blir svært tynt når vi fastslår at Sovjet er kapitalistisk på sånt grunnlag.

Hvordan skal vi da avgjøre om arbeidskrafta er vare under sosialismen? Først og fremst ved å undersøke den sosialistiske økonomiske virkeligheten.

Det er svært vanskelig å benekte dette når de kinesiske lederne i dag sier at det er over 7,5 millioner arbeidsløse i Kina. (Ifølge Arbejderavisen 3/10-79).

Så vil enkelte spørre:

Dersom det er arbeidsløshet i Kina, Jugoslavia og Sovjet og dersom arbeidskrafta er varer i alle disse landa; hvordan skal vi da avgjøre ved studier i økonomien om det er kapitalisme eller sosialisme i disse landa?

Et viktig tekn på om det er sosialisme, vil være om den sosialistiske staten aktivt arbeider for å skaffe et meningsfylt arbeid til alle. (Dersom arbeidskontorer kan bidra til dette, synes jeg dette er ok.)

Et viktig tekn på om landet er kapitalistisk er om statsledelsen ikke bare erkjenner at det er arbeidsløshet, men faktisk arbeider for *at det skal være det*.

Dersom staten ønsker at det skal være arbeidsløshet for å tvinge arbeiderne til å jobbe hardere og for å kunne holde reallønna nede, virker arbeidsløsheten akkurat som den industrielle reservearmé under kapitalismen. Når forholda i Jugoslavia er sånn, er dette et godt tekn på at landet er kapitalistisk.

Dersom stats- og partiledelsen i Kina får et liknende syn på arbeidsløshet som ledelsen i Jugoslavia, og arbeidsløsheten blir brukt for å øke produktiviteten og holde lønna nede, så er dette svært alvorlig.

Er det stor arbeidsløshet i Sovjet? Vi har sagt ja til det uten altfor grundige undersøkelser. Svenske kamerater har hevda det motsatte, at det er mangel på arbeidere på grunn av den lave produktiviteten og den voldsomme ekspansjonen i krigs- og rustningsindustrien. Hva som er rett må studeres nøyere. Like fullt vil jeg påstå at det ikke er bevis på at Sovjet er sosialistisk og Kina er kapitalistisk dersom det viser seg at det ikke er arbeidsløshet i Sovjet, mens kineserne erkjenner at det er over 7,5 millioner unge arbeidsløse der.

Kapitalistisk eller sosialistisk statssektor

Hva med forholda innafor statssektoren? Er det rett å si at dersom produktene innafor statssektoren har varekarakter, så er det ikke lenger en sosialistisk, men en kapitalistisk statssektor?

Jeg viste tidligere til at Sigurd Allern var nødt til å vurde-

re maktforholda innafor de forskjellige bedriftene i et sosialistisk/ eller byråkratkapitalistisk land for å finne ut om det er varebytte eller ikke.

Jeg mener også at det er viktig å studere sånne forhold. Det er viktig å vurdere om det er arbeiderklassen eller byråkrater helt skilt fra arbeiderklassen og heva over dem, som har makta. Dersom det siste er tilfelle, betyr det enten at borgerskapet har overtatt makta, eller er i ferd med å legge grunnlaget for å gjøre det. Dette er sjølsagt svært viktig, for dersom byråkratkapitalister overtar makta i parti- og statsledelsen og i bedriftene, så vil det ikke lenger være arbeiderklassen som kollektiv som eier overskuddet i produksjonen. Nå vil det være byråkratkapitalistene som eier overskuddet. Arbeiderklassen vil ikke lenger produsere et overskudd som de sjøl gjennom sitt parti og valgte organer disponerer over. De vil produsere for *en annen klasses* berikelse. De vil bli utbytta sjøl om formene produksjonen skjer under ikke vil bli forandra før lenge etterpå.

Men jeg syns likevel at det er svært vanskelig å definere et skille mellom kapitalisme og sosialisme ut ifra om den enkelte bedriften har mer eller mindre desentralisert myndighet. Vi blir fanga inn i svært mange vanskelige problemer som det ikke er lett å gi noe klart svar på.

De kinesiske lederne ivrer i dag for en desentralisering av myndighet til den enkelte bedriftsledelsen. Årsaken til dette er at de mener at den sentraliserte planen sånn som den fungerte tidligere, hemma produksjonen.

Betyr dette at produktene i Kina i dag får stadig *mer varekrakter*? Hvor langt kan en desentralisering av makt gå før produktutbytte er et varebytte? Er produktene varer dersom det blir utbygd kontrakter mellom bedriftene? Er den kinesiske statssektoren blitt kapitalistisk dersom desentraliseringa går to skritt videre osv. osv.

Nå hører jeg følgende spørsmål: Åssen skal vi klare å finne forskjellene mellom en kapitalistisk og en sosialistisk statssektor dersom vi sier at produktene har varekarakter både innafor sosialismen og kapitalismen?

Det finner vi ut ved å studere forholda innafor statssektoren.

Dersom statsmyndighetene slipper verdiloven *fritt* eller *nærmest fritt* sånn at bedrifter utkonkurrerer hverandre, dersom bare de delene av industrien som er mest profitable klarer seg, dersom politikken fører til konkurser, utarming av landsbygda, til at viktige strategiske sektorer blir underprioritert osv., så er dette tydelige tegn på at kapitalismen er innført eller i ferd med å bli innført.

Konklusjon

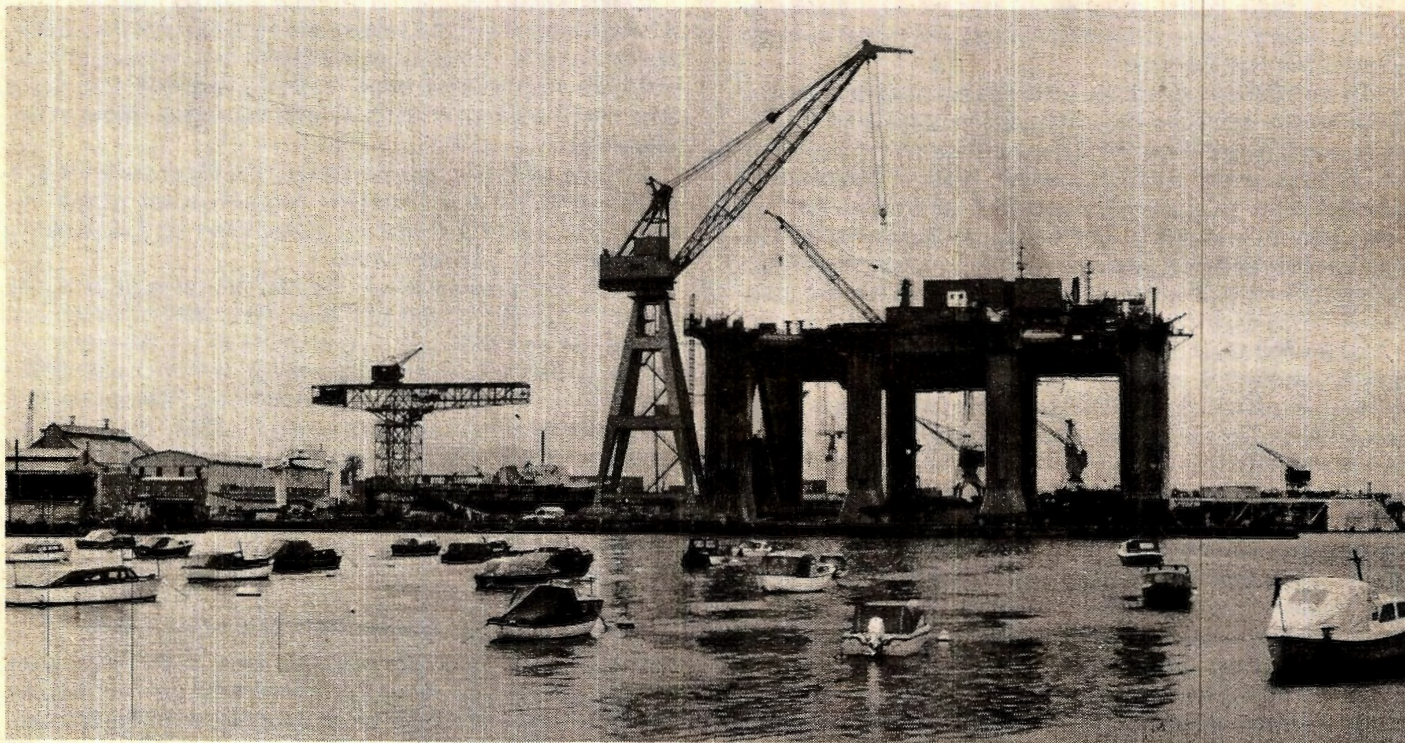
Ved å erkjenne at verdiloven virker i stor eller mindre målestokk nær sagt overalt, blir det etter mitt syn enklere å forklare den økonomiske utviklinga i sosialistiske land.

I stedet for på forhånd å erklære at verdiloven ikke virker, kan vi studere de økonomiske forholda og finne ut hvordan og i hvilken utstrekning den virker. Vi kan analysere om verdiloven sånn som den virker skader eller fremmer bygginga av sosialismen.

Jeg trur ikke at vi gjennom dette taper et viktig analyse-redskap i kampen mot revisjonismen. Tvert om mener jeg at vi må slutte med å definere sosialisme eller kapitalisme på bakgrunn av de tolkningene vi tidligere har gjort av klassikerne.

Vi må slutte med lettvinde fasitsvar i diskusjoner med revisjonister, hvor vi trur at vi har vunnet debatten når vi kan påvise arbeidsløshet i enkelte deler av Sovjet osv.

Dette er vi tjent med fordi det vil tvinge oss til å lære mer om forholda i den sosialistiske økonomien, om forholdet mellom marked og plan osv. Dette er vi også tjent med i polemikken mot revisjonistene fordi det tvinger oss til å analysere de revisjonistiske samfunna for å finne ut hvordan økonomien her konkret er organisert.

(foto: Klassekampen)

NOEN TANKER OM ØKONOMIEN UNDER SOSIALISMEN

Innledning av Bjørn Fjeld

Jeg skal si litt om det samme som den forrige innlederen. Samtidig vil jeg ta opp ting som ikke blei berørt i det første innlegget.

Jeg vil ikke ta for meg en omfattende analyse av historia til de landa som har vært sosialistiske. Jeg vil heller ikke våge meg inn på en allsidig vurdering av utviklinga av sosialismen i dag. Jeg vil holde meg til noen erfaringer vi kan trekke og som er viktige for oss når vi nå skal diskutere prinsipp-programmet og revideringa av det.

I prinsipp-programmet er det særlig punkt 22b som tar for seg den sosialistiske økonomien.

Stalin om verdiloven

Den første innlederen siterte flere steder fra boka til Stalin om problemer ved den sosialistiske økonomien. Dette er ei viktig bok. Stalin sier at når det gjelder økonomiske lover, så er det ikke sånn at en kan avskaffe dem eller få dem til å virke etter hvordan vi sjøl finner det for godt. Økonomiske lover er objektive lovmessigheter som virker uavhengig av menneskenes vilae. Menneskene kan avdekke disse lovmessighetene og utforme en politikk i forhold til dem som tar hensyn til dem.

Han sier: «Den økonomiske utviklingas lover er her lik-som i naturvitenskapen objektive lover som gjenspeiler den økonomiske utviklingas prosesser og som foregår uavhengig av menneskenes vilje.»

Så må en reise spørsmålet om hvilke lover det er som gjelder? Er det helt andre lover som virker i den sosialistiske økonomien enn i den kapitalistiske? Til dette svarer Stalin at det er forskjellige lover som virker, samtidig er det også lover som virker *både* under kapitalismen og sosialismen.

Når det gjelder lover som virker både under sosialismen og kapitalismen og som er viktige å studere, så drøfter Stalin verdiloven. Det pågikk en viktig polemikk om dette på denne tida. En viktig sak i denne polemikken var spørsmålet om verdiloven var opphevd eller ikke, om produksjonen hadde varekarakter under sosialismen eller ikke.

Den viktigste politiske konsekvensen hos dem som mente at verdiloven ikke gjaldt lenger, var at de utvikla den trua at det var mulig å innføre kommunismen svært mye raske- re enn det som de objektive lovmessighetene i økonomien tillot.

På det grunnlaget kritiserte de Sovjet for ikke å være kommunistisk nok, for ikke å gjennomføre de endringene som var i Marx og Engels' ånd osv. Dette var etter mitt syn en ultra-venstre-kritikk, som Stalin gikk imot.

Maos kritikk av Stalin

Vi bør merke oss at Mao ikke polemiserer mot Stalin på dette punktet. Mao er enig i at verdiloven gjelder under sosialismen, og Mao er enig i at det eksisterer varebytte.

Men Mao sier også at den sosialistiske økonomien er langt mer enn dette. Derfor dreier Maos kritikk av Stalin seg om følgende:

For det første at Stalin så bort fra klassekampen. Han forsto ikke politikkenes betydning for økonomien.

Mao kritiserer også Stalin for at han hadde en feilaktig teori og praksis for hvordan de skulle akkumulere kapital for å bygge opp industri i Sovjet. Det han først og fremst kritiserer er at bøndene blei hardt pressa i Sovjet under Stalin.

Etter min oppfatning blei det akkumulert til investeringer i industrien ved at bøndene blei pressa svært hardt. Videre kritiserer Mao Stalin for å overprioritere tungindustrien, på bekostning av lettindustrien og jordbruket. Vi ser dette tydelig bl.a. ved at reallønna til arbeiderne i Sovjet gikk nedover etter hvert. Det blei ikke produsert forbruksvarer som arbeiderne kunne ha bruk for. Derfor var det heller ikke nødvendig at arbeiderne tjente mer. De hadde svært lite de kunne kjøpe. Midla blei kanalisert direkte inn i tungindustrien.

Så kritiserte Mao Stalin for å ha utarbeid det han kaller oversentraliserte planer. Og han kritiserer Stalin for å legge for stor vekt på utviklinga av produktivkreftene i forhold til utviklinga i overbygning og produksjonsforholda.

Om verdiloven

Er det riktig at Stalin hadde den oppfatninga som den første innlederen her la fram? I grove trekk trur jeg det er riktig. Stalins oppfatning av dette sånn som jeg skjønner det, var følgende: Verdiloven eksisterer under sosialismen fordi det eksisterer forskjellige former for sosialistisk eiendom som driver et produktutbytte seg imellom. Dette tar form av varebytte. Videre er det et varebytte i forholdet mellom staten og arbeiderne som individer og konsumenter. Det samme gjelder for utenrikshandelen.

Stalin mente at varebytte og verdiloven var en etterlevning fra kapitalismen. Han mente at sosialismen var en organisasjonsform og en produksjonsmåte på vei til kommu-

nismen, der mange trekk fra kapitalismen fortsatt eksisterer. Følgelig eksisterte også disse lovmessighetene.

Etter mitt syn eksisterte det varebytte, og verdiloven virka ut fra det faktum at det samfunnmessige totale produktet ikke var stort nok til å bli fordelt på en sånn måte at alle kunne få etter behov.

Det måtte fordeles i samsvar med den arbeidsinnsatsen som den enkelte gjorde.

Den første innlederen kritiserte Stalin for at han ikke har en riktig oppfatning om hvorfor verdiloven eksisterer under sosialismen og hvorfor det eksisterer markeder.

Om Gotha-programmet

Jeg mener at på noen punkter er kritikken riktig, men den tar etter mitt syn ikke hensyn til den helhetsoppfatning som Stalin og Mao hadde på dette spørsmålet. I utgangspunktet brukte både Stalin og Mao det samme teoretiske materialet som det første-innlederen siterte fra, Kritikken av Gotha-programmet.

Der er det imidlertid noe vi må merke oss. Mens den første innlederen la vekt på at det *samme prinsippet* rår i bytte av arbeid og konsumvarer under sosialismen, så legger Stalin og Mao vekt på den andre delen av dette utsagnet. Marx sier: «Her rår åpenbart det samme prinsippet som det som regulerer varebyttet når dette er bytte av like verdier. Innhold og form er forandra fordi ingen kan gi noe annet enn arbeidet sitt under de endra forholda, og ettersom på den andre sida ikke noe annet enn individuelle forbruksmidler kan gå over i de enkeltes eiendom.»

Dette sitatet er veldig viktig etter min oppfatning. Her sier Marx at det ikke bare er sånn at verdiloven *kan* bli og *blir* begrensa under sosialismen, men det er også sånn at vesentlige forhold både når det gjelder innhold og form er forandra. Kort og godt at det samme prinsippet fungerer på mange vis på en helt annen måte. Grunnen til det er at ikke noe annet enn individuelle forbruksmidler kan gå over i den enkeltes eiendom. Forutsetninga for at ingenting annet kan det, er ifølge Stalin, Mao og Marx, at det er oppretta sosialistiske produksjonsforhold. Dette er det vesentlige poenget her. Det betyr at det som skapes i produksjonsprosessen ut over det som blir konsumert for produksjonen, ikke kan tilegnes av privatpersoner. Derfor må det være samfunnet som tilegner seg dette. Det er oppretta ei sosialistisk statsmakt som garanterer det.

Har arbeidskrafta varekarakter under sosialismen?

Spesielt framtrer disse forholda når vi studerer spørsmålet om arbeidskrafta under sosialismen. Under kapitalismen er *arbeidskrafta* en vare. Arbeideren selger arbeidskrafta si mot penger til kapitalisten. Lønna, prisen for arbeidskrafta, tilsvarer stort sett dens *verdi*, dvs. den samfunnmessige nødvendige arbeidstida som skal til for å holde liv i arbeideren og hans familie.

Det *arbeidet* arbeidere nedlegger og som kapitalisten tilegner seg resultatet av, får arbeideren derimot *ikke* betalt for. Arbeideren yter altså *ubetalt* arbeid, som for kapitalisten er kilden til profitt.

Hva er det som skjer under sosialismen? Arbeiderne selger arbeidskrafta si til staten, og får penger i gjengjeld. I *formen* foregår det altså et varebytte. Men innholdet er, og må være, ulikt forholda under kapitalismen.

Det sosialistiske prinsippet er at arbeiderne får etter *ytel-*

se. Men dette gjelder sjølsagt relativt, som en regulerende faktor mellom produsentene. Det *merproduktet* som oppstår i produksjonen, tilegnes ikke av en kapitalist (at det fins privatkapitalister i en viss utstrekning i sosialistiske samfunn, endrer ikke på dette hovedprinsippet), men av den sosialistiske staten. Dette finansierer statens drift, folkets fellesforbruk av materielle goder, finansiering av sosiale ordninger osv. Det er m.a.o. et annet *bytteforhold* mellom arbeideren/staten under sosialismen enn mellom arbeideren/kapitalen under kapitalismen.

Marx understreka at et *fritt arbeidsmarked* var et vilkår for vareproduksjonen under kapitalismen. Dette betyr at arbeideren er fri til å selge arbeidskrafta si til den kapitalisten han vil. Samtidig er kapitalisten fri til å kjøpe den arbeidskrafta han *trenger*. Når han ikke trenger den, får arbeideren sparken.

Dette og andre forhold gjør arbeidsløshet til en lovmessighet under kapitalismen. Sosialismen derimot gjør det *mulig* å avskaffe arbeidsløshet, gjennom statsplanen. Men for å få til dette, må det i *hovedsak* ikke kunne eksistere et fritt arbeidsmarked.

Spesielt må det eksistere sterke begrensninger til å sparke arbeidere, kombinert med en reell *rett* til arbeid.

Følgelig må en si at arbeidskrafta både er og ikke er en vare under sosialismen. Arbeidskrafta har et aspekt av varekarakter, men hovedsida er at den ikke er en vare under sosialismen. Dersom det innføres økonomiske mekanismer som i hovedsak endrer dette forholdet, legges forholdet til rette for utbytting. Ei slik utvikling tyder på at sosialismen er i ferd med å bli ødelagt.

Spørsmålet om «sosialistisk» marked

Det finnes også en kritikk av Stalin som går ut på at det er feil å se på disse markedene som etterlevninger fra kapitalismen. Det er en kritikk som Liberman i Sovjet og særlig tsjekkeren Ota Sik representerer.

I boka «Plan og marked» sier Sik at et sosialistisk marked *ikke* er en levning fra kapitalismen, ikke et resultat av at det er utvikla produksjonsforhold under sosialismen.

Dette med markedet, som den første innlederen ikke nevnte i det hele tatt, er vesentlig når vi skal vurdere både verdiloven og varebyttet, produksjon av forskjellige ting under sosialismen og fordelinga av det som blir produsert.

Verdiloven forutsetter at det eksisterer et marked. Like verdier må byttes et sted. De må byttes på et marked.

Dette markedet kan ha forskjellig karakter. Det kan være et marked som er oppretta på grunnlag av sosialistiske produksjonsforhold og eiendomsforhold og som er strengt regulert, eller det kan være et fritt marked. Spørsmålet om det i hovedsak i økonomien eksisterer et fritt marked eller det i hovedsak ikke gjør det, er et vesentlig spørsmål. Jeg mener at det er så vesentlig at det i høy grad gir en viktig indikasjon på hva slags samfunnsforhold som eksisterer.

Ekstensiv og intensiv økonomi

Sik kritiserte økonomien i Tsjekkoslovakia under Novotny. Han sa at det var stor grad av likhet mellom økonomien i Tsjekkoslovakia under Novotny og den økonomien som

fungerte i Sovjet under Stalin. Han sier også at Stalins økonomiske system til et visst punkt fungerte brukbart.

Han lager en økonomisk modell på følgende måte: Han setter et skille mellom det han kaller en *ekstensiv* og det han kaller en *intensiv* økonomi. En *ekstensiv* produksjonsutvikling vil si at all økning i produksjonen forutsetter innsats av nye produksjonsmidler og ny arbeidskraft. Han sier at gjennom kollektiviseringa i Sovjet blei det frigjort mange arbeidere som kunne bli sysselsatt i industrien. Gjennom stadig å ha tilgang på ny arbeidskraft, var det mulig, gjennom en plan, stadig å opprette nye fabrikker og sette disse folka i arbeid.

Fram til 1960 i Tsjekkoslovakia, ifølge Sik, var det vekst i produksjonen på grunnlag av en sånn økonomi. Så sier han at dette systemet bare var mulig så lenge det var overflødig arbeidskraft ellers i samfunnet. Han mente at det var rikelige kilder med arbeidskraft både i Sovjet og i Tsjekkoslovakia. Her trakk han fram kvinnene som blei trukket inn i industrien, og overskuddet på arbeidskraft i jordbruket. På et visst tidspunkt, i 1963, utgjorde kvinnene i Tsjekkoslovakia 44 prosent av det samla antallet sysselsatte. Ifølge Sik var det av det totale antallet kvinner i alderen 15—55 år 74,3 prosent som jobba utafor hjemmet. Han sier at sysselsettinga i industrien økte langt raskere enn sysselsettinga totalt.

I tida fra den første 5-års-planen starta opp og i hvert fall fram til verdenskrigen, var det ikke arbeidsløshet i Sovjet. Det var en stor bevegelse av folk fra landbygda og inn til byene, og det skjedde en voldsom økning i nye arbeidsplasser i form av investeringer i nye fabrikker.

Så sier Sik at en sånn ekstensiv økonomi er nødt til å føre til at spørsmålet om arbeidsproduktiviteten blir fullstendig underordna. Investeringene blir ikke brukt til å forbedre produksjonsutstyret i eksisterende fabrikker, til å investere i ny teknologi og utdanning, til å forbedre de organisatoriske forholda osv., men de blir brukt til å lage nye arbeidsplasser. Dette fører også til at det er likegyldig om det er en eller to arbeidere som har ansvar for å slå av eller på en bryter. De er sysselsatt. Det betyr at om en fabrikk har 200 arbeidere eller om den har 50, er helt likegyldig. Til et visst punkt vil det likevel bli økning i produksjonen, fordi det blir investert i flere produksjonsmidler. Dette førte til, ifølge Sik, at en i Tsjekkoslovakia ikke bare beholdt umoderne, men også helt utslitt maskineri.

Han sier videre: «Helt avskrevne maskiner ble således stadig brukt i produksjonen til tross for at de ble mer og mer forelda. Resultatet var at arbeidsproduktiviteten gikk ned, fordi flere og flere arbeidere ble nødt til å betjene umoderne maskiner (...) En slik utvikling kan forsvares dersom det løser problemene i tilknytning til undersysselsetting i visse jordbruksområder, dersom produktiviteten øker raskere enn den ville ha økt ved en forbedring av de produktive ressursene.»

Han begrunner dette på følgende vis: «Arbeidskraften er tross alt mer produktiv innafor industrien enn den er når den i jordbruket er utilstrekkelig utnytta. Dette gjelder spesielt i ei tid med omfattende sosiale forandringer i jordbruket som følge av overgangen til kollektivt storbruk.»

Så sier han: «En ekstensiv ekspansjon av av de produktive ressurser og av produksjonen, er meningsløs i tider med mangel på arbeidskraft, som preges av sterkere stigning i lønnskostnadene enn i produksjonen.»

Følgelig sier Sik at på et visst punkt, når produktivkreftene er tilstrekkelig utvikla, så er det helt nødvendig å gå over til *intensiv* økonomi. En intensiv økonomi er ifølge Sik

umulig uten et «sosialistisk» marked, uten betydelig spillerom for markedsmekanismen.

Grunnen til dette er at avkastninga i de enkelte fabrikkene blir helt avgjørende.

Han mener at det må eksistere et marked der loven om tilbud og etterspørsel virker. Han sier om dette: «Det er helt klart at en vesentlig øking i arbeidsproduktiviteten krever teknisk tilpasning gjennom lengre tid. Mindre tekniske/organisatoriske forandringer innafor bedriftene er ikke tilstrekkelig. Det som trengs er fundamentale tekniske framskritt som ofte foregår parallelt med nyinvesteringer, rekonstruksjon og modernisering av hele produksjonsutstyret. En slik intensiv utvikling fordrer imidlertid at bedriftene har økonomisk interesse av og nødvendige forutsetninger for å gjennomføre dem. Dessuten må nøkkelpersonene, teknikerne og konstruktørene, planleggerne og forskerne få tilstrekkelig godtgjøring for sitt arbeid. Endelig må de ansatte innafor de tjenesteytende sektorer, undervisning og forskning, ha den nødvendige utdanning og erfaring, samtidig som de har materielle forutsetninger for sitt arbeid. Det er nettopp disse forutsetningene for en kvalitativ produksjonsutvikling det ikke kunne skapes under det gamle administrative systemet som er innstilt på en ekstensiv utvikling.»

Ota Sik kritiserer Stalin

Dette er etter min mening en teori som inneholder to viktige ting. Først kritiseres det gamle planleggingssystemet og de økonomiske forholda i Sovjet, særlig etter den andre verdenskrigen. Det er også argumenter for en helt annet måte å organisere og drive økonomien på.

Den andre måten å gjøre det på, er å la de samme kreftene som virker under kapitalismen få fullt spillerom. Når det gjelder kritikken av forhold ved økonomien i Sovjet som Sik har, så er den på flere områder, isolert sett helt riktig. Det er rett at produktiviteten i Sovjet sank på den tida Stalin var leder.

Det er videre sånn at økinga i produksjonen skjedde etter ekstensive utviklingslinjer. Det viktigste for Sovjet var å bygge nye og helst svært store fabrikker i tungindustrien. På den andre sida var det sånn at store deler av industrien i Sovjet måtte hanskas med gamle og umoderne maskiner.

Det er også sånn at det oppsto problemer i distribusjonen av forbruksgoder, først og fremst fordi produksjonen ensidig blei retta inn på å øke kvantiteten og ikke kvaliteten. Alle kjenner til eksemplene om at de lagde tunge skruer, la inn tunge stålbjelker i bilene for å få dem til å veie mer osv. Grunnen til det var at måla for produksjonen bare var kvantitative og målt i tonn, volum, meter. Dersom det var sprekker i kjøleskapsdøra, så betydde det ikke mye for bedriftene. Dette førte til sløsing med råvarer, energi og materialer.

Dette er en kritikk som setter fingeren på virkelige problemer under sosialismen i Sovjet. Hva kom feila av? Kom de av at Stalin og andre ledere i Sovjet ikke tok hensyn til verdiloven, eller kom de av andre ting? Er det sånn at svaret er å innføre fullstendig fritt spillerom for markedet?

Kritikken hadde riktige sider, men svaret på hvordan problemene skulle løses var feil. Jeg er enig i at Stalin la for lite vekt på verdilovens virkninger. Jeg mener at verdiloven kom til uttrykk i bytte av produkter mellom alle de sektorene som den første innlederen trakk fram når det gjaldt Sovjet.

Men det er en viktig forskjell. Ota Sik vil ikke bare at vi skal erkjenne at verdiloven eksisterer. Han vil innføre en sterkt markedsprega økonomi. Han vil i virkeligheten gjeninnføre utbytting av arbeidskrafta og kapitalistisk tilegning av den merverdien arbeiderne produserer.

Fullt spillerom for markedet fører til kapitalisme

Den første innlederen sa at det formelle eiet av produksjonsmidla ikke hadde betydning for hvorvidt bytte av produkter hadde varekarakter eller ikke. Men saka er ikke så enkel. Spørsmålet om eiendomsforholda er *ikke* et formelt spørsmål. Spørsmålet om eiendoms- og produksjonsforholda er virkelige spørsmål. Dersom en lar verdiloven få fritt spill ved å opprette et marked, uansett om en kaller det sosialistisk aldri så mye, så må det føre til at prisfastsettelse skjer gjennom loven om tilbud og etterspørsel, at de enkelte bedriftene blir gitt avgjørende råderett over åssen de disponerer overskuddet som oppstår, at de fritt og uten begrensning omsetter alle produkter, både konsumgoder og produksjonsmidler til hvem de vil, at det eksisterer konkurranse osv. Det betyr også at Sik sin form for intensiv økonomi innfører en situasjon der bedrifter går konkurs fordi konkurransen på markedet og profitten til den enkelte bedrift blir avgjørende mål for produksjonen. De må oppnå en gjennomsnittlig profitt eller helst en som er høyere enn den som blir oppnådd av andre. De kan ikke bli hindra av en plan som sier hvem du skal handle med, hvordan du skal handle og til hvilke priser.

Dette må føre til at noen bedrifter må kvitte seg med arbeidere. De må prøve å knappe ned på kostnadene osv. på samme måten som under kapitalismen. At staten i Tsjekkoslovakia formelt sett eide produksjonsmidlene i størsteparten av industrien og i store deler av jordbruket forandrer ikke på dette. Det eneste det endrer i forholdet til tidligere kapitalisme, er at dette er statskapitalisme. Det som skjer er at det motsatte av det Marx sier i Kritikken av Gotha-programmet oppstår. Nå blir det sånn at enkeltpersoner kan tilegne seg resultatet av denne produksjonen på andre måter enn gjennom arbeid. En sånn økonomi hvor det frie markedet er innført, uansett om det formelt sett eksisterer statseiendom, er kapitalistisk. Det er den nye overklassen av lederne i bedriftene og i staten som tilegner seg resultatet av produksjonen og ikke det som den første innlederen kalte arbeiderklassen kollektivt.

Skille mellom kapitalisme og sosialisme

Dette er viktig ut fra det den første innlederen sa om hva som virkelig avgjør om det er sosialisme eller ikke. Han sa at det ikke kunne være tilstedeværelsen av verdiloven og varebyttet fordi det objektivt eksisterer. Det er riktig. Men det han sier er følgende: «Dersom statsmyndighetene slipper verdiloven fritt eller nærmest fritt, sånn at bedrifter utkonkurrerer hverandre, dersom bare de delene av industrien som er mest profitabel klarer seg, dersom politikken fører til konkurser, utarming av landsbygda og til at viktige strategiske sektorer blir underprioritert osv., så er dette tydelige tegn på at kapitalismen er innført eller holder på å bli innført.»

Dersom en argumenterer på følgende vis: Verdiloven eksisterer under sosialismen, derfor må den bli gitt fritt spillerom. Og dersom en på bakgrunn av sånne argumenter inn-

fører et fritt marked, så har dette skjedd som første innleder frykter. Da er, uansett om staten eier produksjonsmidla formelt eller ikke, kapitalismen innført eller i ferd med å bli innført.

Jeg holder derfor fast på, i likhet med det Marx sier i Gotha-programmet, at en ikke kan stirre seg blind på *likheten*, at det er *like verdier* som byttes. Vi må også se på at det er forskjell i innholdet.

Blant de viktigste forskjellene er at det eksisterer sosialistisk eiendom. At det gjør det, kan undersøkes konkret.

Dersom det er sånn at bedriftene har makt til å disponere over overskuddet av produksjonen på den måten som Sigurd Allern faktisk påviste at de gjorde i Sovjet etter at kontrarevolusjonen blei gjennomført, så er det et viktig bevis på at det er innført kapitalisme.

Det eneste som kan forhindre denne private disponeringa er en sosialistisk statsmakt og sosialistiske eiendomsforhold som setter *begrensninger* for verdiloven. Det er klart at uprofitabel industri må opprettholdes i et sosialistisk land på tvers av de spontane virkningene av verdiloven. I det sosialistiske Norge så vil det fra begynnelsen være forskjell på Nord-Norge og Sør-Norge, akkurat som det er nå under kapitalismen. Det betyr at det må dirigeres ressurser til Nord-Norge i samsvar med en statsplan. Dette har ingen regjering i det kapitalistiske Norge klart, fordi profitten i Nord-Norge jamnt over er mindre enn det som det er mulig å oppnå lenger sør.

Grunnlaget for å begrense kapitalismens virkninger er at det eksisterer sosialistisk eiendom og at arbeiderklassen har makta i staten. At landsbygda må bli tilført kapital gjennom f.eks. prissubsidier under sosialismen i Norge, er jeg helt overbevist om. Til og med under kapitalismen er de nødt til å gjøre det i en viss utstrekning. Med fri markeds- og prisdannelse ville det vært umulig å drive jordbruk i Norge i dag.

Når vi skal forklare hele distribusjonen av forbruksmidler under sosialismen, er det ikke nok å se på hvordan den enkelte arbeideren skaffer seg konsumvarer. Vi må også ta med i betraktning den offentlige sektoren. Ifølge Mao består denne sektoren av bl.a. parker, idrettsanlegg, sjukehus, andre helseinstitusjoner, kulturtilbud, subsidiert distribusjon av matvarer osv.

Dette får arbeiderklassen andel i fordi sosialismen gjennom en *plan* fordeler merproduktet til arbeiderne og andre. Varebyttet blir ikke opphevd, men det blir satt et helt annet innhold i dette byttet. Det blir satt store begrensninger på verdilovens funksjon i økonomien.

Diskusjon om politisk økonomi i Kina i dag

I Kina pågår det i dag en viktig diskusjon om politisk økonomi. De drøfter bl.a. følgende saker: modernisering, utenlandslån, markedsspørsmål, hvordan bedriftene skal ledes og hvordan forholdet skal være mellom produksjonsforhold og produktivkrefter.

Dette er alle sammen viktige spørsmål. Fordi en tidligere ikke har erkjent verdilovens virkninger innafor økonomien under sosialismen fullt ut, har det bl.a. oppstått mange forhold som kan sammenliknes med det å prøve å gå på vannet. Det kan ikke herske tvil om at det har oppstått kriser i økonomien. Dette har også skjedd i Kina.

I samband med drøftinga av de fire store moderniseringene har det kommet et innlegg som har blitt slått stort

opp bl.a. i Beijing Review (3/8-79). Forfatteren av dette innlegget avviser at markedet som er en forutsetning for at verdiloven skal kunne fungere ubegrensa, er en overlevning fra kapitalismen. Her blir det i likhet med det Ota Sik sier, slått fast at det eksisterer et «sosialistisk marked» som er forskjellig fra et kapitalistisk marked.

Dette blir begrunna med at folk har forskjellige ønsker når det gjelder forbruksvarer. Når folk har forskjellige ønsker, så blir det hevda at det er umulig å planlegge i detalj hva folk trenger. Derfor trenger man et marked.

Det er etter mitt syn riktig å slå fast at det ikke er mulig å planlegge i detalj hva folk ønsker å ha. På den andre sida er det eneste svaret som er gitt på dette problemet, at det etterspørselen på et marked som skal avgjøre hva som skal produseres. I artikkelen i Beijing Review blir det hevda at folkets innflytelse på det som skal produseres må bli avgjort gjennom loven om tilbud og etterspørsel på markedet.

Dette er ikke rett teoretisk. Det er like feil som den ideen som går ut på at det er mulig å planlegge folkets behov ned til minste detalj. Hvorfor det? Dersom vi skal ta den fulle og hele konsekvensen av dette markeds-synet, så må det finnes en økonomi som gjør statseiendommen til en formell sak. Det må fullt ut bli bedriftenes oppgave å ta seg av tilværelsen av merproduktet.

Et marked som får *fullt* spillerom, kan en ikke skille fra et marked som får fullt spillerom under kapitalismen. En forandrer ikke på dette faktum ved f.eks. å kalle det et «sosialistisk marked».

Produksjonsforholda må utvikles stadig

Årsaken til det, her er jeg enig med den forrige innlederen, er at verdiloven virker både under kapitalismen og sosialismen. Dersom en i praksis åpner for mange tiltak som virker som motkrefter mot en utvikling av den *sosialistiske økonomien*, så må en være klar over følgende: En kan sikkert klare å øke produksjonen ved en slik politikk, men dette er ikke det samme som at sosialismen blir utvikla.

Vi må også huske på at de sosialistiske produksjons- og eiendomsforholda stadig er under utvikling. Her vil jeg igjen vise til den kritikken Mao har av Stalin. Det faktum at en i Sovjet f.eks. innførte en lavere form for kooperativer, men stansa opp der, førte til svært store motsigelser i økonomien nettopp fordi byttet av varer mellom disse sektorene ikke kunne bli begrensa. Mao sier derfor at dette var en politikk som ikke tok hensyn til at de sosialistiske produksjonsforholda hele tida må utvikle seg. Viss ikke, vil de tvert om degenerere. Dersom en ikke tar hensyn til det, kan en heller ikke løse de problemene som oppstår i økonomien.

Innafor moderniseringskampanjen i Kina er det gjort fleire eksperimenter. For det første er det problemet med hvordan en skal skaffe kapital. Det er feil å presse og utnytte bøndene. Det fører til misnøye og problemer, og det fører til at den politiske basisen for sosialismen blir undergrava. En sånn politikk mot bøndene vil kort og godt føre til at flertallet av befolkninga i Kina, bøndene, vil vende seg vekk fra sosialismen.

Den andre måten å skaffe kapital på, er å øke produktiviteten i landbruket, tungindustrien og lettindustrien. Problemet her er hvordan dette skal bli gjort. Det må løses bl.a. ved å stimulere til økt produksjon gjennom lønnsforskjeller, belønninger osv. Dette er Mao enig med Stalin i.

Samtidig sier Mao at dette ikke er tilstrekkelig. I tillegg til dette, må en trekke inn de politiske faktorene. Han sier at politiske massebevegelser er nødvendige for å øke produksjonen. Disse massebevegelserne er også nødvendige for å forandre *produksjonsforholda*, ifølge Mao.

Dersom en utelukkende satser på materielle stimuli, på at markedet blir gitt fritt spillerom osv., fører dette til at spørsmålet om å øke produksjonen blir *individualisert*. Det blir et spørsmål for den enkelte arbeider og ikke arbeiderklassen, fattigbønder og mellombønder som *gruppe*.

Mao sier at en sånn individualisering undergraver de sosialistiske eiendomsforholda. Etter mitt syn er utvikling av markedet i den retning som Beijing Review-artikkelen streker opp, nettopp en sånn individualisering av spørsmålet om å øke produksjonen.

Mao tar opp mange forskjellige spørsmål i denne forbindelsen. Han drøfter spørsmålet om hvordan fabrikk skal drives. Skal det være sånn som Stalin sier, at fabrikkene *må* ha en sjef som ikke er underkasta noen form for kontroll, eller må det være sånn som vi har løst dette problemet, sier Mao. Det som Mao tenker på her, er at sjefene i fabrikkene blei leda av partiet. Det går an å si at dette er en utilstrekkelig form for ledelse, at massene ikke blir engasjert i tilstrekkelig grad, at det kan føre til byråkrati fordi bedriftslederne blir motivert gjennom direktiver og ikke vurdert ved om bedriften går overskudd osv.

Men én ting kan vi slå fast: De eksperimenterne som blir gjort i Kina i dag er ikke av den karakteren som dem som Mao trekker fram som positive, bl.a. politiske massebevegelser, proletarisk kontroll av fabrikkdirektørene osv.

Ifølge Far Eastern Economic Review er det sånn at Kinas kreditter og lån fra utlandet har økt kraftig de siste 2 åra. Jeg våger den påstanden at dette ikke er noen ubetydelig del av investeringene i den kinesiske industrien. Da må vi stille følgende spørsmål: Er det mulig for en sosialistisk stat, uansett hvor stor makt den har, å sørge for at markedskreftene ikke får fritt spillerom under sånne forhold?

Det er mulig, men for meg virker dette problematisk. Monopolkapitalistene i Japan og i Vesten tar renter for låna sine i samsvar med det som er profitabelt på det kapitalistiske verdensmarkedet. Hvordan skal en i Kina unngå utbytting når regninga for dette må betales av den innenlandske produksjonen? En stor del av merproduktet i Kina blir åpenbart ikke lenger disponert av det kinesiske folket, men av kapitalister i utlandet. Det er mulig at denne politikken er riktig i en begrensa periode, men etter det jeg har forstått er det kinesernes syn at dette er riktig og nødvendig i en lang periode, kanskje bestandig.

Kapitalistiske selskaper i Kina

Kineserne har nå gitt tilbake den kapitalen som blei tatt fra de nasjonale kapitalistene under kulturrevolusjonen. I Beijing Review leste jeg nylig at slike penger bl.a. var brukt til å opprette et entreprenørfirma i Shanghai. Så vidt jeg husker, dreide det seg om 200 millioner yuan. Dette er en betydelig kapital i Kina. Det var også sånn at de kapitalistene som tidligere hadde fått en fastsatt rente på den kapitalen

som blei konfiskert, nå fikk anledning til å utbetale utbytte utfra den profitten som oppsto gjennom virksomheten til selskapet etter at skatt til staten var trukket fra. Dette er i samsvar med teorien om å opprette et sosialistisk marked: La verdiloven få spille sin rolle fullt ut. Men om dette er den rette veien å gå for å øke produksjonen og for å øke folkets materielle og kulturelle levestandard, er et stort spørsmål.

Fellesselskaper med utenlandske kapitalister

På gitte tidspunkter innafor en sosialistisk økonomi er det både riktig og mulig å operere med selskaper som ikke er leda etter sosialistiske prinsipper. Jeg mener at det er viktig å vurdere det omfanget som dette blir gjort i. Dersom vi ser på joint-ventures som en taktikk for å hindre utenlandsk kapital fra å få fritt spillerom i Kina, så kan den sjølsagt forsvares. Det samme gjelder om hensikten er å skaffe teknologi, som Kina mangler.

Konklusjon

I de sosialistiske økonomiene vi kjenner til nå, har det oppstått store problemer dels ved at en ikke har erkjent verdilovens objektive karakter, dels ved at en har trudd at det er mulig å planlegge all distribusjon av konsumvarer og produksjonsmidler i detalj, og dels ved å se bort fra det som Mao også sier er viktig: Forholdet mellom de ulike sektorene i økonomien, utvikling av eiendoms- og produksjonsforholda, mobilisering av massene med politiske midler osv.

Ved ikke å ta hensyn til flere av disse lovmessighetene, har det oppstått flere problemer. Disse problemene må løses.

Jeg synes ikke at debatten i Kina peker i riktig retning og streker opp løsninger som er akseptable.

Det er ikke problematisk for meg å innse at det er varebyttet og verdiloven som virker. Men det er problematisk å akseptere det ønsket som kinesiske politikere og økonomer har om å gi stort spillerom for markedskreftene, gi verdiloven fullt spillerom og ikke bruke de midla en har under sosialismen til å begrense den osv.

Om utkastet til nytt prinsipp-program

Jeg er i hovedsak enig med utkastet til nytt prinsipp-program når det tar opp problemene i den sosialistiske økonomien. Likevel synes jeg det er en mangel at teksten ikke tar stilling til flere viktige spørsmål. For det første at det ikke er tilstrekkelig under sosialismen med utelukkende materielle stimuli eller å la verdiloven få fungere fritt. En må ta i bruk politiske virkemidler gjennom å mobilisere massene politisk for å øke produksjonen.

Videre må de sosialistiske eiendomsforholda bli revolusjonert hele tida. Dette er det lagt for lite vekt på. Det er ved å revolusjonere eiendomsforholda at en har muligheter for å begrense de virkningene som verdiloven fører til. Det sier seg sjøl at et samfunn hvor produksjonsmidlene er hele folkets eiendom, har mye større muligheter til å planlegge de virkelig store og betydelige faktorene i utviklinga av produksjonen i samfunnet, enn et samfunn der det eksisterer mindre utvikla former for sosialistisk eiendom.

Jeg trur ikke at uenigheten mellom meg og den første innlederen er så stor. Dette bygger jeg bl.a. på det utdraget han hadde hvor han sa at: «Verdiloven virker ikke på samme måten under sosialismen som under kapitalismen. Mange ting hindrer verdiloven i å fungere fullt ut under so-

sialismen.» Der vil jeg tilføye at på basis av det sosialistiske eiendomsforhold og at proletariatet har makta i staten, er det ikke bare sånn at mange ting hindrer verdiloven i å virke, men det må faktisk skje ei utvikling som har til hensikt å begrense virkningene av verdiloven *hele tida*. Dette er et vesentlig uttrykk for at sosialismen utvikler seg. Dersom ikke det skjer, blir grunnlaget lagt for at kapitalismen kan bli gjeninnført.

DEBATT

Bråten: Når det gjelder å vurdere om arbeidskrafta er en vare under sosialismen, mener jeg at Stalin gjør en alvorlig feil. Denne feilen tar Mao over. Jeg mener at den andre innlederen undervurderer denne feilen.

Om Gotha-programmet

Når det gjelder sitatene fra Gotha-programmet av Marx som begge innleterne trakk fram, så mener jeg at Marx har rett, mens Stalin tolker Marx feilaktig. Jeg skal starte med å si litt om dette. Forholdet mellom mennesker kamuflerer seg under kapitalismen som et forhold mellom ting. La oss se forholdet mellom arbeideren som bytter bort arbeidskrafta si med kapitalistens penger. Formelt sett står arbeideren og kapitalisten likt i dette bytteforholdet. I den virkelige verden skjuler dette forholdet utbyttinga. Etter mitt syn er det dette Marx kritiserer. Under sosialismen skjer formelt sett det samme byttet, men her blir det ikke dekket over noe utbytting, for arbeideren er ikke utbytta.

Det er sånn jeg tolker Marx når han sier at «prinsippet og praksis ikke strir mot hverandre under sosialismen». Under kapitalismen strir de mot hverandre, for i prinsippet trer arbeiderne og kapitalisten fram for hverandre som frie og likeverdige vareeiere på et marked, men i praksis fungerer lønsslaveriet. Under sosialismen strir ikke prinsippet og praksis mot hverandre, men retten er fortsatt den borgerlige retten. Det er et varebytte som forekommer.

Arbeidskrafta er en vare

Jeg mener at den konklusjonen Stalin trekker av dette, er grunnleggende idealistisk. Han sier at arbeidskrafta under sosialismen ikke lenger er vare. Her oppstår det et vanskelig logisk problem: Stalin sier at det er varebytte i forholdet mellom staten og konsumentene, de enkelte arbeiderne.

Ifølge Stalin leverer statssektoren varer til arbeiderne *uten å få varer tilbake fra arbeiderne*. Dette fortøner seg for meg som absurd.

En kan si at staten gir ut varer til arbeiderne, men får tilbake penger fra arbeiderne. Hvor kommer da disse pengene fra? Er dette verdiløse penger som arbeiderne bare tilfeldigvis får utdelt? Jeg kan ikke forstå at det er mulig å snakke om et varebytte mellom staten og arbeiderne som går ut på at staten leverer varer til arbeiderne og at forbruksproduktene er varer, men på den andre sida arbeiderne *ikke* leverer noen varer tilbake til staten.

Arbeidsmarked under sosialismen

Dersom vi studerer virkeligheten i de sosialistiske landa og ikke nøyer oss med å akseptere det bildet som blei tegna i de sovjetiske og kinesiske propagandabladene, ser vi at det har eksistert et marked for arbeidskraft i Sovjet da Stalin levde og i Kina. Etter det jeg veit er Kampuchea det eneste landet som ikke har hatt et sånt marked for arbeidskraft.

Stalin kritiserte i begynnelsen av 30-åra det forholdet at arbeiderne flytta rundt fra bedrift til bedrift for å utnytte lønnsforskjellene mellom bedriftene. Jeg kan ikke forstå dette på noen annen måte enn at det eksisterte et marked for arbeidskraft. På grunn av knappheten på faglærte industriarbeidere, så de seg i stand til å utnytte dette markedet for å presse lønningene sine i været. Det blei så innført begrensninger, bl.a. i arbeidskraftas mobilitet. Samtidig hadde de en kraftig utvikling av lønnsforskjellene i Sovjet i disse åra. For det første blei folk svært høyt lønna for å kvalifisere seg bedre. For det andre kunne de såkalte Stakhanovarbeiderne få til dels svært mye større lønninger enn andre arbeidere. Jeg har hørt at de kunne oppnå både 10 og 30 ganger mer enn vanlig normal-lønn.

Stalin innførte altså visse innskrenkninger i arbeidsmarkedet. Samtidig var det mulig for arbeiderne å selge seg relativt dyrere til staten. Dette ble utnytta.

Etter mitt syn er dette et virkelig marked. Derfor mener jeg at prisen på arbeidskrafta i Stalin-tida i Sovjet hele tida blei påvirket av det faktum at det var et marked for arbeidskraft. Dette markedet eksisterte også innafor statssektoren.

Arbeidsløshet i Kina

Når det gjelder Kina, vil jeg vende oppmerksomheten mot referatet fra arbeidsmarkedet i Kina i 1979 som blir gitt i Arbejderavisen.

Arbejderavisen trekker fram at når det gjelder de jobbene i staten som er best lønna, blir en kvalifisert til dem gjennom å ta en god eksamen. Dersom du ønsker å jobbe i en bank, må du ha en eksamen som tilsvarer en god middelskoleeksamen. Den som ikke oppnår gode nok karakterer, kan jobbe hardt og forsøke å ta en eksamen med bedre karakterer. Det er en konkurranse mellom arbeiderne om å skaffe seg disse beste jobbene. De som ikke klarer å få dem, det store flertallet, blir sysselsatt i den kollektive sektoren i byene i restauranter, transport osv.

Det er også mange som ikke får arbeid i det hele tatt og må gå flere år før de blir sysselsatt. Det betyr faktisk at alle aspektene ved et arbeidsmarked i tradisjonell forstand eksisterer. De slutter seg sammen i små kooperativer og får vesentlig dårligere lønn- og arbeidsforhold. Uten sikker informasjon vil jeg si at dette er et system som svarer til det som eksisterte før 1966. Det er ikke noen nyskaping av Kinas nåværende ledere.

Jeg vil minne om at også under kulturrevolusjonen eksisterte dette 8-graders lønnssystemet med store lønnskilnader. Under kulturrevolusjonen blei det innført et nytt aspekt i kampen om de beste jobbene, nemlig at det lønte seg å holde seg inne med firerbanden og strø om seg med revolusjonære fraser. Dersom du gjorde det, kunne du bli sjef for et departement, sjef for en bedrift eller gå opp i lønn.

Fordeling av arbeidskraft

I diskusjonen om arbeidskrafta er en vare eller ikke, blir det

gitt en framstilling av økonomien i Sovjet under Stalin og i Kina, som jeg ikke mener stemmer med virkeligheten. Det heter seg nemlig at arbeidskrafta bare blei fordelt ifølge en plan.

Her vil jeg si, at sjøl om arbeidskrafta i hovedsak blir fordelt etter plan, så behøver det ikke bety at konkurransen mellom arbeiderne om disse planlagte jobbene forsvant.

For det første så gjelder ikke den første påstanden fullt ut. For det andre så er det sånn at sjøl om arbeidskrafta blir fordelt etter en plan i det store og det hele, så kan det eksistere ganske skarp konkurranse der det er muligheter for arbeiderne å flytte på seg innafor rammene av en plan. Det som skjer da, er at andre blir skjøvet vekk. I praksis ser vi denne konkurransen ved at 50 000 kandidater slåss om 1000 jobber i banker. Disse 1000 bankjobbene er planlagt, man det må karakteriseres som en kamp på et arbeidsmarked når vi skal beskrive hvordan disse jobbene blir besatt. Dette eksisterte hele tida i Sovjet under Stalin og jeg mener at det har vært sånn også i Kina helt siden revolusjonen.

Propagandaen og teorien har framstilt dette annerledes. Det er en alvorlig feil å forsøke å pynte på de faktiske forholda.

Videre blir spørsmålet om et produkt er en vare i altfor stor grad knytta til spørsmålet om det på et gitt tidspunkt er et fritt marked for dette produktet. Saka er at det har eksistert system med rasjonering av varer, ganske strenge begrensninger i salget også under kapitalismen, uten at varekarakteren har blitt borte av den grunn. Bl.a. blei bilrasjoneringa først oppgitt i begynnelsen av 60-åra i Norge. Like fullt var bilene varer i hele denne perioden.

Jeg mener at det har eksistert ganske strenge rasjoneringssystemer for arbeidskraft i sosialistiske land, men for å avgjøre om arbeidskrafta er vare eller ikke, må vi se på flere ting og over en lengre periode.

Albania og forhold til omverden

Albanerne sa også at arbeidskrafta deres ikke var noen vare. Likevel leverte arbeiderne i Albania arbeidskrafta si til staten til en bestemt pris. Hva bestemte denne prisen? Jeg trur at denne prisen i stor grad blei påvirket av den albanske utenrikshandelen. Hvorfor? Albania var i stor grad avhengig av å innføre konsumvarer til massenes forbruk som kaffe, sukker, smør og en del brødkorn osv. For å innføre dette, måtte de eksportere. Altså fungerte Albania som en slags autonom arbeiderstyrt bedrift omringa av kapitalismen. Strømmen Sveis kan sammenliknes med Albania. Her ønska arbeiderne å overta bedriften og drive den sjøl. Strømmen Sveis kan avskaffe kapitalismen innafor bedriften og fungere som et arbeiderstyrt kollektiv som selger sine produkter på det norske kapitalistiske markedet. Men verdiloven gjelder likevel. Dette er nødt til å påvirke lønningene til arbeiderne på Strømmen Sveis.

Jeg mener at Albania har visse viktige likheter med et Strømmen Sveis. De er nødt til å handle på et kapitalistisk verdensmarked for å skaffe folk forbruksvarer og mat. Jeg trur at mange av de tilbakeslaga i økonomien som Albania fikk, var en følge av at de ikke ville godta disse objektive økonomiske lovene. De forsøkte å dra seg opp etter håret.

Dette er viktig å studere for oss. Dersom sosialismen bare vinner i Norge, eller dersom sosialismen vinner i ei lang rekke land som handler med hverandre i samsvar med verdiloven, så vil dette virke inn på den norske innenriksøkonomien og i fastsettinga av lønningene i Norge.

Et annet faktum er at dersom du skal ha en streng regulering av arbeidsmarkedet under sosialismen, så forutsetter det bl.a. at du ikke har rike kapitalistiske land som du har fri utreise til.

Dersom vi ville fastsette at legene i Norge ikke fikk tjene mer enn 80 000 kr. i året, mens de kunne tjene 200 000 kr. i året i USA, så måtte vi stoppe legene ved grensa, dersom vi ønska å beholde dem i landet. Det hadde ikke gått å holde dem i Norge bare ved politisk overtalelse.

Arbeider som individ og som kollektiv

Jeg er enig med første innlederen i at det finnes en motsigelse mellom arbeiderne som individer og arbeiderne som kollektiv. Dersom arbeiderne kan selge varer fra kollektivet til individet, så kan også individet selge arbeidskraft til kollektivet.

Den virkelig store feilen til Stalin, som jeg synes at andre innleder tar altfor lett på, er at Stalin opphever hele problemet om at det er virkelige og ganske skarpe motsetninger mellom arbeiderne som individer og arbeiderne som kollektiv. Han framstiller det sånn: Alt går jo til arbeidernes forbruk. Men i virkeligheten er det ikke sånn at den enkelte arbeideren er likeglad med om han tjener 50 000 kr. i året og resten av det han yter går til sjukehus i Finnmark, eller om han skal tjene 100 000 kr. og noe mindre går til sjukehus i Finnmark.

Den logiske konklusjonen til Stalin må være at dette er likegyldig for arbeiderne. Alt går til arbeiderne så det er likegyldig i vilken form de får det. Dette er sjølsagt ikke rett.

*

Om arbeidskraftas varekarakter

Pettersen: Jeg er skeptisk til en påstand om at arbeidskrafta har varekarakter under sosialismen. Her vil jeg presisere at under kapitalismen er det *arbeidskrafta* arbeiderne får betalt for. De får *ikke* betalt for det arbeidet de yter. Dette er vesentlig skille på kapitalisme og sosialisme.

Om den økonomiske diskusjonen i Kina

Jeg har også lest den artikkelen fra Beijing Review som den andre innlederen refererte fra. Her legger de avgjørende vekt på spørsmålet om markedet. På markedet opptre kjøpere som har ulik kjøpekraft og ulike preferanser. Det blir slått fast at den gamle planleggingsmodellen ikke griper disse nyansene. Dette er sikkert rett.

Det som videre blir sagt er følgende: Det skjer svingninger i tilbud og etterspørsel. Vi må ha metoder til å registrere disse svingningene. Den eneste metoden som kan gjøre det, er en fri prisdannelse, hevder de.

Jeg vil kommentere dette slik: Hvorfor kan en fri prisdannelse føre til at tilbudet vil jenke seg etter etterspørselen? Jo, fordi det finnes bedrifter som kan nyttiggjøre seg denne økte prisen. Denne økte prisen kommer disse bedriftene til gode sjøl. Disse bedriftene vil ha fordeler av å produsere de varene det er knapphet på når prisene stiger. Dette er etter mitt syn en helt tradisjonell kapitalistisk markedsmodell.

Jeg synes derfor at det som blir sagt i Beijing Review nesten går lenger enn Libermann gikk i Sovjet og lengre enn Sik gjorde ifølge den andre innlederen.

Her blir det ikke en gang trukket inn at det må eksistere en ramme med fast prisfastsetting for visse sektorer og visse produkter. Det eneste som blir sagt er at det logisk sett bør være en fri prisdannelse.

Om verdiloven

Det blir sagt at verdiloven er viktig av to grunner. For det første kan verdiloven registrere svingninger i tilbud og etterspørsel på markedet. For det andre kan vi ved å bruke verdiloven få et vitenskapelig instrument for bedriftsledelsen til å kalkulere, finne fram til overskudd, sammenlikne bedriftenes økonomiske resultater osv.

Når det gjelder det første har jeg sagt noe om det. Jeg avgrensner meg fra den metoden som er nevnt i Beijing Review, men jeg mener sjøl at det er vanskelig å finne fram til andre metoder. Det er et stort problem å hente informasjon for å vite hva som trengs å produsere.

Når det gjelder det andre, mener jeg at det er viktig. Jeg er uenig med dem som hevder at det å si at verdiloven faktisk eksisterer, er det samme som å si at den eksisterer spontant. Jeg syns at den andre innlederen ikke gjorde et klart skille her. Han kunne tolkes dit hen at det å innse at verdiloven eksisterer, er å si at den *må* eksistere spontant eller å si at den derved må eksistere i stort omfang, kanskje i hele markedet.

*

Om Ota Sik

Knut Johansen: Den andre innlederen refererte fra synspunktene til den tsjekkiske økonomen og politikeren Sik. Innlederen sa seg enig med Sik i at det var store problemer i økonomien i Tsjekkoslovakia, og han mente at Sik pekte på viktige svakheter ved planlegginga i Stalins Sovjet. Samtidig kritiserte den andre innlederen Sik fordi han angivelig ønska å gi markedsmekanismen *fritt* spillerom, gi den enkelte bedriften *full* frihet osv. Han refererte synspunktene til Sik hele tida med *absolutter*. Her er jeg ikke sikker på om innlederen yter Sik full rettferdighet. Jeg er sikker på at Sik bringer inn begrepet *begrense* i sitt resonnement.

Kineserne som i dag kanskje er mer Sik enn Ota Sik på noen områder, bringer også i dag inn begrepet *begrense*.

Innlederen gjør det vanskelig å gå inn på en konkret diskusjon av løsningsmetodene som Sik legger fram.

Jeg begynner å tru at på et eller annet nivå må forslaga til løsning på vanskene i den sosialistiske økonomien gå i den retning som jeg forstår Sik peker på.

Det er nødvendig å innføre mekanismer som gjør at bedriftene får lyst til og blir i stand til å øke produktiviteten.

Innlederen peker ikke på andre mekanismer som kan løse problemet med dette, med at varene har for dårlig kvalitet osv. Det eneste som innlederen antyder som svar her er politisk mobilisering og politisk kontroll.

Politisk mobilisering fungerer ikke

Men da må vi spørre oss sjøl om hvordan politisk mobilisering har fungert. Vi veit at det ikke har fungert tilfredsstillende for å bedre produktivitet og rentabilitet. På den andre sida veit vi også at *baksida* ved tankegangen med politisk mobilisering kan være *undertrykking av proletariatet*, som i Berlin 1953. Dette historiske eksemplet viser at når arbeiderne ikke lar seg overbevise med politiske metoder, så kan svaret bli politi på gatene og kuler mot arbeiderne.

Dersom en går grundig gjennom Stalins økonomi og ser på resultatene, så ser en at framgangen, som er udiskutabel, blant annet blei oppnådd gjennom å presse bønderne og faktisk også ved mobilisering av ei ganske stor reservearbeidskraft på noen millioner mennesker som blei betalt langt under arbeidskraftas verdi. Her tenker jeg på slavearbeiderne i leirene som blei brukt til å bygge veier, anlegge nye fabrikker osv.

Det er også mange andre negative resultater ved Stalins økonomi som jeg synes at den andre innlederen ser helt bort fra.

En økonomi av Siks eller av Deng Xiaopings modell vil skape mange problemer som kanskje kan bli like store som problemene under Stalin-tida. Men skal vi få et riktig helhetssyn, må vi ta hensyn til problemene som oppstår på begge kanter.

Den andre innlederen sier også at Siks teorier er teorier for innføring av en rein kapitalistisk økonomi. Samtidig refererer han forslag til reformer i Kina som ser ut til å gå lengre enn Sik. Hvorfor så forsiktig i vurderinga av Kina? Hvorfor ikke kalle det som skjer i Kina for innføring av kapitalistisk økonomi? Dersom Sik fører til kapitalisme må jo også Deng føre til kapitalisme!

*

Bjørn Fjeld:

Om Ota Sik

Jeg ønsker ikke å konkludere på den måten. Det er vanskelig for meg å si at det som står i denne artikkelen i Beijing Review representerer en politisk linje som er opplest i Kina og vedtatt. Det er også vanskelig for meg å slå fast at de *eksperimentene* som jeg har pekt på, er hovedsida ved Kinas økonomi. Dersom *du* er helt sikker på det, bør *du* trekke den konklusjonen at Kina går mot kapitalisme. Jeg vil ikke gjøre det. Det er faktisk klart motstridende tendenser på dette området.

Når det gjelder det du sier om Ota Sik, så er jeg enig i at han peker på flere viktige problemer i utviklinga av økonomien, men jeg holder fast på at Sik ikke gir de rette svarene på problemene. Han gir ikke *sosialistiske* svar. Det kan jeg si uten at jeg trenger å gi noen detaljert vurdering av de enkelte reformene Sik foreslår. Årsaken til det er at han ønsker å likvidere den sosialistiske eiendommen over produksjonsmidlene. Han ønsker å gi markedet nærmest fritt spillerom (noen begrensninger trekker også han inn). Jeg er overbevist om at dette er et *kapitalistisk* svar.

Det var ikke omfattende arbeidsløshet i Sovjet og Kina

Det er riktig det du ellers sier at det stalinske systemet nødvendiggjorde tvang på flere områder. En del av denne tvangen mener jeg var riktig.

Det er f.eks. en kjent sak at det blei innført innenrikspass. Dette var nettopp et tiltak for å hindre at et arbeidskrafts-marked blei gitt fritt spillerom. Dersom *det* hadde skjedd,

ville det også ha blitt en omfattende arbeidsløshet i Sovjet.

Jeg er ikke enig med Tron i at det eksisterte en omfattende arbeidsløshet i Sovjet. Jeg er heller ikke enig i at dette var tilfelle i Kina. Sånn som jeg har forstått det, løste kineserne dette ved en tvangsmetode. De sendte mange ungdommer ut på landsbygda for å absorbere den overflødig arbeidskrafta i landbruksproduksjonen som er meget arbeidsintensiv. De hadde derfor arbeid. Problemet var sjølsagt at svært mange av dem ikke ønska dette arbeidet. De ville tilbake til byene for å konkurrere om andre typer jobber. Dette var en motkraft til det tvangsmessige arbeidsregulerende tiltaket. Så vidt jeg forstår er de 7,5 millioner arbeidsløse det er snakk om, ungdom som har hatt arbeid på landsbygda.

Arbeidskraftas varekarakter

Ellers er jeg enig i at Stalin gjør en alvorlig teoretisk feil når han slår fast at arbeidskrafta ikke har et aspekt av varekarakter under sosialismen.

Etter min mening har arbeidskrafta både varekarakter og den har ikke det. Men dersom arbeidskrafta fullt ut hadde varekarakter, måtte samme forholdet eksistere med arbeidskrafta under sosialismen som under kapitalismen.

Det er riktig å fastslå at det i en viss forstand eksisterer et arbeidsmarked også under sosialismen. Spørsmålet er *hvordan* dette markedet blir behandla. En viktig måte å behandle dette på, er å begrense dette arbeidsmarkedet med tvang. Dette er en dårlig måte å behandle dette på fordi det skaper svært store motsigelser til den sosialistiske staten og til sosialismen som system.

Jeg veit ikke hvordan dette spørsmålet skal løses, men hovedpoenget mitt så langt, er at problemene rundt arbeidsmarkedet ikke blir løst ved å gi kapitalismen fritt spillerom.

Jeg veit også at det eksisterte et marked for arbeidskrafta i Kina før 1966. Et sånt marked eksisterte også *under* kulturrevolusjonen.

Jeg har bl.a. sjøl sett lapper på stolper i Kina hvor folk annonserer etter arbeid, eller tilbød arbeid utenom den statlige planlegginga og fordelinga av arbeidet. De kineserne vi var sammen med, la heller ikke skjul på dette. Det fantes også en slags form for arbeidskontor i Kina.

*

Bråten:

Arbeidsløshet i Kina

Uten å gå mer inn på diskusjonen om det Marx sier om Gotha-programmet vil jeg bare si: Det står ikke her at arbeidskrafta *ikke er en vare under sosialismen*. Denne tesen er et resultat av en bestemt *tolkning* av Marx.

La oss gå ut fra at det finnes et arbeidsmarked under sosialismen. Stalin nekter for at det finnes, dette er en teoretisk feil og.

Jeg er sjølsagt enig i at under sosialismen er utbyttinga på det nærmeste avskaffa. Samtidig mener jeg at spørsmålet om det eksisterer utbytting eller ikke er *uvesentlig* for drøftinga om arbeidskrafta er vare. Dersom staten handler med kollektivsektoren, er det et varebytte som fin-

ner sted, uten at staten utbytter kollektivsektoren eller omvendt.

Staten leverer *varer* til arbeiderne og hva får så staten igjen? Ingenting?

Vi sier at under kapitalismen får arbeiderne betalt for arbeidskraftas verdi, under sosialismen får arbeiderne igjen noe mer. Her vil jeg peke på at den individuelle arbeideren i de sosialistiske samfunna vi kjenner, til sitt *egget individuelle konsum* også har fått det som arbeidskrafta hans var verd. Enkelte ganger noe mindre, andre ganger noe mer.

Jeg mener vi ganske klart må slå fast at arbeidskrafta er en vare under sosialismen. Spørsmålet er: Finnes det et *fritt marked* for arbeidskraft eller ikke? En av årsakene til at kapitalismen så lett kan oppstå igjen under sosialismen, er nettopp at dersom en kapitalist har muligheter for det, så kan han hyre arbeidskraft.

Det er også klart at passlovene i Sovjet i all hovedsak var økonomisk betinga. Jeg trur de var nødvendige. Det fantes et arbeidsmarked som det var nødvendig å begrense. Men dersom en tryller bort dette markedet *teoretisk* ved å erklære at det ikke finnes, samtidig med at en må treffe ei rekke politiske avgjørelser som tar sikte på å begrense dette, så undergraver en moralen til massene.

Omtrent som om vi sier: Her finnes ikke rotter, samtidig som vi legger ut rottegift i alle oppganger.

Den andre innlederen anklager meg for å være for et fritt arbeidsmarked. Det er ikke rett. Jeg er for å innse at det eksisterer et arbeidsmarked og innse at arbeidskrafta har varekarakter under sosialismen og utfra dette synet angripe og begrense problemene.

*

Lars Sundsten: Når jeg sier i innledninga mi at verdiloven virker under kapitalismen, så r dette ikke det samme som at jeg sier at verdiloven virker *fritt* under sosialismen. Men det er det samme som at jeg sier at den *kan* fungere fritt. Derfor er det viktig å ha klart for seg hva slags innflytelse verdiloven har. En må ha en bevisst politikk overfor verdiloven. Det jeg sier akkurat om dette åpner ikke for muligheter til å gå i kapitalistisk retning. Jeg mener at det åpner for det motsatte: En diskusjon av realitetene i økonomien.

Betingelsene for å begrense de uheldige virkningene av verdiloven, er sjølsagt at arbeiderklassen har makta i samfunnet.

For å finne ut om den har det, er det også viktig å finne ut om den har makta på de enkelte eller fleste bedriftene.

Den andre innlederen sier at en hele tida under sosialismen må legge opp en politikk som begrenser verdiloven mer og mer. Jeg er ikke enig i dette. På lang sikt vil verdiloven forsvinne og bli begrensa ved at produksjonen øker over alle grenser.

Hvordan skal sosialismen komme fram dit? For det første ved å forhindre at samfunnet blir kapitalistisk. Det betyr bl.a. å begrense verdiloven på visse måter og på visse områder.

En må hindre fritt arbeidsmarked, ikke tillate utarming av landsbygda, fritt kjøp og salg av jord, maskiner og fabrikker osv.

Samtidig bør en la verdiloven fungere sånn at den stimule-

rer produksjon, kvalitet, utvalg og rentabilitet. Derfor må vi avgjøre fra tilfelle til tilfelle om det er rett å begrense verdilovens virkninger eller om det på det gitte tidspunktet ikke er det.

*

Pettersen: Jeg er enig i at det å akseptere at arbeidskrafta er vare under sosialismen, ikke er det samme som å si at den må bli behandla på samme måte som under kapitalismen. Samtidig mener jeg at dette med at arbeidsfolk får betalt for verdien av arbeidskrafta si, står i strid med prinsippet om at en under sosialismen skal bli betalt etter innsats. Dette må jeg tenke videre på.

*

Knut Johansen: Jeg synes det er vanskelig å få tak på hva det ordet *rester* fra kapitalismen egentlig betyr. Rester, er det giftige stoffer som vi må bli kvitt så fort som mulig, eller er det ting som er overlevert fra kapitalismen og som sosialismen kan bygge videre på? Innleder nr. to bruker ordet *rester* her som noe som er som en sykdom. Er dette rett?

*

Debatten i Kina i dag

Bråten: Jeg synes at svært mye av det som skjer i den økonomiske debatten i Kina er positivt. Jeg synes det er svært bra at de erkjenner at det er et marked som virker og at de diskuterer hva som skal gjøres med det. Jeg synes det er bra at de har gjort opp med mye av den «venstre» sektoreriske politikken som blei gjennomført under kulturrevolusjonen. Jeg mener de har gjort et stort skritt fram når de peker på de store problemene som reiser seg for å forbedre teknologi, effektivitet, utvalget av varer osv. Særlig det siste er et framskritt i forhold til den måten både Stalin og Mao vurderte økonomien på.

For kort å nevne noen saker jeg ikke liker: Utover ting som allerede er sagt her, vil jeg si at jeg er redd for at kineserne ønsker å innføre loven om maksimal-profit.

Dette er jeg redd for fordi de sier at alle bedrifter skal gå med overskudd og at de bedriftene som ikke gjør det må legges ned. Problemet er at det finnes ulike typer bedrifter som verken kan eller bør gå med overskudd. Dette blir ikke diskutert i Kina. Videre snakkes det om å innføre et kapitalmarked. Jeg skal ikke påstå at de tenker på å gjøre dette helt fritt, men de sier heller ikke at det ikke skal være det. Dersom dette skal fungere sånn at kapitalen går dit det er mest profitabelt, så vil det føre til kapitalflukt fra visse sektorer. De snakker ikke om skranker eller begrensninger for dette kapitalmarkedet.

Dersom det flyter kapital til en sektor, må kapitalen bli begrensa andre steder. Hva vil da skjje med planen? Hvordan skal planlagte viktige samfunnsmessige ting bli produsert dersom kapital flyter bort fordi det ikke er profitabel produksjon?

For å dekke vital samfunnsmessig produksjon som produksjon i helsevesen, undervisning, kultur, osv. må en nettopp begrense virkninga av verdiloven. Dette er til og med forstått til en viss grad i Norge. Men jeg sakner alle sånne vurderinger i den nåværende kinesiske propagandaen.

På den andre sida synes jeg det er vanskelig å konkludere om hva kineserne faktisk gjør. Da jeg var i Kina i fjor høst, så opplevde vi at det var ganske stor forskjell på det

som sto i artikler om det som skulle gjøres og det som faktisk blei gjort rundt om på bedriftene. Sånn er det på forskjellige områder. En annen ting vi må huske på, er at Kina er et enormt land hvor det kan være forskjellige strømninger i virksomhet på samme tid. F.eks. har jeg forstått at i provinsen Hunan blir det ført en *annen* jordbrukspolitikk enn i resten av Kina.

Derfor synes jeg det er vanskelig å slå fast med sikkerhet hvilken vei Kina faktisk går.

*

Knut Johansen: Jeg tror at for å finne løsninger på problemer ved utvikling av økonomien i et industrialisert land som Tsjekkoslovakia var i 60-åra, må vi finne noe av svarene i den retninga som Sik satte fingeren på.

Så kan en si at dette er å støtte den kapitalistiske teoretikeren Sik. Til dette er å si: Vi sier at Sik i stor grad hadde rett i kritikken av den stalinske økonomien. Vi anerkjenner at han ser realiteter. Videre må vi anerkjenne at den kapitalistiske økonomien Sik et stykke på vei kan se hvordan denne økonomien kan korrigeres og fungere bedre, og at en del av svarea hans kan være brukelig for å bedre forholda i økonomien i et sosialistisk land. Derfor vil det være dumt å ikke ta med seg de råda han gir. Her tenker jeg på det han sier om å gjøre markedet friere på en rekke områder som et middel til å øke produktiviteten og for å øke tilbudet av forbruksvarer osv.

Siks politikk er sikkert borgerlig. Javel. Samtidig finnes det politiske midler som blir brukt i kapitalistiske land som Norge for å påvirke behova blant folk i positiv retning som jeg tror vi kan lære av. F.eks. pågår det en kampanje for å få folk til å spise mat med mindre fett og sukker. Dette er en politisk kampanje for å endre forbruket i en riktig retning. Sånne ideer kan vi ikke få ved å studere utviklinga i Kina, men ved å se på utviklinga i det kapitalistiske Norge. Det finnes med andre ord mange ting vi kan overføre fra kapitalismen til et sosialistisk Norge.

Jeg er redd for en måte å kritisere på som gjør at en ikke får tak på de grunnleggende svakhetene i Stalins økonomi. Videre er jeg redd for en kritikk som gjør at vi får «sperrer» på mange områder når det gjelder å motta gode råd og lærdom fra andre.

Jeg synes at den andre innlederens meninger inneholder feil av begge disse typene. For det første er det en altfor lite gjennomgripende kritikk av Stalins og Maos økonomi, en altfor lettbeint holdning til de store problemene som fantes. Det er lite villighet til å gå til bunns i problemene. For det andre setter han opp sperrer mot eksperimenter som kanskje kan føre til negative ting og som kanskje også kan føre til gjeninnføring av kapitalismen. Men her er problemet det at også den økonomiske politikken som er mer i den andre innlederens smak førte til innføring av kapitalismen, den stalinske metoden. Jeg tror vi må være villige til å se gjennom fingrene med feil som blir gjort av økonomer som heller i retning av Liberman, akkurat som vi må akseptere at det blei gjort feil hos økonomer som heller i retning Stalin og Mao. Det er klart vi må ta oss rett til å kritisere ting vi mener går i gæren retning, men vi må ta tida til hjelp, ha en viss tålmodighet med virkeligheten.

*

Bjørn Fjeld: Det siste innlegget reiser overhodet ikke spørsmålet om faren for kontrarevolusjonen. Da kan en si at alle forslag til forandringer er bra bare det er varer i bu-

tikkene og det blir produsert mye tanks, biler og fjernsyn. Det er etter mitt syn fare for både en dogmatisk og en revisjonistisk holdning når vi studerer disse spørsmåla.

Ellers mener jeg at Knut trekker forhasta konklusjoner når han sier at vi skal se gjennom fingrene med feil hos Stalin, at kritikken ikke er gjennomgripende nok osv. Jeg mener at det systemet som eksisterte i Sovjet under Stalin hadde store feil og at det ikke vil kunne fungere i et sosialistisk samfunn i Norge.

Det er også svært viktig å peke på at feil ved dette systemet førte til at overgangen til kapitalismen gikk relativt lett, med ganske få bremseklosser og motkrefter. Ellers mener jeg at mye av kritikken fra høyre av Stalin *ikke* dreier seg om at Stalin styrte økonomien feil, men at Stalin gikk inn for å bygge *sosialisme*.

*

Om Kina

Bråten: Det er verdt å merke seg at Mao la stor vekt på politiske virkemidler. Men oppsummeringa av resultatene etter bruken av disse virkemidlene må vi mildelst talt si er rystende. Dersom vi nå for argumentasjonens skyld går ut fra at Kina er på vei over i kapitalismen og at Liberman-tilhengere har tatt makta over økonomien, så må en stille seg spørsmålet om hva som har vært med på å skaffe massegrunnlaget for denne politikken. Uten at jeg anser det som bevisst, så ser jeg det som rimelig at en del av massegrunnlaget for libermanistene er en reaksjon hos arbeidere og bønder på at det har vært brukt *for mye* politiske stimuli og *for lite* materielle stimuli.

Er markedet en rest etter kapitalismen? Jeg mener at dette er for enkelt. Jeg mener at det at det eksisterer en markedsøkonomi svarer til utviklinga av produktivkreftene i de industrialiserte samfunna nå.

Jeg mener at det nivået produktivkreftene har, nødvendiggjør en arbeidsfordeling som det fram til nå ikke er mulig å gjennomføre uten at det finnes betydelige markeder.

Det er nødvendig med en så omfattende deling av produksjonen at det er vanskelig å forstå hvordan en skal kunne lage disse kompliserte produktene og seinere markedsføre dem, uten ved bruk av et marked.

Ellers mener jeg at i utviklinga av produktivkreftene ligger muligheten til drastisk å innskrenke dette.

Revisjonistene gjør spørsmålet om utvikling av produktivkreftene til et tekn på at alt går bra, samtidig som de innfører kontrarevolusjon. Samtidig må vi huske på at dersom sosialismen ikke evner å utvikle produktivkreftene, vil den gå under.

Er det sånn at den sosialistiske økonomien i Sovjet utvikla seg bra, men så kom Khrusjtsjov og ødela denne blomstrende økonomien? Utvikla økonomien i Sovjet seg bra fram til 1956? Dette bildet er for enkelt. Det eksisterte viktige og virkelige problemer i økonomien som blei undersøkt og dekket over. Vi har etter mitt syn kritisert revisjonistene ut fra en slags «dolkestøtslegende», revisjonismen som et slags komplott.

Noe av det samme kan vi se i den kinesiske framstillinga av kulturrevolusjonen og perioden før den.

Det blir fullstendig umulig for en marxist å forklare hvorfor kulturrevolusjonen kunne oppstå i 1966 og få massestøtte, dersom

forholda før kulturrevolusjonen var så perfekte og tilfredse som de er ifølge den offisielle framstillinga nå.

Det er derfor soleklart at de underslår kraftige klassemotsigelser og andre motsigelser som fantes i Kina før 1966.

*

NÅR ER ARBEIDSKRAFTA VARE? Kommentar av Sigurd Allern

I forbindelse med diskusjonen om Prinsippprogrammet er det reist en interessant diskusjon om verdilovens funksjon under sosialismen. En av de viktige spørsmålene som tas opp er tesen om at arbeidskrafta ikke er vare i en sosialistisk økonomi. Jeg hadde ikke anledning til å delta på det møtet som gjengis i referat her, men skal gi noen foreløpige kommentarer til denne diskusjonen. Jeg vil her begrense meg til å ta opp debatten om arbeidskraftas varekarakter.

I artikkelen om Sovjetøkonomien — som en av innledderne kritiserer — tok jeg som utgangspunkt til kjennetegn Marx oppsummerer som karakteristiske for den kapitalistiske produksjonsmåten. Det ene er at produktene produseres som varer, først og fremst at arbeideren selv opptre som selger av en vare. Det andre er at produksjonen av merverdi er produksjonens direkte hensikt og bestemmen- de motiv.

Den første av innledderne refererer dette og mener at jeg mistolker Marx når jeg bruker dette som et av utgangspunktene for å forsvare påstanden om at arbeidskrafta ikke er vare under sosialismen. Mitt poeng var egentlig et annet: Jeg mente det var viktig å skille mellom viktige og uviktige kjennetegn ved en kapitalistisk økonomi.

Hvorfor? Fordi vi i en diskusjon om Sovjetkapitalismen må stille det krav til oss sjøl at vi også kan demonstrere og dokumentere hvordan kapitalismens grunnleggende trekk er restaurert. Jeg står fast ved at de to særdragene Marx refererer er vesentlige. Kapitalen forutsetter lønnsarbeidet og lønnsarbeidet kapitalen. De betinger og frambringer hverandre.

Uansett diskusjonen om hvordan verdiloven fortsetter å virke under sosialismen og spørsmålet om arbeidskrafta på en eller flere måter fortsatt kan kalles vare, så står dette fast. Skal vi påvise at et samfunn er kapitalistisk må vi kunne slå fast at jakten på merverdi er drivkrafta for økonomien og vi må kunne dokumentere at arbeiderklassen utbyttes ved at arbeidskrafta selges som vare på marked.

«Første innleder» prøver etter min mening å bagatellisere det siste kjennetegnet ved kapitalismen, fordi han har fått problemer med tesen om at arbeidskrafta ikke er vare under sosialismen.

Sovjet

Det jeg i sin tid forsøkte var å dokumentere at arbeiderklassen i Sovjet må selge arbeidskrafta si som en fri vare på marked, bl.a. med arbeidsløshet som følge av rein bedriftsrasjonalisering som konsekvens. Jeg skrev ikke at enhver

Lars Sundsten: Tilbake til verdiloven. Den forsvinner når vi har kommunisme og produktiviteten er økt enormt osv. For å komme dit ser jeg nødvendigheten av politiske massemobiliseringer. For å oppnå kommunisme ser jeg også nødvendigheten av stadig å revolusjonere produksjonsforholda.

Men stadig å revolusjonere produksjonsforholda uten å vurdere hvordan dette virker inn på økonomien, kan etter min mening føre til det motsatte av hva en ønsker å oppnå.

form for arbeidsløshet (manglende sysselsetting av arbeidsføre) var et bevis på kapitalisme. Men jeg skrev — og står ved — at når jakt på økt profitt kaster arbeidere ut i arbeidsløshet inntil de på ny kan få solgt arbeidskrafta, så er dette et klassisk kjennetegn ved en *kapitalistisk* økonomi.

Et spørsmål om myndighetenes politikk

«Første innleder» har et annet utgangspunkt; forstår jeg han rett så er det myndighetenes gode vilje og aktive innsats for å skape «et meningsfylt arbeid til alle» som er nøkkelen til å forstå forskjellen på kapitalisme og sosialisme. Han nevner Jugoslavia som et negativt eksempel. Jeg ser ikke noe i hans analyse som forhindrer en sosialdemokrat i å framheve Nordlis sysselsettingspolitikk i 1976—77 som et positivt sosialistisk bidrag.

Jeg er enig i at Marx var forsiktig med å uttale seg om sosialismens økonomi. Men jeg siterte han først og fremst for å analysere det jeg da og nå oppfatter som en kapitalistisk sovjet-økonomi. Og med en sånn målsetting mener jeg Marx' kriterier er mer enn brukbare.

Arbeidskrafta under sosialismen

Så til spørsmålet om arbeidskraftas varekarakter under sosialismen. I den siterte artikkelen fra Materialisten svarte jeg nei på dette, med utgangspunkt spesielt i Stalins oppsummering av sosialismens økonomiske lover. Det er mildt sagt at dette har vært en tese mange har sluttet opp om.

Hva Marx egentlig mener i Gotha-programmet er en ting for seg, jeg kommer tilbake til mitt syn på det. Engels skriver f.eks. i Anti-Dühring at sosialismen «vil frigjøre den menneskelige arbeidskraften fra dens stilling som vare» (s. 275, svensk utgave), og dette har vel siden stort sett vært et dogme i den kommunistiske bevegelsen.

«Første innleder» nevner at Mao sa det samme som Stalin om dette. Ja, andre debattanter kan nevnes. Salig Evsej G. Liberman, den russiske «markeds sosialismens» far, slår i et av sine skrifter, der verdilovens virkninger analyseres, fast at arbeidskrafta ikke er vare i sosialismens Sovjet. Ja, så seint som høsten 1979 sier Tron Øgrim det samme om Kina i sin bok om marxismen. Heller ikke i Beijing Review-artikkelen om «Socialist Economic Planning and the Market» fra 3. august står det direkte uttrykt at arbeidskrafta er vare.

Desto bedre at vi sjøl får en åpen og fordomsfri diskusjon der ingen standpunkter er «autorisert» tale.

Gotha-programmet

Et nøkkelpunkt i diskusjonen har blitt Marx' drøfting av dette spørsmålet i Gotha-programmet. Flere kamerater nevner at han der direkte peker på at under sosialismen får arbeideren lønn etter innsats. Ettersom forbruksvarene kjøpes, skjer det her et varebytte av like verdier. De mener ut ifra dette å kunne slå fast alment at arbeidskrafta derfor fortsatt er en vare.

Jeg er enig i at dette, som den andre innlederen sier, gjør det umulig å si at arbeidskrafta overhodet ikke har varekarakter. Her er jeg nødt til å gå fra tidligere standpunkter. Når det gjelder fordelinga av forbruksmidlene blir like mye arbeid i ei form bytta mot like mye arbeid i ei anna form.

Men Marx understreker sjøl begrensninga: «Innhold og form er forandret ettersom ingen kan gi noe annet enn arbeidet sitt under de endra forholda, og ettersom på den andre sida ikke noe annet enn individuelle forbruksmidler kan gå over til den enkeltes eiendom.»

Betyr det at Marx erkjente at arbeidskrafta alment måtte være vare, fram til den høyere fasen av kommunismen da samfunnet kan skrive «fra enhver etter hans evner, til enhver etter hans behov» på fanene?

Jeg forstår Marx på en annen måte. Etter min oppfatning slår han fast at akkurat i forhold til fordelinga av det samfunnsmedlemmene direkte forbruker, så beholder arbeidskrafta sin varekarakter. Lønn gis etter innsats og brukes til kjøp av konsumvarer.

Men Marx begrenser også sammenlikninga med varebyttet ellers til akkurat dette: ... når det gjelder fordelinga av disse midlene blant de enkelte produsentene, rår samme prinsipp som ved bytte av vareekvivalenter.»

Likevel skal det mer til for å slå fast at arbeidskrafta i hovedsak er vare. La oss se på dette spørsmålet under kapitalismen. I «Lønnsarbeid og kapital» oppsummerer Marx at arbeidskrafta jo ikke alltid har vært vare. Slaven solgte ikke sin arbeidskraft, han var *sjøl* en vare. Arbeidskraften var ikke *hans* vare. Den livegne under føydalismen tilhørte jorda og fruktene av hans slit ble tatt av jordas eier.

For arbeideren under kapitalismen er arbeidskrafta den eneste kilde til inntekt, den er hans eneste eiendom og derfor må han selge seg sjøl, bortauksjonere deler av sitt liv til kapitalisten. Fordi han ikke selger sitt arbeid, men sin arbeidskraft, skaper han merverdi for en fremmed klasse.

Sosialismen

Hvordan skiller da sosialismen seg fra dette systemet? Slik jeg forstår noen kamerater, så mener de at forskjellen består i at merproduktet forvaltes av arbeiderstaten. Men fortsatt er arbeidskrafta en vare, nå selges den til kollektivet

av arbeidere i stedet for til kapitalisten. Forekomst av arbeidsmarkedsbevegelser, arbeidsløshet og konkurranse mellom arbeiderne skal bekrefte dette.

La oss først ta gruppeeiendommen innenfor folkekommunene, som fortsatt er den dominerende økonomiske formen i Kina og vil være det i fattige sosialistiske land. Enkeltprodusentene på landsbygda arbeider her sammen, selger produktene (i hovedsak til staten) og fordeler utbyttet seg imellom. Etter min oppfatning deltar de i et kollektivt produksjonsfelleskap som ikke kan bygge på kjøp og salg av bondearbeidskraft. Ingen har påvist at de gjør det i praksis.

Hva med arbeiderne i statsbedriftene? Sjølsagt er det en motsetning mellom den enkelte arbeideren og arbeiderstaten, mellom individ og kollektiv. Også når staten dør bort vil det finnes motsetninger mellom den enkelte og fellesskapet på ulike områder.

Men at det finnes en motsetning gjør ikke nødvendigvis arbeidskrafta til en vare som omsettes på et — eventuelt *rasjonert* — marked. Varer kan kjøpes. Men de må også kunne selges. Står den sosialistiske statsbedriften fritt til å kvitte seg med arbeidskrafta når den finner at kjøpet ikke lenger er lønnsomt? Visse reformatorer i Sovjet gjorde jo i sin tid dette til en dyd, men det var ikke noe sosialistisk svar.

Det finnes altså begrensninger. Hva med den kvalifiserte arbeidskrafta? Kappelstrid eller konkurranse om stillinger fører ikke nødvendigvis til kjøp og salg av arbeidskraft. Det kan være et middel for staten til å velge ut de spesialarbeiderne eller intellektuelle som er faglig mest kvalifisert til en jobb.

Hva med forholdet mellom statssektoren og jordbrukskollektivene? Stalin beskrev i 1931 (nye forhold — nye oppgaver i den økonomiske oppbyggingen) hvordan arbeidsløshet og fattigdom på landsbygda fram til da hadde ført til at arbeidskrafta tilbød seg sjøl i fabrikkene. Utvilsomt et eksempel på at denne arbeidskrafta hadde vært en vare på et marked.

Men Stalins poeng var at fordi en sosialistisk økonomisk basis var begynt å bli bygd opp, begynte denne prosessen å ta slutt. Opp mot denne spontane rekrutteringa foreslo han derfor et system med organisert verving av arbeidere til industrien; at de økonomiske organisasjonene måtte slutte avtaler med kollektivbrukene og kollektivbøndene.

Jeg oppfatter dette som en sosialistisk løsning, studier får vise hvor langt denne politikken lyktes. Å opprette arbeidskontorer der oppsagte og andre arbeidsløse fritt kunne by fram arbeidskrafta til salg, ville vært et annet svar.

Men i et samfunn der arbeidskrafta fortsatt er vare ligger den løsninga åpent i dagen.

Sigurd Allern

LANDSMØTET I AKP (m-l) 1980

FRAMLEGG
TIL
PRINSIPP-
PROGRAM

Pris kr. 5,-

kr.10,-

ISBN 82.7094.247.2